

H. TE MERWE

Met verboden waar

N. V. W. D. MEINEMA - DELFT

„Is sinjeur hier vreemd? Ik herinner mij niet, u ooit eerder hier gezien te hebben.”

MET VERBODEN WAAR

DOOR

H. TE MERWE

GEÏLLUSTREERD DOOR MENNO

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP W. D. MEINEMA — DELFT

I.

Nieuwe lading

Over de wijde vlakte van de Brasemermeer woei een frisse Aprilbries, die schuimkoppen dreef op het deinende water en de grijs-bruine pluimen van de brede rietzoom golvend wuiven deed: neer-en-óp, neer-en-óp . . .

Dicht bij de oever lag een donkere turftjalk, zwaar geladen met korte, haast vierkante baggels ¹⁾, die — keurig gestapeld — een hoge deklust vormden. Een roeiboet schommelde naast de tjalk, met een lijn aan een bolder vastgemaakt.

„Dan ga ik nu,” zei een huisman ²⁾, die met de schipper in het gangboord stond en zich gereed maakte in het kleinere vaartuig over te klimmen. Hij keek naar links, waar in het meer in de verte een klein eiland lag, groen van spruitend gras. „Mijn beesten tellen,” en hij lachte.

Hij lachte — want schipper Wouter Geertsz wist immers heel wel wat Pieter Alewijnsz bedoelde met dat „beesten tellen”. De schipper en de boer kenden elkaar al jaren — en ze wisten van elkaar méér, dan dat de een goede turf baggerde uit de laagveenplassen en de ander met die turf een goede handel dreef in de dorpen en steden van Holland. Ze kenden elkaar zó lang en zó vertrouwd, dat Geertsz het geheim van Alewijnsz wist — het geheim dat in Roelof Arendsveen, het dorp waar Pieter woonde, aan niemand bekend was. Zeker, Alewijnsz ging zijn vee tellen, een paar malen per week, en niemand van de dorpelingen vond het vreemd, dat een boer vee

¹⁾ Kleine, harde turven.

²⁾ Boer.

dat dicht bij water weidde, op geregelde tijden tellen ging. Weiland bij water wàs gevaarlijk voor de beesten . . .

En wie lette er op, dat Alewijnsz wel erg lang nodig had, telken keer, om heen en weer te roeien naar het meer-eiland en daar zijn werk, zijn telwerk te doen ?

De man had er een keet staan, een kleine schuur — en wat was meer verklarbaar dan dat ? Je had toch verscheidene stukken gereedschap te bergen: je melkimmers en je melkstoeltje en zo. Bovendien was het gemakkelijk, een soort onderkomen zo ver van huis. Voor het geval, dat je door een regenbui werd overvallen en genoodzaakt was te schuilen.

Nee, Alewijnsz ging niet iédere dag; het melken liet hij meestal aan een knecht over, die in de vroege morgen en in de namiddag de verre roeitocht ondernam. Maar twee keer per week, soms drie, bleef de knecht aan zijn werk op de boerderij en roeide de boer naar zijn eiland-weide. Dan werd het laat eer hij terugkwam, met in de boot de gevulde melkimmers. Want — niet alléén om te melken ging Alewijnsz het meer op. Als hij met de koeien klaar was en de emmers aan boord had gebracht, ging hij de schuur binnen. De deur bleef open: Alewijnsz hield van het verre uitzicht over het wijde water.

Om zijn veiligheid.

Als in de verte — een enkele maal — een bootje zichtbaar werd, dat over het meer koers zette wie-weet-waar-heen; als — een enkele maal — een bootje naar zijn eiland scheen te komen, stond de boer haastig op én verborg iets in een donkere hoek van de schuur in een diep gat, waarvan de wanden met steen waren bekleed en dat hij dan dekte met een stevige plank en met aarde, die hij aantrapte . . .

Nog een mand of een paar zakken of een zitbank er boven op — en wie zou dáár iets verdachts zoeken ? Maar: er lag iets verdachts! Er lag iets verbódens!

In het dorp wist niemand dat; schipper Wouter Geertsz wist dat wèl. Vanzelfsprekend wist hij dat wel: had Pieter Alewijnsz de bijbel, die hij daar verborg en in het verborgen las, niet van hèm gekocht ?

Een jaar of wat geleden — het was geweest op een trieste herfstdag, toen ze samen naar de veenderij waren geweest en Geertsz een flinke partij turf had gekocht — was er plotseling een felle hagelbui neergeslagen. Alewijnsz was met de schipper meegegaan naar de „Trouw”, die dicht bij de veenplaats gemeerd lag en in de roef hadden ze bij het gelige licht van een smeerskaars lang zitten praten. Langer, dan de bui duurde. Want het gesprek was over iets gegaan, waarvan de schipper op zijn vaartochten door het land

telkens en telkens weer hoorde. Een monnik, ver weg in Duitsland, was door de paus in de ban gedaan, omdat hij leringen van de Roomse kerk dwalingen had durven noemen; omdat hij de leer van de aflat en de verdienstelijkheid van goede werken durfde te verwerpen en op grond van de Heilige Schrift verkondigde, dat verzoening met God en eeuwig leven om Christus' wil uit genade geschonken wordt aan ieder, die die genade in geloof aanvaardt. „De rechtvaardige zal uit geloof leven,” — dat had Maarten Luther in de bijbel gevonden.

Alewijnsz had geluisterd; aandachtig en eerbiedig geluisterd.

En toen de schipper was weggevaaren, toen de schipper met zijn schuit en zijn turf al weer lang de Hollandse dorpen en steden langs voer, had de huisman over dat gesprek telkens en telkens weer gedacht. Nágedacht.

En toen de schipper terugkwam om een nieuwe lading turf te kopen, was er geen plotselinge hagelbui nodig geweest om Alewijnsz lang in de roef te doen blijven. Hij was uit zichzelf met Geertsz meegegaan; hij was uit zichzelf een gesprek over die dingen, over die „ketterij”, zoals hij wel wist dat de Roomse geestelijkheid de leer van Luther noemde, begonnen.

Wouter Geertsz was gráág op dat gesprek ingegaan; Wouter Geertsz had zelfs uit een verborgen plaatsje in de roef een paar boekjes te voorschijn gehaald, die door Luther waren geschreven en door anderen in het Nederduits waren vertaald. In die boekjes kon je uitvoerig lezen, wat Luther leerde; kon je lezen, wat de *bijbel* leerde.

„Hoe kom je daar aan?” had Alewijnsz gevraagd, terwijl hij de geschriften doorbladerde en de ander had geantwoord: „Die verkoop ik, als ik weet, dat iemand vertrouwd is.”

Ja, dat laatste was zeker noodzakelijk: het verkopen en bezitten en lezen van Luther's geschriften was bij plakkaat verboden; en wee, wie op overtreding van dat plakkaat werd betrapt! Het was gevaarlijk, zulke drukwerken aan boord te hebben en aan de mensen te koop aan te bieden!

Maar Alewijnsz zou hem niet verraden, dat had de turfschipper heel zeker geweten; Alewijnsz zou graag van deze boekjes kopen, dat had de turfschipper heelvast verwacht. Een verwachting, die niet werd beschaamd; Pieter kocht twee boekjes: één van Luther en een Nieuw Testament, in het Hollands vertaald, en uitgegeven bij Doen Pieters te Amsterdam.

Hij had er vlijtig in gelezen — en hij was overtuigd aanhanger van Luther geworden. Hij had — als deze — geleerd, zijn hoop op de zaligheid, zijn verwachting van eeuwige heerlijkheid alléén en uitsluitend te gronden op de genade Gods ter wille van de zoendood van Jezus Christus.

Hij had iedere keer, dat de schipper in Roelof Arendsveen verscheen,

naar nieuwe boekjes gevraagd; hij had verleden jaar een volledige bijbel gekocht; in datzelfde jaar 1526 te Antwerpen gedrukt door Jacob van Liesveldt.

Die bijbel was het verboden en verborgen bezit, dat hij schuil hield in het gat in de grond van zijn schuur; de kostbare schat waarin hij las, urenlang soms, als hij naar zijn weide-eiland was geroeid om „zijn vee te tellen”.

Hij was nu overboord geklauterd en stond in zijn schommelend vaartuigje.

„Jullie varen zeker dadelijk?” vroeg hij, terwijl hij het boothakje van de doft nam.

„Ja,” knikte de schipper. „Eerst naar huis, naar Leiden.”

„Je lading is nog niet volledig, schat ik?” zei Alewijnsz vragend.

„Nee — wèl wat de turf betreft, dat weet je. Maar de rest . . .” Hij keek rond als vreesde hij, dat zelfs hier in de wijde eenzaamheid ongewenste oren horen zouden, wat hij zegde: omzichtigheid was hem een tweede natuur geworden. Dan glimlachte hij om zijn eigen voorzorg — er was immers geen sterveling te zien buiten hen beiden en Geert, zijn zoon, die op het voordek bezig was!

„Ik moet nog een voorraad bijbels aan boord nemen — die koop ik bij sinjeur Goossens, de boekverkoper op het Rapenburg.

„God moge je beschermen,” zei Alewijnsz ernstig. „Je doet een belangrijk werk, broeder.” Hij keerde zich naar Geert en riep: „Maak het touw eens los! Ik ga!”

De jongen kwam naar de bolder gelopen, waar het touw omheen geslagen was. Knaphandig maakte hij het los en gooide het in de boot. Alewijnsz duwde af — wierp het haakje neer en legde de riemen in de doften. Met lange, regelmatige slagen begon hij te roeien. Naar zijn eiland . . .

De schipper en zijn zoon haalden de loopplank in, die nog van boord naar de oever lag; ze maakten de meertouwen los en hesen het zeil. Knarsend gingen de rolbanden langs de mast omhoog; dra greep de bries het bollende zeil en langzaam kreeg de tjalk vaart. Wouter hield de helmstok; Geert de schoot.

„We hebben vóór de wind, vader,” zei de jongen. „Die is noord.”

Het was zo, en de zwaar-geladen schuit gleeed met matige gang langs de riet-bepluimde oevers. In de verte achter hen werd de roeiboot van Alewijnsz kleiner; links zagen ze het wijde water van de Brasemer meer, tot waar laag land met hier en daar een boomgroep om een boerderij het begrenste en ver weg de toren van Roelof Arendsveen omhoog wees. Vóór hen was de smallere waterloop van de Wijde Aa.

Na een goed uur maakte de waterweg een bocht: Geert moest de schoot aanhalen, omdat ze nu bij de wind voeren.

Tegen de noon waren ze te Hoogmade, stuurden ze op Leidsendam aan, waar ze de Oude Rijn zouden bereiken.

„Zet de schoot vast — dan kun je het eten gaan klaarmaken,” beval de schipper en Geert voldeed maar al te graag aan dat bevel. Hij daalde de paar treden af, die naar de roef voerden en kwam wat later weer aan dek met een paar flinke sneden tarwebrood met spek, een kan dubbier en twee kroezen. Ze aten uit de vuist: dat was gemakkelijker en gaf het minste oponthoud. Schipper Geertsz wilde graag vóór de avond Leiden bereiken . . .

Schipper Geertsz bereikte voor de avond Leiden: lang voor boomsluiten voer hij de stad binnen en dra gleeed zijn schuit in de Oude Rijn tot vlak bij zijn huis. Een paar kinderen kwamen juichend naar buiten gehold: daar was vader! Ze kwamen aan boord zodra de loopplank uitgelegd was en ze liepen vader en Geert, die nog het een en ander aan boord te doen hadden, knap voor de voeten. Maar dat was zo erg niet: met een lach en een grap schoof vader ze opzij als ze hem in de weg stonden, en toen het gangboord op een gegeven ogenblik helemaal versperd werd door twee, drie kleine snuiters, zette hij een barse stem op en stuurde ze naar de wal.

„Allá, vooruit! Ga aan moeder zeggen, dat Geert en ik dadelijk komen eten!”

Het jonge volkje haastte zich van boord om de boodschap over te brengen, in het minst niet verschrikt door de barsheid van vaders stem. Dat was maar een grap, wisten ze best.

Een amerijtje later was het gezin aan de maaltijd. Vader en moeder zaten, en Geert had ook een stoel. Hij was de oudste en had — zo goed als vader — een dag van werken achter de rug. De kleineren stonden: Joost en Roelf en Maartje en Matthijs.

Vader deed het gebed — eerbiedig baden de anderen mee. Maar géén sloeg een kruisje voor of na het bidden.

Onder het eten werd weinig gesproken. Door de kinderen helemaal niet: die behoorden aan tafel te zwijgen. Moeder vroeg naar reis en lading, en vader vertelde. Een goede lading en een vlotte reis. Als de vaart om de lading te verkópen even voorspoedig wezen mocht, en de turf even goed van de hand zou gaan als ze gekocht was, was er geen reden tot klagen.

„Varen jullie morgen al?” vroeg moeder Brechte.

„Het was mijn plan,” antwoordde Geertsz. „Als het kan . . .”

Hij rekte dat laatste woord en zijn vrouw begreep, wat hij bedoelde. Ja,

als het kòn . . . Of het zou kunnen, zouden ze die avond horen. Haar man moest nog de deur uit, wist ze, naar het Rapenburg. Zoals hij zo vaak moest, eer hij een nieuwe tocht langs Hollands vaarten ondernemen ging.

O, dikwijls sloeg een benauwende angst haar om het hart als ze haar man zag vertrekken zonder te weten, of hij ooit keren zou. Als ze dacht aan de gevaren, die hij trotseerde. Maar dan hield ze zich voor, dat hij een belangrijk, een noodzakelijk werk deed; dan bedacht ze, dat God haar man beschermen kon waar hij ook ging en in welke nood hij ook kwam; dan zocht en vond ze sterkte door gebed . . .

De tafel was afgeruimd; de kleinsten werden naar bed gebracht.

„Dan ga ik maar,” zei Geertsz, alsof hij zijn vrouw met zoveel woorden had gezegd waarheen en waartoe hij ging.

„Goed,” antwoordde ze en — heel overbodig — voegde ze er bij: „Wees voorzichtig, man.”

Hij knikte — zeker zou hij voorzichtig wezen. Al was bij zijn gang naar het Rapenburg nú nog geen gevaar. Hij had immers niets verdachts bij zich en hij zou immers met niets verbodens terugkomen! Nòg niet . . . Hij ging alleen praten, overleggen.

Het was al schemer, toen hij de klopper vallen liet op de deur van het huis waar „De Druckpersse” uithing. Sinjeur Goossens woonde daar, de boekverkooper.

Lang hoefde de schipper niet te wachten. De deur werd geopend en de maerte ¹⁾ stond in de opening.

„Wie . . . ?” begon ze, maar meteen herkende ze de schipper. „O, Geertsz,” gaf ze zich zelf antwoord. „Kom binnen.”

Ze liet hem in het kleine vertrekje naast de voordeur, dat sinjeur Goossens als comptoir gebruikte.

„Ik zal sinjeur van je komst verwittigen,” zei ze. „Je komt zeker om hem te spreken.”

„Juist. Ik ben vandaag met een volle schuit turf uit Roelof Arendsveen gekomen.”

Het klonk, als was het hem alleen te doen om turf te verkopen, en de maerte begreep het ook niet anders. Telkens immers kwam schipper Wouter turf verkopen en het was in dit huis nu eenmaal de gewoonte, dat niet de vróuwe de koop besliste, maar sinjeur-zelf. Bij anderen mocht dat anders wezen, hier had Swaentje het altijd zó meegemaakt. Maar als ze het gesprek van de beide mannen had kunnen horen!

¹⁾ Dienstbode.

Niet lang had de schipper in het zijvertrekje gebed, toen sinjeur Goossens binnenkwam, een kandelaar met een brandende kaars meebrengend. Die zette hij op de tafel.

„Je komt uit Roelof Arendsveen?” vroeg hij, terwijl hij een zetel nam. „Swaentje vertelde het.”

Geertsz knikte. „Morgen zou ik willen varen,” zei hij. „Als het kán . . .” Hij zag de ander vragend aan.

„Het kan. Ik heb dezer dagen een pak bijbels gekregen uit Antwerpen — als je er vanavond nog van aan boord wilt brengen . . .”

Dat wilde Wouter Geertsz, en de beide mannen overlegden. Kort. Er waren al vaker bijbels naar de „Trouw” gebracht en ze wisten, hóe dat het best gebeuren kon.

„Dus drie zakken turf,” zei Goossens luid-op, toen hij een ogenblik later zijn bezoeker uitliet.

„Ik breng ze straks nog,” beloofde de turfschipper, en ook zijn woorden waren luid. Het was immers geen geheim, wat ze behandelden — Swaentje, die juist achter in de gang verscheen, mocht gerust horen wat ze hadden beklonken. En als er toevallig iemand op straat voorbij ging, hoefde ook voor hem de verkoop niet geheimzinnig-fluisterend te worden afgedaan.

Maar wat Swaentje niet zien mocht, en wat een toevallige voorbijganger niet weten mocht . . .

De schipper had de turf in het hok van sinjeur Goossens geborgen; met de lege zakken volgde hij de boekverkoper naar het comptoir. Ze moesten afrekenen immers! In het zijvertrek lagen de bijbels gereed, die Goossens er heen gebracht had in de tijd, dat de schipper de turf was gaan halen; in het zijvertrek werden ze in één van de zakken gedaan . . .

De schemer was verdiept tot duisternis toen de beide mannen voor de tweede maal de deur van „De Druckpersse” uittraden. Om de zakken op de kruiwagen te leggen, die Wouter Geertsz zo lang buiten had laten staan. Goossens liep voorop — hij keek links en rechts de straat in; hij luisterde scherp . . . Nee, niets te zien en niets te horen.

„Kom maar,” zei hij in een scherpe fluister, en met een paar stappen stond de schipper bij de kruiwagen. Hij legde een van de zakken er in — het gaf even een dof geluid, alsof iets hards, iets zwaars op het hout neerkwam. De boekverkoper wierp de twee lege zakken over de eerste heen — dan reikte hij Geertsz de hand. „Ga met God, broeder,” zei hij zacht en ernstig. De ander antwoordde niet — hij nam de bomen van de kruiwagen in de hand en verdween in het duister. Alleen het stoten van het wiel en de

voetstappen van de man waren in de avond te horen. Goossens luisterde een ogenblik — ging toen het huis binnen . . .

De schipper reed zijn vracht rechtstreeks naar de schuit. Die lag, zwart en zwaar in het donker, vlak voor de wal. Bij de loopplank zette hij de kruiwagen neer — het geluid van het stotende, piepende wiel zweeg. Uit het duister naast de deklust maakte zich een gestalte los, die door de hoge turfstapel haast onzichtbaar was gebleven: Geert kwam naar de loopplank en vroeg naar de wal: „Heeft u de turf afgeleverd, vader?”

„Ja, de zaak is in orde. Heb je licht?”

De jongen liep naar de roef — kwam even later terug met een hoornen lantaarn, waarin zwak een kaarsevlam pinkelde. Toch gaf deze schijnsel genoeg om de plank zichtbaar te maken. Wouter Geertsz reed er tegen op — toen hij bovenaan was, zette hij het wiel in het gangboord. Geert reikte hem de lantaarn over; greep zelf de zakken, die in de kruiwagen lagen. De twee lege smeed hij naast zich neer — de derde slingerde hij over de schouder, liep er mee naar de roef. Vlak achter hem kwam zijn vader.

„Zo,” zei die, „dat is veilig aan boord. Nu vlug de boeken geborgen.”

Hij maakte het kabelgat open, dat voor in de roef achter een paar planken lag; haalde er wat touwwerk uit en een paar stukken zeildoek . . . Dan reikte hij met zijn hand achteruit: „Geef maar hier, Geert.” De jongen reikte hem de zak met de bijbels en de schipper liet die in het duister van het gat verdwijnen. Toen gooide hij het touw er bij, legde er de stukken zeildoek over en bracht de planken weer op hun plaats. „Daar zal niemand ze zoeken of vinden,” mompelde hij — maar het was toch, als was hij niet heel zeker van wat hij zei. Als er nauwkeurig gezocht werd . . . Maar tot nog toe was er geen mens, die hem verdacht; die zoeken zou . . .

Even later verlieten vader en zoon de tjalk. De kruiwagen namen ze mee: die kreeg zijn plaats in het achterhuis.

2.

Koop-vaart

Nog was de morgen grauw toen Geertsz en zijn oudste jongen de deur uitstapten. De schipper keek naar de lucht: dunne wolken dreven over. „De wind is iets naar het oosten gedraaid,” zei hij met voldoening. „Dat treffen we.”

Ja, dat troffen ze: ze zouden vandaag smaller vaarwater hebben dan gisteren, en de wind recht in de zeilen betekende een gemakkelijker en sneller vooruit-komen. Ze stapten aan boord, maakten klarigheid.

„In de stad bomen we, Geert,” besliste de vader. „Zodra we buiten zijn, hijsen we het zeil.”

„Goed, vader.”

Met lange vaarstokken duwden ze — elk aan een zijde van de tjalk langs het gangboord lopend — de schuit door het stadswater naar buiten.

„Je bent vroeg, schipper!” riep één van de mannen, die de poortwacht had. „We zijn de boom nog maar pas aan het weghalen!”

Het wàs zo: de zware houten bak, die 's nachts — met een paar stukken ketting aan de walkanten vastgelegd — het binnenvaren in Leiden onmogelijk maakte, werd juist tegen de beschoeiing getrokken.

„Of jullie zijn láát,” schertste de schipper. „Het is al aardig licht.”

Hij had, wat dat laatste betrof, gelijk: de zon was hoger boven de kim gekomen en verjoeg het grauw van de aanbreekende morgen voor het licht

van de rijzende dag. Het vlakke land buiten stadspoorten en stadswallen lag fris onder de koepelende hemel; in de verte piekten een paar dorps-torentjes omhoog; en voor hen uit glansde het water van de Vliet. Het rimpelde zacht onder de morgenwind.

„De zeilen, Geert,” beval de schipper, zodra de tjalk de boom voorbij gevaren was.

De twee legden hun vaarstokken neer; hesen de zeilen. Een ogenblik later stond Geertsz aan het roer; stond de jongen naast hem, tevreden kijkend naar het bruine zeil, dat genoeg wind ving om de tjalk met een rustige gang over het water te doen glijden.

„Waar legt u eerst aan, vader?” vroeg Geert na een poos.

„In Voorschoten, had ik gedacht. Daar hebben we kopers voor onze turf, dat weet je. En denkelijk ook kopers voor onze boeken.”

De schipper herinnerde zich zijn laatste bezoek aan Voorschoten: hoe er tegen schemerdonker een boer was gekomen; een nieuwe klant voor turf, had het geschenen. De man had een karrevracht gekocht en was toen met bedekte woorden een gesprek begonnen over „nog iets anders kopen dan turf.” Wouter Geertsz was voorzichtig geweest; had gezorgd, zich niet dadelijk te veel bloot te geven . . . Maar dra had hij de overtuiging gekregen dat Meeuwis Koertsz — zo had de boer verteld te heten — hem zeker niet aangeven zou bij drost of schout. Koertsz had de naam genoemd van wie hem naar de turfschuit had verwezen om een bijbel: Aert Jaspersz. Die naam was de schipper bekend en vertrouwd genoeg geweest. Maar er was geen bijbel meer aan boord, behalve dan het boek, dat Wouter Geertsz zelf gebruikte. „Als ik de volgende maal weer in Voorschoten kom,” had hij aan Koertsz beloofd en deze was met de belofte tevreden geweest. Nu kwam Geertsz weer in Voorschoten en nu waren er bijbels aan boord . . . En nu zou Koertsz komen, dat verwachtte de schipper stellig. Als de tjalk voor de wal lag, als de verkoop van de turf begonnen was, werd dat gauw genoeg in Voorschoten en in de naaste omgeving bekend, en mocht boer Meeuwis in de loop van de dag niet verschijnen, dan kon Geertsz altijd nog aan één van de lieden die wél kwamen, vragen om bij Koertsz de boodschap te brengen, dat de turftjalk er was met beste waar aan boord.

Maar dat bleek niet nodig.

Nog vóór de noen was de „Trouw” in Voorschoten langs de wal gegleden; hadden de schipper en zijn zoon de schuit gemeerd en de loopplank uitgelegd. Al gauw waren er kopers gekomen: de één had het turfschip voorbij zien varen, terwijl hij op zijn land of zijn erf aan het werk was; de ander zag de bruine schuit met de donkere deklust zodra ze ligplaats had gekozen:

Geert hoefde heus niet het dorp in, om bij verschillende huizingen de aankomst van de turfschipper te melden.

De verkoop ging tamelijk vlot: de hele middag kwamen er kopers. Bij zakken-vol, bij een karrevracht soms, werd de gewilde brandstof verkocht: turf werd door menigeen het hele jaar door gebruikt om het vuur aan te maken onder de ijzeren etenspot, die aan de ketelhaak in de hoge schouw hing!

In de namiddag hotste een kar aan over de kleiweg, die evenwijdig aan de vaart liep. Een appelschimmel liep er voor en op de voermansbank zat de brede gestalte van een huisman. Geertsz hoorde het doffe ploffen van de paardenhoeven; het bonkende schokken van de kar. Hij keek op en herkende in de voerman de verwachte bijbel-koper. Doch het scheen, alsof Koertsz over het kopen van een bijbel niet meer dacht. Tenminste . . . zo lang hij aan dek met de schipper onderhandelde over de prijs van een karrevracht turf. Aan dek, waar ook een andere koper stond, voor wie Geert enkele honderdtallen turf aftelde in zakken.

De koop met Koertsz was gesloten — het laden van de turf op de kar werd begonnen. De boer sjouwde zelf mee, zak na zak.

Het scheen, dat de schipper sneller met een volle zak van schip naar kar, met een lege zak van kar naar schip lopen kon dan de boer, want op een gegeven oogenblik stond Koertsz nog bij de wagen turf te stapelen, toen Wouter al weer met een volle zak aan kwam. Die schijn bedroeg: dat langzamer werken was geen noodzaak, maar opzet.

„Hèb je, waar ik je laatst naar vroeg?” zei Koertsz fluisterend, terwijl hij — totaal overbodig — de schipper hielp om de zak met turf van diens schouder te tillen.

De gevraagde knikte; gooide zijn zak leeg op de kar, zei dan: „Nog één vrachtje, dan is je kar vol. Betaal je dadelijk?”

„Zeker,” antwoordde de boer, en hij maakte een beweging, als wilde hij zijn beurs trekken.

„Goed — dan rekenen we in de roef af. Dat is rustiger,” zei de schipper. Koertsz begreep. Hij volgde Wouter aan boord; hij volgde Wouter het trapje af de roef in.

„Heb je een bijbel voor me?” herhaalde hij — openlijker nu — zijn vraag van zoëven.

Geertsz gaf geen rechtstreeks antwoord: hij bukte zich in één van de kooien; zocht daar onder de dekens.

„Hij lag voor je klaar,” zei hij dan, een bijbel te voorschijn halend. „Lees er biddend in.”

„Dat zal ik. Man, als je wist, hoe ik er naar verlangd heb!” En op een vragende blik van de ander: „Ik heb er in de laatste tijd vaak uit horen lezen. Als ik bij Aert Jaspersz was. Maar nu bezit ik er zelf een.”

„Een kostelijk bezit, Koertsz. Een bezit, dat je voor tijd en eeuwigheid vreugde brengen kan.”

Koerts legde een paar zilveren Carolus-guldens op de kleine tafel. „Dat zal wel voldoende wezen,” meende hij met een glimlach.

„Voor de turf en het boek samen is het nog te veel,” zei Geertsz. Hij rekende even. „Je krijgt acht stuivers terug.”

Maar daar wilde Koertsz niet van weten: de schipper moest ze houden. En als hij ze niet voor zich zelf wilde gebruiken, dan kon hij iemand, die niet voldoende geld had om een bijbel te betalen, acht stuivers minder rekenen.

De boer nam het boek en borg het onder zijn wambuis.

„Ik ga,” zei hij. „Ik ben je dankbaar voor wat je me verkocht hebt. God zegene je op je verdere tocht.”

„Hij zegene jou bij de lezing van Zijn Woord.”

Aan dek was niemand meer dan Geert: de koper voor wie hij turf had afgeteld, was met zijn koop weggegaan.

De jongen nam met een snelle blik de man op, die met vader uit de roef kwam: hij vermoedde, wat de huisman gekocht had. Een vermoeden, dat zekerheid werd, toen hij het wambuis zag bollen onder de rechterarm.

Met een snelle stap stond hij naast Koertsz, tikte luchtig op de dikke onder diens kleding en zei: „Die turf moet voor een ander dan wij beter verborgen worden. Buiten is het lichter dan in de roef.” Hij lachte er bij, maar zijn ogen stonden ernstig.

„Je hebt gelijk,” zei Koertsz. „Gelukkig is er geen ander.”

„Die kan ieder ogenblik komen. We kunnen nooit voorzichtig genoeg zijn,” waarschuwde de jongen. Het gevaar, aan het bezitten van een bijbel verbonden, maakte hem in zijn waarschuwing vrijmoediger, dan anders een jonge borst tegenover volwassenen paste.

„Je bedoelt het goed — ik dank je,” zei Koertsz; en de schipper: „Geert is vaak scherper in het opmerken en uitkijken dan ik.”

Hij bleef met de jongen aan boord: ze zagen de huisman na, die naar zijn kar liep, de plank van de voermansbank optilde en — na eerst links en rechts te hebben gekeken — de bijbel onder zijn wambuis te voorschijn haalde en snel verborg in de bak onder de plank. Toen maakte hij het paard los van het paaltje, waaraan hij het dier had vastgebonden en klom op de kar. Met zijn zweep zwaaide hij een afscheidsgroet: deed paard en wagen

wenden en even later hots-botste hij in de vallende schemer weg in de richting van waar hij gekomen was.

De twee opvarenden van de „Trouw” begonnen het dek op te ruimen.

Een dag of wat later lag de tjalk in Delft. De verkoop van turf in de dorpen, die ze ná Voorschoten waren langs gekomen, was goed gegaan: de deklast was grotendeels verdwenen, maar in het ruim was nog voldoende voorraad om ettelijke burgers van brandstof te voorzien.

Wouter Geertsz had ligplaats gekozen in de gracht vóór het Sint Aegtenklooster, vlak bij de Oude Kerk en hij had door de stadsomroeper laten bekend maken, dat de „Trouw” was aangekomen met een lading beste baggels. Die bekendmaking had goed gevolg gehad: de hele dag kwamen kopers.

Vader en Geert hadden het druk met het aftellen en afleveren van turf — geen wonder, dat het dek niet al te netjes opgeruimd kon zijn. Op het voordek lagen tenminste een heleboel turven door elkaar, schijnbaar overgeschoten van een grotere hoeveelheid, die daar was opgestapeld geweest en waarvan het grootste deel was verkocht. Maar wie er op lette — doch wie dééd dat? — zou hebben kunnen opmerken, dat de schipper noch zijn zoon van deze turfhoop nam, als een koper geholpen werd. En wie scherper had toe gekeken zou hebben kunnen zien, dat de schijnbaar achteloos neergeworpen turf een bepaalde figuur vertoonde. O, niet opvallend en in-het-oog-springend, maar toch zó, dat wie naar het teken zócht het vinden kon.

En er wáren er, die zochten. Want onder de ingewijden was het bekend, dat een turfjalk waar op het voordek een kruis lag, geworpen van turven, bijbels aan boord had . . .

De maerte van meester Egbert Foppens, die van Geert een paar zakken turf kocht en bedong, dat de jongen ze zèlf naar het huis van haar meester brengen zou — „Meester Foppens, de zilversmid uit „De Gulden Molenbeker” in de Choorstraat” — behoorde niet tot die ingewijden. Ze vond het voordek van de tjalk tamelijk rommelig — in het turfhoek, waar de door haar gekochte brandstof straks zou worden opgeslagen, duldde haar vrouwe zo'n rommel niet.

En wat er aan die verwarde boel te zien was? Waarom Sijmen Swaertveger er zo lang naar te kijken had, eer hij de loopplank over kwam en met de schipper een gesprek begon?

Sijmen droeg een zak onder de arm; kwam natuurlijk turf kopen. Ze zag, hoe hij met de schipper naar de roef ging, doch lette daar verder niet op. Hij wilde zeker eerst zijn koop bespreken . . . En Aegte moest op haar eigen koop letten; moest goed toezien, dat de jonge borst die haar hielp,

zich niet vertelde. Want ze kende de verhalen wel over turfschippers, die wanneer ze er kans toe zagen een mindertal leverden dan ze verkochten. En dat zou Aegte niet overkomen: ieder het zijne, daar stond ze op. En haar vrouwe zou door háár schuld geen enkele turf te kort komen.

Geert deed de laatste afgetelde baggels in de zak — zette deze naast de twee andere die hij al had gereed staan om ze straks naar de Choorstraat te brengen.

„In de loop van de avond heb je je zakken thuis,” beloofde hij.

„Goed,” zei Aegte, „dan krijg je je geld, als je ze aflevert.”

Ze keerde zich om om naar de loopplank en naar de wal te gaan — zag op hetzelfde ogenblik Sijmen Swaertveger met de schipper weer aan dek komen. Sijmen droeg nog zijn zak onder de arm, maar het leek Aegte, als was deze wat dikker dan zo net. Als zat er iets in. En wonderlijk: Sijmen scheen er geen belang in te stellen, of de turf die hij toch wel gekocht zou hebben, eerlijk werd afgeteld: hij liep vóór Aegte de plank over naar de wal. Daar kwam net een vrouw aan. Aegte kende haar wel: Aeltje Jansdochter, de mutsenstrijkster uit de Peperstraat. Ze bleef bij Swaertveger staan en vroeg hem iets. De man knikte — knikte in de richting van het voordek. Aeltje keek in die richting. Aandachtig. „Ja, je hebt gelijk,” hoorde Aegte haar zeggen; en van wat Swaertveger daarná zei ving ze niet meer op dan de woorden: „. . . als je er naar vraagt . . .” „. . . in de roef . . .”

Was er iets bijzonders op dat voordek te zien? En was er iets bijzonders, waar je in de roef naar moest vragen? vroeg Aegte zich af. Het laatste kon ze moeilijk aan de weet komen; het eerste . . . Ze keek onderzoekend naar wat er op het voordek lag. Turven — door-elkaar-geworpen turven. En toch moest dáár iets aan te zien wezen. Maar wat?

Ze deed een paar passen dichterbij — tuurde . . . Toen ineens zag ze het! Die turven lagen maar niet zó door elkaar — in die turven kon je twee lijnen ontdekken. Lijnen, die elkaar sneden; die met elkaar een kruis vormden! Zou dat . . .? Waar had ze laatst toch ook over iets van die aard horen spreken? Wat was er toch over gemompeld? Een kruis — ja, dat had iets te maken met wat ketters deden; met wat ketters elkaar er door wilden laten weten. Als je ketterse boeken wilde kopen . . .

Aegte liep met besliste stappen de boogbrug en het Heilige-Geest-kerkhof over naar de Choorstraat.

Zeker, dát kon het wezen. Boeken! Wat Sijmen Swaertveger, toen hij uit de roef kwam, onder zijn arm had gedragen, had de grootte van een boek gehad. En was het ook niet zo, dat Aeltje Jansdochter maar zelden de mis bijwoonde, en de laatste maal niet eens haar Pasen had gehouden? Dat wist

ze voor zeker: in de komenijswinkel, waar ze voor vrouwe Foppens een-dag-of-wat-terug kaarsen had gehaald, was er nog over gepraat.

Aegte was zó vol van haar vermoedens, van haar ontdekking, dat ze — thuis gekomen — er niet over zwijgen kon.

„Heb je turf gekocht?” vroeg de vrouwe, zodra de maerte in de keuken terug was.

„De zoon van de schipper zal ze vandaag nog brengen,” antwoordde de dienstbode. „Maar ik weet niet . . .”

„Wat weet je niet?” vroeg vrouwe Foppens.

„Of die schipper wel te vertrouwen is,” antwoordde Aegte, en op een vragende blik van haar meesteres vertelde ze. Van Swaertveger, hoe hij uit de roef was gekomen met iets dat hij in zijn turfzak had verborgen. „In de roef koop je toch geen turf,” meende ze. En van het gesprek van Swaertveger en Aeltje Jans. En vooral, hoe die twee gekeken hadden naar de turven, die zo door elkaar schenen te liggen; en hoe ze zelf in die turven de vorm van een kruis had ontdekt. En wat er gemompeld werd over de betekenis van zo'n kruis . . .

„Dus je denkt, dat die turfschipper ketterse boeken verkoopt?” vroeg vrouwe Foppens.

„Het zou wel kunnen.” Aegte aarzelde toch om beslist te zeggen, dat ze van de boze daden van de schipper vast overtuigd was. Ze had immers altijd bij Wouter Geertsz gekocht en ze had nooit gehoord, dat de man een ketter zou zijn. Net zo min, als ze dat van Swaertveger ooit had horen beweren. Hoewel . . . als je bedacht, wat er van Aeltje Jans gezegd werd . . .

„De mensen zeggen zoveel,” zei de vrouwe. „En daar moet je erg voorzichtig mee zijn. Je weet soms niet, hoe een onberaden woord of een los vermoeden een ander in moeilijkheden brengen kan in deze beroerlijke tijden.”

„Ik zal er met geen ander ook over praten,” beloofde de maerte.

Maar het viel haar toch tegen, dat de vrouwe aan haar mededelingen zo weinig aandacht scheen te schenken.

De vrouwe had meer aandacht aan haar mededelingen geschonken, dan Aegte had opgemerkt. De hele voormiddag waren ze haar niet uit de gedachten, en toen het gezin om de tafel geschaard was voor het noenmaal, begon vrouwe Foppens er over tegen haar man.

„Aegte heeft vanmorgen turf gekocht,” vertelde ze. „De zoon van de schipper zal in de loop van de middag of tegen de avond drie zakken komen brengen.”

„De zoon van Wouter Geertsz?“ vroeg haar man.

„Ja, en . . .”

Maar vrouwe Foppens maakte haar zin niet af: het was toch wel beter, over dat „andere” niet te spreken, waar de kinderen bij waren. Doch na de maaltijd, toen de zilversmid naar zijn werkplaats ging, volgde ze hem. Vertelde, wat de maerte aan boord van de tjalk had menen op te merken.

„Zo,” en meester Foppens rekte het woord. „Zó-ó-ó . . . Ja, wie zal zeggen . . . In ieder geval lijkt het me beter, als Aegte over die dingen niet met anderen spreekt.”

„Dat heb ik . . .” wilde de vrouw antwoord geven, maar Dirk Schulp kwam binnen, de gezelschap — en zijn komen maakte haar het antwoorden onmogelijk. Ze keerde zich om en ging terug naar de woonkamer; de zilversmid zette zich aan de werkbank en begon verder te arbeiden aan de gedreven zilveren schaal, die hij al enige dagen onder handen had. Doch zijn gedachten bleven bezig met het gesprek, dat hij met zijn vrouw had gehad.

Natuurlijk, Aegte zou in haar vermoedens wel gelijk hebben. Een kruis aan dek als kenteken; in de roef onderhandelen met Sijmen Swaertveger; dat kijken van Aeltje Jans . . . De zilversmid kreeg de overtuiging, dat Wouter Geertsz zeer zeker nog andere dingen aan boord had en aan de mensen verkocht dan zijn brandstof. Aan de mensen . . . Zou hij aan iedereen verkopen? Als je naar de „Trouw” stapte en vroeg . . . „Je kunt er naar vragen,” had Swaertveger gezegd.

Zou hij er naar vragen? Hij, meester Foppens zelf?

3.

De koop

De avondmaaltijd in het huis van de zilversmid was ten einde — Aegte droeg de lege schotels naar de coocke. De kinderen mochten nog een half uurtje opblijven; dat was voor hen het prettigste poosje van de dag. Want dan ging vader niet meer naar de werkplaats; dan bleef vader in de kamer en vertelde hun mooie verhalen: van koning Karel en zijn dappere ridders of van Reinaert de Vos! Of over de reizen die hij gemaakt had naar Utrecht en naar 's-Hertogenbosch en ééns zelfs naar Brussel, waar hij zijn fraaie goud- en zilverwerken had mogen tonen aan de zuster van de keizer, aan Maria van Hongarije, die landvoogdes over de Nederlanden was.

Dat laatste vonden ze altijd weer een pracht-verhaal: hoe vader in de grote stad daar ver in het zuiden gekomen was; hoe hij in het oude kasteel van de hertogen van Brabant door de hoge vrouwe was ontvangen en hoe ze zijn sierlijke werkstukken had bewonderd en gekocht. Ze konden nooit genoeg krijgen van de beschrijving van de ruime zalen in het vorstelijk verblijf, waar kleurige wandtapijten met prachtige voorstellingen van 's keizers tochten en daden de wanden bedekten; waar in glanzende luchters blanke kaarsen prijkten en waar bij de gebeeldhouwde tafels met kunstig snijwerk versierde stoelen stonden, die met wapens geborduurd kussens hadden op de zittingen en de rugleuningen.

Doch deze avond duurde het vertellen slechts kort; deze avond scheen het, als had vader zijn gedachten maar half bij zijn verhaal. Moeder merkte het wel; moeder meende de oorzaak er van te kunnen bevroeden. En eerder dan anders zei ze: „Kom — nu is het beddeganstaad.”

„Dan ga ik nog even de deur uit, Adelheid,” zei meester Foppens. „Ik wilde nog iemand spreken.”

Hij kuste de kinderen goede nacht en stond op. Van de kapstok in het voorhuis nam hij zijn hoed; een mantel sloeg hij niet om: de Mei-avond was mild genoeg. Bovendien — ver had meester Foppens niet te gaan; niet verder dan het Sint-Aegtenklooster op het Oude Delft. Daar lag immers de turfschuit; daar kon hij de schipper vinden, die méér, die ook andere waar dan turf verkocht. Als Aegtes vermoedens juist waren tenminste.

Toen hij bij de tjalk kwam zaten de schipper en diens zoon op het achterdek. Ze keken naar de schaarse voorbijgangers en wisselden af en toe een enkel woord. Bij de loopplank aarzelde de zilversmid een ogenblik, doch hij verkloekte zich. Dóórzetten nu! Hij had zijn voornemen die middag lang genoeg overwogen en zijn begeerte om meer te weten van de nye lere, zijn verlangen zèlf een bijbel te bezitten en daarin te lezen, deed hem het gevaar trotseren, dat aan zulk een bezitten, aan zulk een lezen verbonden was.

Eén van de beiden op het achterdek stond op, toen de zilversmid aan boord kwam en liep hem een paar passen tegemoet. In het gangboord ontmoetten de twee elkaar.

„Goeden avond, schipper,” begon meester Foppens. Dan zweeg hij — zocht naar woorden, om zijn bedoeling voelbaar te maken zonder zich dadelijk al te duidelijk uit te spreken.

„Goeden avond, sinjeur,” antwoordde Wouter Geertsz.

„Ik ben de zilversmid uit de Choorstraat, bij wie vanmiddag turven gebracht zijn.”

„Komt sinjeur daar over spreken? Heeft u klachten? Of komt u méér kopen?”

School er in de laatste vraag van Wouter Geertsz een verborgen bedoeling? vroeg Foppens zich af. In elk geval gaf ze hem de gelegenheid op het doel van zijn bezoek te zinspelen.

„Misschien . . .” antwoordde hij langzaam. „Wanneer het mogelijk is . . .”

„Ik heb nog genoeg voorraad turf,” zei de schipper voorzichtig, „als het sinjeur daarom begonnen is . . .”

Foppens schudde ontkennend het hoofd — en Wouter Geertsz vermoedde . . . Maar hij kende zijn bezoeker niet; wist niet, of die te vertrou-

wen was, dan wel als spie kwam, om een ketter te betrappen op verboden bezit. Hoewel: deze deftige burger zag er niet als een spie uit . . .

„Wanneer sinjeur duidelijker zeggen wil, wat hij meent,” zei de schipper na een ogenblik zwijgens.

„Dat wil ik. Maar liever niet hier; liever niet aan dek.”

Het vermoeden van Wouter Geertsz werd zekerheid.

„Laten we in de roef gaan,” zei hij en tegen Geert: „Jij blijft zeker nog een poosje buiten, jongen?”

„Goed, vader,” nam Geert de vragend-gegeven opdracht aan. Hij zou aan dek blijven; waken, dat niemand ongenood en ongewenst het gesprek in de roef zou beluisteren of storen.

De schipper ging zijn bezoeker voor; heette hem bij het trapje dat naar beneden leidde, te wachten. „Het is donker in de roef,” verklaarde hij, „en wie niet aan boord gewend is, zou licht strompelen of vallen.”

Hij haalde tondeldoos en vuurslag uit de zak — staal ketste tegen steen — een vonk sloeg over in de tondel. De schipper blies die vonk aan; dan hield hij een vetkaars bij het aangegloeide linnenpluksel en dra gaf een kaarsvlam gelig licht.

De zilversmid kwam nu het trapje af — nam de zitplaats, die de schipper hem wees. Hij legde zijn hoed voor zich op de tafel. Wouter Geertsz zag hem zwijgend aan; wachtte op wat hij zeggen ging.

„Onze maerte heeft vanmiddag een kruis van turven menen te ontdekken op het voordek van uw tjalk,” begon meester Foppens.

„Zo . . .o . . .” Bedachtzaam kwam dat woord.

„Ze beweert, dat een schipper die zó zijn turven neer werpt, méér dan alleen turf te verkopen heeft.”

„Er wordt zoveel beweerd,” ontweek Wouter Geertsz een rechtstreeks antwoord.

Foppens glimlachte even: de schipper was wèl voorzichtig. Maar hij was hier niet gekomen om een tastend vraag-en-antwoordspel te spelen; hij was hier gekomen om een bijbel te kopen.

„Heeft de maerte gelijk met haar bewering?” vroeg hij.

„Waarom wilt u dat weten?”

Dat was een rechtstreekse wedervraag; dat was — voelde Foppens — de omsluerde bevestiging. Toen vertelde hij. Openhartig. Van dat hij al vaak over de nieuwe leer had gehoord; van zijn verlangen, méér er van te weten; van zijn begeerte, zelf in Gods Woord te kunnen lezen.

„Waarom?” Wouter Geertsz stelde de korte vraag met nadruk: het was de vraag naar de kern van Foppens' verlangen.

„Ik zoek vrede en vastheid; mijn goede werken — en ik doe er vele — geven me die niet. Nooit weet ik, of ik er genoeg heb gedaan; of mijn verdiensten voldoende zijn om aan de smart van het vagevuur te ontkomen: om God, Die Zich over mijn zonden vertoornt, tot genade te bewegen.”

„Goede werken brengen geen verlossing,” zei de schipper. „Goede werken brengen geen zondevergeving. Maar — en zijn stem kreeg een klank van blijde zekerheid — het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt van alle zonden. Aan het kruis droeg Hij al onze schuld, en wie met oprecht berouw in waar geloof Hem als Zaligmaker aanvaardt, schenkt Hij vergeving en het eeuwige leven om niet. Bij Hem, maar dan ook bij Hem alléén, vindt een mens vrede en vastheid.”

„Staat dat in de bijbel?”

De schipper knikte: ja, dat stond in de bijbel en dat werd uiteengezet in de geschriften van Luther en van mannen die, als Luther, zich gelovig hielden aan wat in Gods Woord is geopenbaard.

„Dan moet ik een bijbel hebben,” zei de zilversmid. „Dan moet u mij een bijbel verkopen.”

Wouter Geertsz stond op — vertrouwde nu zijn bezoeker volkomen. En hij dacht aan het werk, dat hij doen mocht en doen moest: het zuivere evangelie verder dragen en bekend maken aan ieder die zocht, die luisteren wilde. Hij nam de plank weg van voor het kabelgat — boog in de donkere ruimte. Toen hij zich oprichtte had hij in de hand een bijbel, die hij voor Foppens op de tafel legde. Die nam het boek — sloeg het open. Hij bekeek het titelblad; bladerde even verder. Dan zag hij de schipper aan: „Ik zou graag óók geschriften van Luther hebben.”

„Die heb ik niet ten verkoop aan boord. Maar in Delft zijn broeders, die ze bezitten.”

„Wie?”

Wouter Geertsz schudde het hoofd. „Laat ik hun namen niet noemen,” zei hij. Ik vertrouw u. Zó, dat ik me zèlf aan gevaar bloot stel, indien dat vertrouwen misplaatst mocht blijken. Maar tenslotte kennen we elkaar nog zeer kort — en de veiligheid van anderen mag ik niet wagen.”

„Ik begrijp en billijk die overweging — al zou het in dit geval geen wagen zijn. Want van mij zal niemand een naam horen: mijn bedoelingen zijn zuiver.”

De zilversmid had zijn beurs te voorschijn gehaald — legde enkele geldstukken op de tafel. Dan maakte hij zich gereed om heen te gaan. Hij nam de bijbel . . . Jammer, dat hij zijn mantel had thuis gelaten; daar onder zou het boek veilig verborgen wezen! Hoe moest hij nú . . . ?

Toen hij zich oprichtte had hij in de hand een bijbel . . .

De schipper scheen zijn aarzelende gedachten te raden.

„Niet zó kunt u het boek meenemen,” waarschuwde hij. „Het zou in het oog vallen.”

„Hoe moet ik dan . . . ?”

Toen lachte Geertsz. „Koop nog een zak turf,” stelde hij voor. „Dan doe ik de bijbel daar in en met de turven komt het boek veilig in uw huis.”

Zo besloten ze.

Aan dek zat Geert: hij floot een deinend wijsje en keek uit over het Oude Delft.

„Geen kopers meer geweest, vader,” zei hij, toen de beide mannen uit de roef naar boven kwamen. „Wel kijkers.”

Dat woord trok de aandacht van de zilversmid: hij dacht aan de waarschuwing, die hij zich voorgenomen had de turfschipper te geven en die hij in het gesprek, dat hem geheel had in beslag genomen, vergeten was.

„Die kijkers hebben misschien naar het kruis gezocht,” zei hij. „Want een gesprek als Aegte heeft gehoord, kunnen natuurlijk ook anderen gehoord hebben.”

„Dat heb ik gedacht, toen u over Aegte vertelde, sinjeur,” glimlachte de schipper, „en ik begrijp uw bedoeling. Dat het veilig wezen kan, niet te lang in Delft te blijven.”

„Juist, dat is mijn bedoeling,” bevestigde meester Foppens.

„Dan zwerven wij maar weer verder, Geert en ik. Dat is ons werk: zwerven en zaaien.”

De zilversmid reikte hem de hand ten afscheid: „God geve jullie veilige vaart.”

De schipper drukte die hand: „Dank u, sinjeur,” zei hij. „En Hij beveiligt u.”

Toen scheidden ze.

In moeite

Sinjeur Foppens had zijn bezoek aan de schipper en zijn koop van een bijbel voor vrouwe Adelheid niet verzwegen; tegenover de andere huisgenoten had hij er met geen woord over gerept.

Een bijbel was zeker een kostbaar, maar niet minder een gevaarlijk bezit, waarvan alleen wie zéér vertrouwd waren weten mochten. Een bezit, dat aan het oog van de kinderen en de dienstbaren moest worden onttrokken. De kinderen zouden in onbedachtzaamheid door een onvoorzichtig woord het geheim van hun vader kunnen verraden: en wat de dienstbaren betrof: meester Foppens wist niet zeker, in hoeverre zijn geheim bij hen veilig wezen zou. Beiden, Aegte en Dirk, gingen trouw ter mis en ter biecht; bij geen van beiden had hij of zijn vrouw ooit enige belangstelling voor de nieuwe leer gemerkt, en over „kettters” hadden ze nooit anders gesproken dan als over afvalligen, ongehoorzamen aan paus en kerk en keizer, die behoorden te worden gestraft. Of de trouw aan hun meester en diens vrouw hun gaan zou bóven hun trouw aan de kerk en hun afkeer van kettters?

Daarom was de bijbel verborgen op een geheime plek; daarom lazen sinjeur Foppens en vrouwe Adelheid er nooit anders in dan laat in de avond,

als de kinderen lang al naar bed waren en ook Aegte en Dirk hun slaapsteden hadden opgezocht.

Dat lezen had meester Foppens steeds meer doen inzien, dat de Roomse leer op belangrijke punten niet met de Schrift overeenstemde; dat biddend lezen had hem steeds meer oog doen krijgen voor de heerlijkheid van genade alleen-om-Christus'-wil. Vrouwe Adelheid had geluisterd als haar man voorlas; had met hem over het gelezene gesproken. Maar haar aanhankelijkheid aan de ceremoniën van de Roomse kerk, maar haar stijgende vrees voor ontdekking, maakten, dat ze zich niet — als haar man — van harte kon overgeven aan de eenvoudige evangelische waarheid; dat ze gevoelde, voor die waarheid niet alles over te kunnen hebben, als dat nodig blijken mocht. Ze sprak over die vrees met haar man; trachtte zich aan het gemeenschapplijk bijbellezen te onttrekken; trachtte hem van lezen in het verboden boek te weerhouden. Het eerste was haar gelukt, het laatste niet. Wanneer ze zich bezwaard en beangst voelde door haar mede-lezen in de bijbel, wilde hij haar niet daartoe dwingen; doch evenmin wilde hij, kòn hij, eigen bijbelonderzoek staken. Hij nam het boek mee naar de werkplaats — verborg het daar in een lade van zijn werkbank. Een lade, waarvan hij met nauwgezette zorg altijd de sleutel bij zich droeg. En in de late avond, soms in de nacht, als allen sliepen, zat hij bij het schijnsel van een kaars gebogen over het kostbare Woord.

Het was een avond, laat in Augustus. Het werk van de dag was een paar uur geleden neergelegd; de kinderen waren in hun slaapkamer en in het woonvertrek wist meester Foppens zijn vrouw en haar dienstbode. Dirk Schulp, de gezel, was naar een bijeenkomst van de Rederijkerskamer: die zou vooreerst wel niet thuis komen.

De zilversmid was naar de werkplaats gegaan — hij had de luiken gesloten, zodat geen lichtstraal naar buiten dringen kon. Toen had hij zijn bijbel te voorschijn gehaald en nu zat hij verdiept in wat hij las. De tijd vervlood — sneller dan de aandachtige lezer zich bewust was. Plotseling schrok hij op: voetstappen naderden! Hij sloeg het boek dicht en legde het in de lade, die geopend gereed was om de verboden schat te ontvangen. Doch vóór hij de lade had kunnen dichtschuiven ging de werkplaatsdeur open en kwam Dirk binnen.

„U nog hier, sinjeur?” vroeg hij verwonderd, terwijl hij tegelijk een snelle blik wierp op wat nog half zichtbaar was in de lade, die zijn meester haastig dicht schoof.

Foppens nam een gedreven beker, die vlak bij hem stond. „Ik hoop mor-

gen dit werkstuk klaar te krijgen," zei hij, als was dat gezegde een verklaring voor zijn nog-aan-de-werkbank zitten: Dirk zou denken, dat hij met de arbeid aan die beker was bezig geweest.

Maar Dirk liet van wat hij denken mocht niets merken. Hij greep een kleine hamer en wendde zich weer naar de deur.

„Aegte heeft een tinnen schotel laten vallen, en het ding is wat geblutst," zei hij. „Ze vroeg, of ik de deuken er even uit wilde kloppen," verklaarde hij. En met een lach: „Ze had gehoopt, dat de vrouwe of u er niets van zouden merken. Maar dat zal nu wel niet meer gaan."

„Dan zal ik doen, alsof ik niets gemerkt heb," beloofde de zilversmid. „Vertel haar dan maar niet, dat je mij hier trof."

Maar Dirk vertelde het wèl!

„Wat de meester zo laat nog in de werkplaats zoekt . . ." zei hij tegen Aegte, terwijl hij in de coocke de geblutste tinnen schaal weer in de goede vorm hamerde. „Hij begon met me over een gedreven beker — maar ik merkte maar al te wel, dat hij daar niet aan gewerkt had."

„O nee?" Er klonk nieuwsgierigheid in de vraag.

Dirk schudde het hoofd. „Nee," zei hij, „Toen ik onverwacht binnen kwam had de meester juist iets in een la geworpen, en die la schoof hij haastig dicht. Anders is dat ding nooit open. En er zit nooit een sleutel op. Die draagt sinjeur Foppens zeker steeds bij zich."

„Nou," zei Aegte, min of meer strijdlustig, „dat is toch zeker niets bijzonders! Een gezel hoeft toch niet in alle laden van zijn meester te kunnen neuzen."

„In déze la zou ik het anders wel eens willen doen," beweerde Dirk geheimzinnig. „Als ik goed gezien heb . . ."

„Wat dan?" Het klonk gespannen.

„Dan was het een boek. En ik vraag me af, welk boek in de woonkamer niet gelezen zou kunnen worden."

De twee zagen elkaar aan — hun gedachten gingen in dezelfde richting. Een verboden boek — wat zou dat anders kunnen zijn dan een ketters boek? Aegte herinnerde zich, wat ze bij de tjalk van schipper Geertsz had gezien en gehoord; herinnerde zich haar gesprek met vrouwe Adelheid en hoe deze haar had gewaarschuwd, niet door een onberaden woord een ander in moeilijkheden te brengen . . . En was het niet zo, dat sedert die Mei-avond sinjeur Foppens herhaaldelijk met Sijmen Swaertveger had gesproken? Méér dan vóór-dien! En Swaertveger was een ketter — daar hield Aegte zich van overtuigd.

Fluisterend, als was ze bang dat haar woorden buiten de coocke zouden

worden gehoord, vertelde ze van die dingen aan Dirk. Die knikte — knikte . . . Ja, nu Aegte hem dat alles zei . . . En toen ze ophield: „Heb jij ook gemerkt, dat sinjeur minder naar de kerk gaat dan vroeger? Dat hij — ja, nu herinner ik me dat heel goed — de laatste paar weken helemaal niet meer geweest is?”

„De vrouwe gaat vaak alléén,” bevestigde Aegte. „Maar of de meester nu een ketter is . . .”

„Misschien zal hij het worden,” zei Dirk. „Maar kom — je schotel is al lang klaar.” Hij legde de hamer, die hij al die tijd in de hand had gehad zonder hem te gebruiken, neer. „Ik ga naar bed — die hamer berg ik morgen wel op. Om hem nu nog in de werkplaats te brengen . . .”

„Ben je bang, dat de meester er nog zijn zal?” vroeg Aegte half spottend. Dirk gaf daar geen antwoord op . . .

Meester Foppens was niet meer in de werkplaats. De onverwachte komst van Dirk had hem toch verschrikt; de blik van de gezelschap naar de lade had hem met zorg vervuld. Wat kòn Dirk gezien hebben? Wat kon hij vermoeden? Wat zou hij kunnen dóen?

„Morgen een andere, een veiliger bergplaats voor mijn bijbel zoeken,” had de zilversmid zich voorgenomen, toen hij de werkplaatsdeur achter zich had afgesloten. „Morgen vroeg — éér ik met Dirk aan de arbeid ga.”

Hij wachtte niet eens tot de vroege morgen: in de late na-nacht stond hij op en ging de slaapkamer uit. Vrouwe Adelheid scheen — gelukkig! — door te slapen. Behoedzaam zocht de zilversmid zijn weg door het donkere huis, alle geluiden vermijdend. Ook in de werkplaats maakte hij geen licht: hij wist zijn kostbaar boek immers op de tast te vinden! Het slot van de lade knarste, toen hij de sleutel omdraaide — en onmiddellijk stond meester Foppens bewegingloos. Luisterde gespannen, of iemand in huis — gewekt wellicht — zich roerde. Doch het bleef stil in de duisternis, en hij glimlachte. Overdreven bezorgd was hij: een zó licht geluid als dat van het knarsende slot kòn immers niet ver worden gehoord!

Hij nam het boek uit de lade, sloot die en stak uit gewoonte de sleutel in de zak. Toen aanvaardde hij de terugtocht. In de slaapkamer zou zijn bijbel voorlopig veilig zijn voor ongewenste ogen; veilig ook als Dirk mogelijk zou willen onderzoeken, wat in de altijd-gesloten lade geborgen was.

Toen hij de deur opende was er de stem van vrouwe Adelheid: „Ben jij daar, man?” En op zijn bevestiging: „Ik werd wakker en ik miste je. Wat doe je?”

Hij sloot zorgvuldig achter zich — kwam naar het bed. Vertelde.

In het duister zag hij de schrik niet in haar ogen, maar hij hoorde haar angst toen ze vroeg: „Zou Dirk weten, dat je een bijbel hebt?”

„Ik denk van niet,” antwoordde hij. „Maar het leek me veiliger het boek ergens anders te bewaren — hij mocht eens nieuwsgierig zijn.”

„Ik wou, dat je die bijbel weg deed en er niet meer in las,” klaagde de vrouw. Ze leefde al zo lang in vrees voor ontdekking, en een plotselinge angst greep haar om wat in de werkplaats gebeurd was. O, Dirk wist. Vast wist Dirk van het verboden boek, daar was ze benauwend zeker van. En anders niet dan moeite en ellende konden er het gevolg van wezen.

„Dat moet je me niet vragen, Adelheid,” wees sinjeur Foppens ernstig af. „Van Gods Woord doe ik geen afstand — kan ik geen afstand doen. Ik vind er vrede in en vastheid.”

Ze zuchtte en zweeg: ze wist immers, hoe vruchteloos al haar vragen de laatste maanden geweest was! En — diep in haar hart benijdde ze haar man zijn beslistheid. Ze begreep hem, als hij sprak van vrede en vastheid, die hij vond in zijn bijbel . . . Als de grote, de verlamdende angst voor ontdekking en gevangenneming en ondervraging haar niet had weerhouden, zou ze wel zijn blijven luisteren, als hij in de avond-uren uit het boek voorlas; zou ze er nooit op hebben aangedrongen dat lezen, dat gezamenlijk lezen, te staken . . .

Ze hoorde, hoe hij de grote kussenkast open deed en het boek daar in legde; hoe hij de kast sloot.

In allen gevalle zou Dirk hun bijbel niet meer zien: de lade in de werkplaats was leeg — veilig leeg.

Maar de slaap wilde niet komen: zou de gezelschap iets vermoeden, iets weten? En . . . als hij iets vermoedde, iets wist: zou hij dan zwijgen?

Of Dirk gezwegen had wist vrouwe Adelheid niet, toen een dag of wat later pastoor Verhoeckx op bezoek kwam. Maar toen deze het gesprek bracht op het getrouw bijwonen van de mis, vermoedde ze met angst, dat de gezelschap gesproken hebben zou. Hòe anders tróf het zo, dat de pater juist nú kwam; dat hij juist nú over het verminderde kerkgaan van haar man begon? Die angst spiegelde zich in haar ogen: klonk door in de toon van haar stem, als ze haar voorzichtige antwoorden gaf — pater Verhoeckx deed, als bemerkte hij haar verwarring, haar ontroering niet.

Ja, weinig ter kerk gaan, de mis verzuimen, de biechtstoel mijden, dat waren allemaal dingen die een man in verdenking van ketterij konden brengen. En ketterij — dat wist ze immers? — was een grote zonde. De ketters ontkenden het gezag van de paus en waren ongehoorzaam aan de kerk. Ze

lazen de bijbel, een boek dat zonder uitleg van de geordende geestelijkheid voor leken moeilijk — om niet te zeggen: in het geheel niet — te begrijpen was. Dat bléék ook wel uit de leringen, die de kettters verkondigden, en die ze met teksten uit de bijbel trachtten te bewijzen.

Onder het spreken van de pater kwam sinjeur Foppens de kamer in. Pastoor Verhoeckx bemerkte dat wel, maar ging rustig met zijn waarschuwend betoog door. Pas toen hij dat beëindigd had wendde hij zich met een groet tot de heer des huizes; vroeg dan: „Dat bent u natuurlijk met me eens, nietwaar sinjeur?”

De zilversmid nam een stoel; ging bedaard zitten. Dat gaf hem even tijd over zijn antwoord na te denken.

„Dat de bijbel niet voor leken te begrijpen zou zijn, meent u?” vroeg hij rustig.

De pater knikte. „Zonder kerkelijke uitleg in geen geval,” zei hij.

„De kettters, zoals u ze noemt, denken daar anders over,” week Foppens een rechtstreeks antwoord uit. Doch de ander wilde juist een persoonlijk antwoord van hem hebben. „De kettters, ja . . . maar ú?”

Er viel een stilte in de kamer. Een gespannen stilte. Toen zei de zilversmid: „Ik kan het niet ongewenst vinden, dat leken de bijbel lezen.”

Het lichtte in de ogen van de geestelijke — dan antwoordde hij: „De kettters lezen de bijbel in vertalingen, die bij plakkaat verboden zijn, omdat ze niet kerkelijk zijn goedgekeurd. En ze leggen de bijbel uit, zonder zich aan het kerkelijk leergezag te storen.”

„Dat gezag staat ook niet bóven het gezag van de bijbel,” zei meester Foppens dapper. „Ik meen dat Gods Woord zó duidelijk is, dat ieder die daarin leest, de weg ter zaligheid kan weten en vinden.”

„Een bewering die kettters klinkt, sinjeur.”

„Wat bijbels is, kan niet kettters wezen, eerwaarde,” voerde Foppens tegen. „Beveelt de Here Jezus zelf niet, de Schriften te onderzoeken, omdat ze van Hem getuigen?”

Pater Verhoeckx schudde het hoofd: de geruchten, die hem over sinjeur Foppens waren ter ore gekomen, bleken maar al te waar te zijn.

„U zegt gevaarlijke dingen,” zei hij. En met een blik op Adelheid, die de bange spanning, door de gang van het gesprek bij haar opgeroepen, niet verbergen kon, voegde hij er bij: „U maakt de vrouwe angstig.”

„Of ú — met uw ketterjagerij,” flitste Foppens door de gedachten, doch gelukkig hield hij de woorden binnen.

„In wat ik zei, zie ik voor ongerustheid geen reden,” antwoordde hij. „Een vrij burger mag toch nog wel eigen mening hebben en uiten?”

„Mits die mening niet met de bevelen van zijn overheid in strijd is.”

„Als dat vrijheid heten moet . . .” begon de zilversmid. Zijn beheerste rust begaf hem. Vrouwe Adelheid zag dat; ze legde haar hand op zijn arm: „Daar kun je misschien later nog wel eens met pater Verhoeckx over spreken. Ik bedenk, dat ik schromelijk vergeten heb, om een drank aan te bieden.”

Haar man begreep haar bedoeling; waardeerde die.

„Dan zullen we dit verzuim dadelijk herstellen,” zei hij, en zich tot de geestelijke wendend: „Drinkt u een roemer Rijnwijn, eerwaarde?”

Maar de eerwaarde verontschuldigde zich: zijn bezoek had al langer geduurd dan hij bedoeld had; het werd zijn tijd om te vertrekken.

Hij stond op — sinjeur Foppens geleidde hem tot de straat.

„U zegt gevaarlijke dingen.” Die opmerking van pater Verhoeckx was de zilversmid opgevallen, toen de geestelijke ze had gemaakt; die opmerking hield hem bezig, toen hij over het gevoerde gesprek nadacht. Hij begreep ze als een waarschuwing en een dreiging.

Een onbedoelde waarschuwing: hij zou nog voorzichtiger dan tot nu toe de tijd en de plaats moeten kiezen, waarop en waar hij zijn bijbel las.

Een verborgen dreiging: als overredend gesprek niet helpen zou, kon hij dwingend geweld verwachten . . .

Naar de begrepen waarschuwing handelde hij; de verborgen dreiging werd werkelijkheid.

Een paar dagen na het bezoek van de pater kwam er ander bezoek: de schout met twee van zijn rakkers. O zeker, de schout was hoffelijk, toen hij binnen kwam en het doel van zijn komst vertelde. Hem was opgedragen huiszoeking te doen: geruchten hadden mijne heren van den gerechte bereikt, dat sinjeur Foppens ketterse boeken in bezit zou hebben. Hij zelf geloofde die geruchten niet, maar hij was gehouden zijn opdracht uit te voeren. Sinjeur Foppens zou dat begrijpen en billijken . . .

De zilversmid begreep — of hij het billijkte, daarover liet hij zich niet uit. En vrouwe Foppens begreep óók. Ze begreep het gevaár: dat toonde haar bleke gelaat. Doch de huiszoeking moest worden toegestaan; de huiszoeking had plaats. En bij het doorzoeken van alle bergplaatsen en mogelijke schuilhoeken van het huis bleek van de hoffelijkheid, waarmede de schout het gesprek had geopend, niets. Integendeel: zijn mannen zowel als hij zelf zochten met een volhardende nauwkeurigheid, die angst-aanjagend was. Die tenslotte leidde tot het vinden van de bijbel.

„De geruchten blijken waar te zijn, sinjeur,” zei hij, en vrouwe Adelheid

meende, dat in zijn stem een triomfantelijke klank lag. „En ik heb opdracht, wanneer ik verboden boeken vinden zou, u gevangen te nemen.”

De vrouw slaakte een kreet — doch onmiddellijk bedwong ze zich. Geen zwakheid tonen voor de ogen van de schout en zijn rakkers! Ze haalde zelf hoed en mantel voor haar man; legde hem de laatste om de schouders: „Die kan je te pas komen als je . . .” Haar stem begaf haar.

„Als ik in de gevangenis ben, bedoel je,” zei hij. „Maar misschien behoef ik daar niet lang te blijven,” trachtte hij haar moed in te spreken. „In ieder geval: ik ben in Gods hand en in Zijn hand weet ik me veilig.” Hij kuste haar. „Groet de kinderen van me.” En tot de schout: „Ik ben gereed u te volgen.”

„Dan gaan we.” En zich naar vrouwe Adelheid wendend voegde hij er — met de hoffelijkheid waarmede hij begonnen was — aan toe: „Het spijt me, dat het anders is gelopen, dan ik had gehoopt — dan ik had menen te mogen verwachten.”

De burgers van Delft, die op straat de groep tegen kwamen, keken ze verwonderd na: meester Foppens weggevoerd door de dienaars van den gerechte! Zou hij . . . ?

5.

Verbannen

Het vonnis dat over sinjeur Foppens, de zilversmid die een ketterse bijbel bezat en las; die — zoals tijdens het onderzoek door de geloofsrechters overtuigend bleek — ketterse leringen aanhing, al behoorde hij dan nog niet tot de gemeente der Lutheranen, werd reeds na een paar weken geveld. Het was hard — al had het harder kunnen wezen. Want een dóódvonniss was het niet . . .

In haar meest-angstige ogenblikken had vrouwe Adelheid dat gevreesd: had niet een jaar geleden ¹⁾ Jan de Bakker in Den Haag het leven gelaten op de brandstapel, omdat hij de dwalingen der Roomse kerk had verworpen en weigerde, voor zijn zaligheid op iets of iemand anders vertrouwen te stellen dan op Jezus Christus alléén?

Maar De Bakker had de ketterij geprédikt — en dát had sinjeur Foppens niét gedaan. Mogelijk was het daaraan te danken, dat het vonnis „slechts” geluid had: verbeurdverklaring van een derde deel van zijn bezit en eeuwigdurende verbanning uit de stede van Delft en het graafschap Holland.

Het was de zilversmid vergund geworden, na zijn ontslag uit de gevange-

¹⁾ 15 Sept. 1525.

nis nog vierentwintig uur in de stad te vertoeven: om afscheid van zijn gezin te nemen en orde op zijn zaken te stellen.

Orde op zijn zaken: dat was met spoed beslist. Alles — huis en bedrijf en voorraad — moest vrouwe Adelheid zodra mogelijk verkopen, uit de opbrengst de verbeurdverklaarde som voldoen en de rest van het geld meebrengen als ze — met de kinderen — haar man volgen zou in zijn ballingschap. Zo was het plan: sinjeur Foppens zou naar Emden gaan, in Oost-Friesland, waar reeds vele verjaagde en gevluchte hervormingsgezinden wijkplaats hadden gevonden. Daar wilde hij zijn bedrijf uitoefenen en trachten, opnieuw zijn nering op te bouwen.

Afscheid van zijn gezin: dat was zwaarder gevallen. Neen, vrouwe Adelheid had haar man niets verweten. Ze had niet gezegd, dat hij beter zou hebben gedaan als hij naar haar waarschuwingen had geluisterd en het bijbellezen had nagelaten. Dat hij dan eigen rust en welvaart, maar ook de welvaart en de rust van haar en de kinderen zou hebben bewaard. Ze had heel iets anders gezegd.

Het was geweest de laatste avond, dat ze samen zaten in de oude, vertrouwde huiskamer met de oude, vertrouwde meubels, waarvan er verscheidene erfstukken waren uit háár ouderlijk huis. De kinderen waren te bed gebracht, met de belofte dat vader „morgenochtend, eer hij op reis moest” nog afscheid van hen nemen zou; de laatste zakelijke afspraken waren gemaakt en er lag een stilte tussen de man en de vrouw. Een stilte, die de vrouw verbrak.

„Eén ding wil ik je nog zeggen, Ewout, voor je gaat. Ik heb je willen overhalen, je bijbel gesloten te houden en weg te doen. Ik ben blij, dat je dat niet hebt gedaan, want ik zie hoe groot een vrede en hoe sterk een vastheid je er in gevonden hebt.” Ze zweeg even — ging dan door: „Die vrede en die vastheid benijd ik je.”

Weer een zwijgen, waarin zijn hand de hare zocht, die op de tafel vóór haar als onopzettelijk speelde met een zilveren vingerhoed. Toen kwamen — als een verzuchting — de woorden: „Ik wilde, dat ik óók bezat wat jouw deel is.”

Hij glimlachte. „Dat kan, Adelheid. „Wie tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen,” heeft de Heiland beloofd. Zoek Hem biddend, zoek Hem alleen. Dan zal Hij zich vinden laten.” En ernstig, in hoopvolle overtuiging, voegde hij er bij: „Dan zal Hij mijn gebed voor jou, dat ik dagelijks deed en doen zal, verhoren.”

De volgende morgen — een Septemberochtend met lichte nevel — werd zéér in de vroege geklopt aan de woning in de Choorstraat.

„Daar zijn ze,” zei Ewout Foppens. Hij stond op van de tafel, waaraan hij met vrouw en kinderen het ontbijt had gebruikt. Zijn laatste ontbijt in deze woning. Aegte opende de voordeur reeds: twee gerechtsdienaars stonden op de stoep, gekomen om de gebannene tot buiten de stad te geleiden.

„Is sinjeur Foppens gereed?” vroeg één van hen. Hij vervulde zijn opdracht met enige tegenzin: voor hem was sinjeur Foppens niet in de eerste plaats de veroordeelde ketter, maar nog steeds de eerbare en geëerde burger van Delft.

„Seffens,” antwoordde de maerte. Ze mocht dan geen ketterse zijn en zelfs een heilige afschrik van kettters hebben, dat haar goede meester als een rabaut ¹⁾ ter stad uitgewezen was en dat haar vrouwe straks als zwerveling hem volgen moest, ging haar aan het hart.

In de kamer kuste de vader zijn kinderen: ze moesten moeder gewillig gehoorzamen, beloofden ze dat? En ze mochten zo gauw het kon met moeder hem achterna reizen. Naar de nieuwe woonplaats, waarheen Vader vooruit ging.

In de kamer kuste de man zijn vrouw: ze moest moed houden en haar vertrouwen stellen op God, Die ook in moeite en nood een liefdevol vader en een getrouw Helper zich zou betonen.

Op de stoep tikte één der rakkers ongeduldig met de schacht van zijn piek op de blauwe zerk; het wachten moest niet te lang duren! Sinjeur Foppens hoorde en begreep: hij liet de hand van vrouwe Adelheid los en haar met vaste drang terughoudend van hem te volgen, ging hij de kamer uit. In het voorhuis hoorde hij het snikken van de kinderen — hij beet op de lippen om zich te weerhouden terug te gaan. Want dat kòn, dat mócht immers niet.

„Hier ben ik,” zei hij tot de wachtenden buiten. Achter hem sloot Aegte de deur.

Door de ochtend-stille straten gingen de drie, de zilversmid — bewaakt — tussen de beide rakkers. Waar wilde sinjeur de stad verlaten? De keus was aan hem. Door de Haagpoort? Goed — dan zouden ze hem daar brengen.

De poort was juist open, toen ze aankwamen: een ruiter reed naar buiten. Een bode van de stadsregering, zag Foppens aan het wapen van Delft, dat op de rechterborst van 's mans wambuis was geborduurd.

De stadsbode groette — het leek een ogenblik, als wilde hij met de zilversmid een gesprek beginnen. Doch hij bezon zich en reed door.

¹⁾ Schelm; boosdoener.

„Een goede reis, sinjeur,” wenste de gerechtsdienaar, die de vriendelijkste was van de twee. „De heiligen mogen u beschermen.”

Foppens glimlachte. „Dank je. Ik weet me in Gods hoede,” antwoordde hij.

Dan, zonder om te zien, aanvaardde hij zijn tocht . . .

Voor hem lag de weg: een brede, lange weg, met bomen bezoomd. Tussen de linker bomenrij en de Vliet liep het jaagpad — een eind voor zich uit zag Foppens een scheepsjager te paard, achter wie een trekschuit rustig voortgleed over het in de morgenzon glanzende water. Aan de wazige horizon rezen de torens van 's-Hage. Daar wilde hij heen, en dan naar Leiden. Om de turfschipper te zoeken, die hem de bijbel had verkocht. Mogelijk wist Wouter Geertsz gelegenheid voor hem verder te komen: die zou licht gehoord hebben van anderen, die eerder het land hadden moeten ruimen en ook naar Oost-Friesland waren gegaan. Want dat de schipper meer wist en meer deed, dan turf verhandelen en bijbels verspreiden, dat hield sinjeur Foppens voor zeker. Zo veel had hij al wel vernomen van Swaertveger en andere Delftse „kettters”!

In de loop van de morgen bereikte hij 's-Hage; en vóór de noon verliet hij het weer. Een kroes bier in een taveerne op de Kneuterdijk had hem verkwikt — tegen de avond kon hij misschien Leiden bereiken. En mocht dat niét het geval wezen, dan zou hij zeker onderdak vinden in één van de dorpen tussen 's-Hage en de Sleutelstad.

Hij bereikte Leiden niet voor de avond; hij vond óók geen nachtverblijf in één van de dorpen . . .

Een eind voorbij Leidschendam lag een tjalk voor de wal — een turf-tjalk, zag de verbannene reeds vanuit de verte aan de donker-kleurige deklast. Hij verhaastte onwillekeurig zijn stap; kon dat misschien . . . ? Vlak bij gekomen las hij de naam op de achterstevan: „Trouw”! Daar wàs de gezochte; daar lag de schuit van Wouter Geertsz!

Er was niemand aan dek, maar uit een soort schoorsteentje boven de roef kringelden blauwe rookwolken omhoog. Er moest dus bemanning aan boord zijn!

Hij ging de loopplank over — riep . . .

Lang behoefde hij niet te wachten: uit de roef keek een vragend jongensgezicht naar buiten. De zoon van de schipper, herkende Foppens. Hij liep langs het gangboord op Geert toe; vroeg: „Is je vader er niet?”

„Ik ken u, sinjeur, en ik ken u niet,” zei de jongen voorzichtig, zonder dadelijk op de vraag te antwoorden.

„Sinjeur Foppens uit Delft,” noemde de pas-gekome zyn naam. „Ik heb indertijd van je vader een bijbel gekocht, Geert.”

De herinnering aan dat feit, en dat de man-vóór-hem zyn naam wist, deed Geert hem herkennen.

„Nu zie ik het,” zei hij. „Nee, vader is er niet — die is de wal op.”

„Wanneer wacht je hem terug?”

„In de loop van de avond. Maar . . . Hoe komt u hier en wat wilt u van vader?”

Dat waren twee vragen voor één; dat waren twee vragen, die elk voor zich een uitgebreid antwoord nodig maakten. Een antwoord, dat mogelijk in het geheel niet, en zeker niet in de eerste plaats, voor de jongen bestemd was.

„Ik zal op je vader wachten — dan vertel ik hem alles wat jij wilt weten. Hij zal wel oordelen, of je bij dat gesprek mag zijn.”

„Allicht mag ik dat.” Er klonk enige gekrenktheid in de stem van de jongen. „Vader en ik zijn altijd samen en doen alles samen.”

De zilversmid hoorde de geraaktheid in de toon van het antwoord, en hij haastte zich, die weg te nemen. Nee, het was niet, omdat hij Geert niet vertrouwde; maar een man moest in deze tijd méér dan voorzichtig zijn. En straks immers moest hij het verhaal tòch aan de schipper vertellen — waarom zou hij het dan twee keer doen? Dat kon Geert immers wel begripen?

De jongen knikte: goed, dan wilde hij zo lang wachten met te horen, welk vonnis sinjeur getroffen had. Ja, sinjeur hoefde zich over zyn woorden niet te verwonderen: vader en hij wisten al lang van de huiszoeking en de gevangenneming. Zulke zaken vertelden de broeders elkaar immers zodra ze gebeurd waren. En zéker werden dergelijke dingen aan hen, aan de varende verbindingslieden, gezegd. „We hebben vaker vluchtelingen en verbanneen aan boord gehad.”

„En geholpen,” vulde Foppens aan. Wat Geert zei gaf hem de hoop, dat hij niet te vergeefs een beroep op de schipper en diens zoon zou doen.

Geert knikte weer — ging nu van zyn kant niet verder op het onderwerp in. Straks, als vader terug was . . .

„Misschien is het veiliger, als u in de roef komt,” stelde hij voor. „Daar ziet geen toevallige voorbijganger u. En — ik heb de pot klaar.”

Dat was een uitnodiging, die de zilversmid niet afsloeg: hij had wel — na de rust in 's-Hage — onderweg het brood met spek verorberd, dat zyn vrouw hem zorgzaam had meegegeven, doch een stevige maaltijd zou hem monden.

Nog was die maaltijd niet afgelopen, toen stappen de plank overkwamen

en de schipper in de roef verscheen. Die herkende de bezoeker onmiddellijk; begreep ook, wát deze hier kon hebben gebracht. Hij luisterde naar het uitvoerig verhaal; hij zweeg een ogenblik nadenkend na de vraag, of hij mogelijkheid wist om de reis voort te zetten naar Emden.

Geert ruimde de etensboel.

„Naar Emden,” herhaalde dan de schipper de laatste woorden van zijn onverwachte gast. „Ik ga naar Utrecht.” En met een glimlach om de verwonderde blik van de ander: „Ja, we komen vaak buiten Holland, Geert en ik. Ook dáár hebben we te doen.”

„Als ik mee kan . . .” zei Foppens vragend.

Zeker kon hij — en in Utrecht vond Woutersz wel een vertrouwd man, die verder zou helpen. Daar kwamen vaak reizende kooplieden uit de oostelijke gewesten; kooplieden, die broeders waren; die — als hij — óók andere waren verkochten dan die openlijk in hun kramen werden aangeboden en in hun wagens werden vervoerd. Licht troffen ze één van hen . . .

„Als dat zo wezen mocht . . .” hoopte Foppens.

De avond begon te vallen — in de roef werd het schemerduister, zodat de mannen elkaars gelaat slechts vaag meer konden zien.

„Morgen varen we vroeg,” zei Geertsz. „Daarom moeten we óók vroeg te kooi gaan. Mijn werk hier is gedaan.”

Foppens vroeg niet naar dat werk; al vermoedde hij, wat het geweest kon zijn. De schipper had natuurlijk broeders bezocht; wellicht boeken of tijdingen gebracht.

Geert was naar dek gegaan; kwam weldra weer in de roef terug.

„Het is stil op de weg, vader,” zei hij. „Geen sterveling te zien.”

„Goed. Maak eens licht, jongen.”

Terwijl Geert aan de opdracht voldeed, haalde de schipper uit een verborgen hoekje een bijbel te voorschijn. Hij legde het boek dicht bij de brandende kaars, die zijn zoon op de kleine tafel had gezet — bladerde even . . . Toen las hij.

De C en XXI Psalm. ¹⁾

Ic hef mine oogen op totten bergen/ Van waer sal mi hulpe comen. Myn hulpe coomt van den HEere die hemel en aerde gemaect heeft. Hi en sal uwen voet niet laten slipperen/ en die u bewaert en slaept niet. Siet de bewaerder Israels en slaept noch en sluymert niet.

Die HEere bewaert u/ die HEere is u scaduwe/ over uwe recht hant.

Dat u die sonne sdaechs niet en steke/ noch die mane des nachts.

¹⁾ Ps. 121 naar de Liesveldtbijbel.

Die HEere beware u voor alle quaet. Hij beware u siele.

Die HEere beware uwen uitganc en inganck van nu tot inder eewicheit."

Gretig en vol aandacht luisterde de zilversmid: hoe lang had hij dit horen van het Woord Gods moeten ontberen! „Myn hulpe coomt van den HEere, die hemel en aerde gemaect heeft . . ."

„Die HEere beware u . . .

De woorden waren nog in zijn gedachten, leefden nog in zijn hart, toen hij in de nauwe kooi de slaap zocht. Ze sterkten en troostten hem — ook als hij dacht aan zijn vrouw en zijn kinderen, die hij had moeten achterlaten in Delft; die hij zèlf niet meer bewaren, beschermen kon . . .

De vaart naar Utrecht was volbracht; de „Trouw" lag in de Nieuwe Gracht gemeerd, aan de noordkant van het grasplein, waarop zich de kerk van Sint Jan verhief.

„Morgen is het markt op de Neude," vertelde de schipper, toen hij met zijn zoon en zijn gast op het dek zat en genoot van de vredige rust, die rondom de kerk heerste. Een lichte avondwind ruiste in de bomen, die hier en daar op het plein groeiden en langzaam liep een enkele geestelijke — kenbaar aan zijn gewaad — brevierend ¹⁾ heen en weer onder hun kruinen.

„Gaan we dan . . ." begon sinjeur Foppens een vraag; doch hij behoefde deze niet af te maken.

„. . . een koopman zoeken, die naar het oosten reist?" vulde Geertsz aan.
„Ja, dat is mijn bedoeling. En ik vertrouw, dat we er een vinden zullen."
Ze vonden er een.

Toen ze de volgende morgen langs de kerk en door een smalle, drukke straat met hoge huizen, waarvan de gevels met de verdiepingen al verder naar voren sprongen tot ze omhoog elkaar dicht naderden, het marktplein bereikten, heerste daar een levendig vertier.

Aan de kanten stonden zware koopmanswagens: grote karren met brede wielen en ruime huiven. Het plein-midden was ingenomen door rijen kramen, waarin allerlei waren uitgestald lagen en ten verkoop werden aangeboden: linnen en laken, messen en wapens, gordels en tassen, gevogelte en warmoes ²⁾. In een hoek had een kokeler een stellaadje opgericht: een groot doek, waarop in felle kleuren een man geschilderd stond die blijkbaar aan hevige kiespijn leed, moest de aandacht van de lijders trekken. Trok die aandacht, want vele mensen dromden om het stellaadje heen en luisterden

¹⁾ Lezend in zijn brevier; gebedenboek.

²⁾ Groenten.

naar de radde zinnen, waarmee de kwakzalver zijn onfeilbare middelen aanprees.

Doch Geertsz noch Foppens had meer dan een vluchtige blik voor de wonderdokter over: ze zochten andere hulp, dan hij te bieden had! Zelfs de zotternijen van de alwillensdwaas, die in dienst van de kokeler met grappen en grollen de voortreffelijkheden van zijn meester en diens wondermiddelen uitkraaide, noch de klauterkunsten van het aapje dat hij aan een touw hield, vermochten hen te doen stilstaan om te luisteren en toe te zien. Tussen de kramerijen door liepen ze — de schipper elke koopman monsterevend, of hij hem herkende. Bij een kraam, waar geweven stoffen ten verkoop werden aangeboden, bleef hij staan.

„Thalensz,” groette hij, terwijl hij de hand uitstak naar de handelaar, die met een ellemaat bezig was een stuk linnen af te meten, dat een deftige poorteres blijkbaar zo juist had gekocht. De koopman keek op — legde zijn maatstok neer — drukte de hem toegestoken hand.

„Wouter Geertsz,” zei hij. „Het doet me deugd, man, je hier te zien.” En zijn stok weer opnemend om het meten te vervolgen: „Zo dadelijk zal ik je te woord staan. Wat kom je kopen?”

De schipper deed, als was het hem werkelijk om kopen begonnen: hij bezag de uitgestalde weefsels, als zocht hij stof voor een nieuw wambuis of nieuwe hozen. Doch toen de poortersvrouw de gekochte lap in de hengselmand had gelegd van de maerte, die haar vergezelde, en zich verwijderde, had Geertsz voor geen enkele stof meer aandacht.

„Waar lig je thuis?” vroeg hij.

„In „De Hertog van Bourgondië”. Als je me daar wachten wilt . . .”

„Goed. Tot na de markt dan.” En de schipper en de zilversmid verwijderden zich.

„De Hertog van Bourgondië” was spoedig gevonden: het was een taverne in één van de straten, die op de Neude uitkwamen. Ze traden binnen — keken rond in de gelagkamer met haar zoldering van zware eiken balken. Bij het raam, dat door zijn kleine, groene, in lood gevatte ruitjes enig uitzicht bood, namen ze plaats aan een tafeltje. De waard kwam toegelopen.

„Een kan dumbier en twee kroezen,” eiste de zilversmid.

„Ik heb juist een vers vat aangeslagen, sinjeuren. Eén van het beste!”

Een ogenblik later kwam de waard terug: in de ene hand droeg hij een tinnen flapkan, gevuld met de blonde drank; in de andere de kroezen. Hij zette die voor zijn gasten neer — schonk ze uit de kan vol.

„Is sinjeur hier vreemd?” wendde hij zich tot de zilversmid. „Ik herinner me niet, u ooit eerder hier gezien te hebben.”

„Komen er dan zo weinig gasten, dat u ze allen kent?“ wedervroeg de zilversmid. De waard zette de handen in de zij, als maakte hij zich gereed voor een uitvoerig gesprek. Nee, weinig gasten kwamen er niet — op het oogenblik mocht zijn taveerne niet vol zijn, straks tegen het einde van de markt zouden sinjeuren wel zien, hoe vol het aan zijn bierbank werd. Maar meestal waren dat of kooplieden en schippers, of Utrechtse poorters. En sinjeur hier — hij knikte in de richting van Foppens — was noch koopman noch schipper, dat kon hij aan de kleding wel zien; noch poorter van Utrecht, dat zag hij aan het gezicht.

„Ik wacht hier een kennis van me,“ zei Foppens. En Wouter Geertsz voegde er bij: „Thalenz, de koopman uit Deventer. Die ken je natuurlijk wel.“

„Hij ligt hier thuis. Telkens, wanneer hij onze goede stad bezoekt . . .“ en de praatgrage herbergier zou waarschijnlijk een uitvoerig relaas over het herhaalde verblijf van Thalenz begonnen zijn, als niet een paar nieuw gekomen gasten zijn diensten luid roepend hadden gevorderd.

Het duurde tamelijk lang, eer Thalenz kwam — en toen hij kwam vertelde hij, dat hij zich had gehaast. Hij had het inpakken van zijn onverkochte waren dit keer overgelaten aan Floris Pronck, zijn bediende. „Want ik begreep, dat je me nodig hebt en dat je niet al te lang je schuit alleen wilt laten,“ voegde hij er verklarend bij.

„Geert is aan boord,“ antwoordde de schipper. „Maar toch . . . Hoe eerder ik daar terug ben, hoe liever het me is.“

Hij wenkte de waard een derde kroes te brengen — en toen deze gebracht was en de drie hun gesprek onafgeluisterd konden voeren, boog Geertsz zich over de tafel naar de koopman.

„Dit is sinjeur Foppens, uit Delft,“ stelde hij zijn metgezel voor. „Op weg naar Emden . . .“

Kort vertelde hij, wat de zilversmid noodzaakte de wijk naar Oost-Friesland te nemen — een haast overbodig vertellen, omdat Thalenz wel vermoedde, welke reden tot die reis had gepocht. Hij kende immers Geertsz en diens werk . . .

„Heb je een plaatsje voor onze broeder op je wagen?“ vroeg de schipper.

Natuurlijk had Thalenz dat — en als hij het niet gehad had, zou hij het hebben gemaakt. Tot Deventer kon de zilversmid met hem reizen — van daar zou wel verdere gelegenheid te vinden zijn.

„Dan kunt u mijn vrouw verwittigen van mijn veilige aankomst te Utrecht, zodra u weer in Delft komt,“ wendde Foppens zich tot de schipper.

„Of anders zal ik haar tijding doen gewòrden,” antwoordde deze. „Mogelijk is ze immers al vertrokken, eer ik daar opnieuw kom. Want dat kan wel een paar weken duren.”

De zilversmid keek hem aan: vertrokken? Neen, dat zou wel niet. Ze zou wachten tot ze van hem tijding kreeg, dat hij veilig Emden had bereikt. Bovendien — waar moest ze heen? Alle verwanten waren overtuigd Rooms; zouden er weinig voor voelen, gastvrijheid te verlenen aan de vrouw van een gebannen ketter en daardoor gevaar te lopen zelf onder verdenking van ketterij te komen.

Geertsz floot zacht tussen de tanden: stonden de zaken zo? Ja, dan zou hij met de tjalk zo gauw doenlijk naar Delft gaan, daar vrouwe Foppens en de kinderen weghalen en hen naar een veilige verblijfplaats brengen.

Kon de schipper daar voor zorgen? Dat zou een grote geruststelling geven . . .

Toen vertelde Geertsz van Pieter Alewijnsz in Roelof Arendsveen: die zou zeker bereid wezen, het gezin van een broeder onderkomen te verlenen zo lang dat nodig mocht zijn. De tijding uit Emden kon sinjeur Foppens dan naar Leiden zenden.

„Ik ben u zeer dankbaar,” en de zilversmid stak Geertsz de hand toe. „Hoe ik ooit kan vergelden, wat u voor me doet . . .”

„Och . . .” De schipper haalde de schouders op: voor hem was dat helpen vanzelfsprekend en hij wist dankwoorden altijd maar moeilijk te aanvaarden. Hij dronk zijn kroes leeg, zette die op de tafel en maakte zich gereed heen te gaan. Maar Thalensz weerhield hem nog.

„Heb je veel — eh — veel . . . wàren aan boord?” vroeg hij met bedoeling. Een bedoeling, die Wouter Geertsz begreep.

„Jawel,” antwoordde hij. „Als je nodig hebt . . .”

Dat had Thalensz — zijn voorraad boeken en bijbels was bijna uitgeput en wanneer hij die kon aanvullen éér hij weer naar het oosten trok . . .

Zeker kon dat. Als hij mee ging naar de schuit — in de namiddag wilde Geertsz graag weer varen. Thalensz wenkte de waard. Was er nog een bed voor een vriend van hem? Voor sinjeur hier? Dan kwamen ze met een uur of zo terug; het gelag van nú zou hij tegelijk met de kosten van zijn verblijf betalen. Morgenochtend, eer hij weg reed. De herbergier boog: sinjeur Thalensz was een bekende en prompt-betalende klant.

De drie mannen traden naar buiten — juist kwam Floris Pronck er aan. De kraam was geruimd en de waren had hij in de huifkar gelegd, die in de wagenstal van de taveerne stond.

„Daar heb je zeker ook de krui gezet, waarmede je ze van de markt hier heen hebt gebracht?”

„Jawel, sinjeur.”

„Prachtig. Met die krui kom je straks naar de Nieuwe Gracht, daar ligt de „Trouw”. Daar haal je een zak.”

Maar de schipper regelde dat anders. Floris kon toch moeilijk „turven” door de stad kruien. Ieder zag hem dadelijk aan, dat hij geen schippersgast was. Achter een kruiwagen met zakken „turven” zou hij dadelijk in de gaten lopen. Nee, het was veel veiliger, als Géért gewoon een zak op de rug nam: boeken waren even kantig als turven, en wie zou er iets verdachts in zien, als een schippersgezel een zak turf in een schuur bracht?

„Dan zal ik de wagen pas gaan laden, als die zak er is,” zei Floris. Want de inhoud van de zak moest zorgvuldig worden verborgen: een paar bijbels hiér in een rol laken; een paar boeken dáár in een baal linnen . . . Als de wagen mocht worden doorzocht, zouden zoekers licht niet er toe komen, een stuk laken geheel af te wikkelen of een baal linnen open te maken!

Thalenz kocht verscheidene boeken en bijbels — Foppens één bijbel voor zich zelf. Hij betaalde ruim, veel te ruim. Om zo met de daad iets van zijn dankbaarheid te tonen; om zo mee te helpen aan de verspreiding van het Woord van God.

Hij wilde zijn nieuw-verworven schat, geborgen onder zijn mantel, zelf meedragen. Maar Thalenz ried hem dat af. Waarom zouden twee mannen gevaar lopen, als één dat slechts hoefde? Geert moest toch met zijn vracht naar „De Hertog van Bourgondië” en die trok immers minder gauw ongewenste aandacht dan een deftig poorter met een tamelijk omvangrijk pak onder de arm.

Dus bleef Floris in de taveerne; dus kwamen Thalenz en Foppens terug zonder één enkel boek. Maar kort na hen verscheen een schippersgast met een zware zak vol turven — door de ruitjes zagen ze hem aankomen. Floris zag hem ook — Floris liep naar de wagenstal, om de koopwaar in de huifkar te laden en te schikken voor de afreis de volgende morgen.

Tussen die koopwaar verborg hij de „turven”, die de schipperszoon had gebracht.

6.

Het geroofde boek

De zwaar-geladen koopmanswagen schokte over de hessenweg, die door de bossen oostwaarts voerde — de brede wielen wentelden in het zandspoor, dat in de loop der jaren uitgereden was tussen de lage heipollen en de bossenplanten.

Floris Pronck liep er naast, de teugel in de hand. Af en toe moedigde hij de forse paarden met een klakken van de tong aan; dan bogen de dieren de glanzende nekken onder het donkere haam; dan spanden de spieren onder de glimmende huid sterker en de touwen en de riemen van het tuig strakten en kraakten.

Op de voermansbank onder de huif zaten de koopman en de zilversmid. Ze hadden Utrecht in de vroege verlaten; hadden al een goed eind weegs afgelegd en Thalenzsz dacht Amersfoort in de late namiddag te bereiken. Als er zich niets bijzonders op deed . . .

„En dat zal wel niet,” hoopte hij. Varend volk — zwervende bedelaars, die soms met geweld namen wat een eenzaam reiziger hun niet goedschiks wilde geven — zou zich wel tweemaal bedenken eer het een wagen aantastte, die door drie mannen kon worden verdedigd. En schoutsrakers, die de wagen en de waren wilden onderzoeken naar verborgen en verboden

vracht, zou je onderweg wel niet zien. Alléén wanneer ze opzettelijk tot een najagen en een onderzoeken waren uitgezonden, kon je hen verwachten; maar er was geen enkele aanwijzing, dat de schout van Utrecht of de baljuw van één der dorpen in de buurt een dergelijke opzet had ten aanzien van Thale Thalenz, de koopman uit Deventer.

„Toch is het gevaarlijk reizen met een lading als u vervoert,” meende de zilversmid, en Thalenz knikte. Natuurlijk was dat zo; maar gevaarlijker nog was het tersluiks verkopen van boeken en bijbels, zoals Geertsz dat deed aan turfklanten of hij zelf in zijn kraam op de markt. Hoewel: een koper, die verrader was geworden, had nòch de schipper nòch hij ooit meegemaakt. Al werd er wèl hoe langer hoe scherper op de verspreiding van ketterse boeken gelet. En op de ketters . . . Ja, het was een zware en zorgelijke tijd voor wie zich afwendde van de Roomse kerk en haar dwalingen; voor wie op niemand en niets anders dan op Jezus Christus en Diens verdienste vertrouwen wilde tot vergeving van zonde en verwerving van zaligheid. „Maar wie vast op Hem vertrouwt, die sterkt Hij in het moeilijkste lijden; die geeft Hij kracht om te volharden tot het einde,” zei de koopman.

Foppens knikte. O zeker: „tot het einde” was het bij hem niet gekomen, — al was hij door het over hem gevelde vonnis zwaar getroffen. Maar hij wist immers van anderen, voor wie „het einde” van hun aardse leven wèl gekomen was om hun standvastig geloven en belijden. En hij noemde de naam van Jan de Bakker.

Toen begon Thalenz te vertellen van een martelaar uit Utrecht, van Willem Dirksz, de kuiper uit de Viesteeg. Hij had hem gekend: een vroom man; hij had hem gezien: een dapper man, toen hij op de Neude — „dat zelfde plein waar de markt gehouden wordt” — de vuurdood onderging op de brandstapel. ¹⁾

„Zijn sterven heeft me sterk aangegrepen. Het vaste geloof, waarmede hij trouw bleef aan zijn Heiland, bracht me er toe zèlf de Schrift te gaan onderzoeken. Vóór-dien had ik wel van Luther gehoord, was ik wel met ketters in aanraking geweest en had ik hen leren kennen als rustige lieden, die zeker niet als gevaarlijke onruststokers behoeften te worden gevat en gevonnist; ná-dien wilde ik weten, waar zo'n eenvoudige handwerksman de moed en de kracht vandaan kreeg zijn leven te geven voor zijn overtuiging. Toen heb ik het leven gevonden in de bijbel, in het evangelie van de vrije genade Gods. Alléén terwille van de zoendood van onze Heiland. En ik heb me met vreugde gesteld in de dienst ter verbreiding van dat evan-

¹⁾ 10 Juli 1525

gelie. Sedert-dien heb ik — als tal van anderen — zo veel ik kon bijbels en stichtelijke geschriften vervoerd en verkocht.”

„Het bloed der martelaren is het zaad der kerk,” zei Foppens als voor zich heen. De ander hoorde dat — stemde dat toe: „Zo is het de eeuwen door geweest en zo zal het de eeuwen door blijven.”

Toen zwegen beiden — in gedachten verdiept . . .

De wagen had de kam bereikt van de laatste heuvelrij, die hen van het doel van hun dagtocht scheidde: in het licht van de late namiddagzon lag Amersfoort beneden hen. Een milde gloed omvloeide de Sint Janstoren, die hoog boven de muren en huizendaken uitstak; het torenhaantje glansde.

De koopman zette de rem aan: knarsend schoof het achterwiel langs het zware houten blok en de gang van de dalende huifkar verlangzaamde. Een jagersman die uit het bos de weg op kwam, groette — nam met kennersblik de beide paarden op. Prachtige dieren! Maar hij bleef niet staan om de wagen na te kijken: met stevige stap stak hij de weg over en verdween tussen het geboomte.

De kar had het eind van de helling bereikt, de weg werd vlakker en de rem kon worden losgemaakt. Nog ruim voor poortsluiten reden ze de stad binnen en zonder te vragen „waarheen?” stuurde Floris zijn paard door de nauwe straten. Hij wist immers, waar zijn heer altijd uitspande en nachtverblijf nam.

In de buurt van de Grote Kerk, waar de straat uitliep op een plein, hing op een hoek een nodend uithangbord. Een groot vat was er op geschilderd en uit een ingeslagen tapkraan vloeide wijn in een vergulde beker. „Het gevulde vat” heette de herberg en Thalensz verzekerde zijn metgezel, dat het eten er goed en de bedden er zacht waren.

„Ho!” riep Floris naar de paarden — en de dieren stonden. De beide mannen klauterden van de wagen en terwijl Floris met behulp van een toegelopen knecht de huifkar de schuur inreed, die op het erf achter de taveerne stond, gingen ze de gelagkamer binnen.

De waard bracht hen — op verzoek van de koopman — een kroes bier. Beloofde, een slaapvertrek voor hen te zullen gereed maken.

„Dan ga ik nog even de stad in — ik wil daar iemand opzoeken,” zei Thalensz, toen de kastelein weggegaan was om zijn belofte na te komen en de bierkroezen waren geledigd.

Sinjeur Foppens vroeg niet, wie zijn metgezel in de stad zocht; bood niet aan, hem te vergezellen: hij begreep, zich niet te moeten dringen in zaken, die de ander hem niet openbaarde. Hij wachtte tot de waard terug kwam;

vroeg deze, hem de gereed-gemaakte kamer te wijzen en trok zich daar terug. Een poze van eenzaamheid — eenzaamheid om rustig te denken over wat hem sedert zijn vertrek uit Delft was wedervaren; om rustig te kunnen lezen in zijn nieuwverworven bijbel, was hem zeer welkom.

De schemer begon zich echter al gauw in de hoeken te nestelen, kroop vandaar verder de kamer in. Het lezen werd bezwaarlijk en om met een geopend boek vlak bij een venster te gaan zitten, dat was de zilversmid te gewaagd. Hij sloot zijn bijbel; borg ze weg in een muurkast, waarvan hij de sleutel uit het slot haalde en in de zak stak. Toen trad hij naar het raam — keek naar buiten. De kamer zag uit op de straat; hij kon het plein overzien. Een paar handwerkslieden gingen voorbij — kwamen blijkbaar van hun werk. Eén van hen droeg een bak met timmergerei op de schouder; de ander had een zware bijl bij zich. Ze praatten niet — waren klaarblijkelijk vermoeid na een dag zwaar werken. De zilversmid volgde hen met de blik, eigenlijk zonder veel belangstelling. Zijn gedachten waren van andere dingen vervuld.

Een klop op de deur deed hem uit die gedachten ontwaken: de waard kwam hem ter maaltijd noden. Sinjeur Thalenz was zo-even teruggekeerd en wachtte in de gelagkamer.

Foppens volgde de man naar beneden — trof zijn reisgezel en diens knecht reeds aan een gedekte tafel, die in een hoek van het vertrek stond. Zodra hij gezeten was, kwam de dienstmeid van de herbergier met de schotels. Een dampend stuk gebraden vlees en erwten met botersaus — stevige kost. En toen de drie mannen daar met smaak van gegeten hadden, kwam de herbergsmaerte opnieuw. Ze zette nu een schaal met rijstebrij op.

„Heb ik niet gezegd, dat in „Het gevulde vat” het eten goed is?” vroeg sinjeur Thalenz met voldoening. „Een maaltijd, die een man versterkt en verkwikt.”

„Verkwikking geeft meer het bier,” meende Floris, terwijl hij zijn beker nog eens vulde uit de flapkan, die tussen de schotels op de tafel stond. Zijn meester lachte: Floris hield van een hartige dronk, al zou hij nooit de kroes te sterk aanspreken.

„Morgen wordt het een drukke dag,” zei Thalenz, zich tot sinjeur Foppens wendend: „Dan staan Floris en ik noodzakelijk alle tijd op de markt en moeten we u wel alleen laten.”

Dat sprak van zelf, vond Foppens — en schertsend: „Jammer, dat ik geen verstand van weefsels en stoffen heb; ik zou anders graag als koopmansbediende meehelpen.”

Maar hij zou de dag zeker doorkomen: een vreemde stad te zien, op een drukke markt te dwalen, dat was geen onprettig tijdverdrijf.

„Van Amersfoort reis ik rechtstreeks naar Deventer,” zei Thalenz. „Als ik nog meer markten eerst bezoeken zou, zou dat mogelijk voor u te veel oponthoud betekenen. Dan zou ik zeggen: reis alléén.”

Foppens schudde het hoofd: nee, een dag langer of korter reizen was voor hem niet zó dringend, dat hij goed en behulpzaam gezelschap dáárvoor wilde opgeven. En was de tocht over de Veluwe voor een onverzeld reiziger zonder gevaar en bezwaar?

Nee, dat was ze niet, erkende de Deventer koopman. De moeilijkheden van de weg waren er, van de aan sinjeur Foppens onbekende weg over de uitgestrekte, barre heidevelden. En de gevaren van kwaad-willende zwerwers en van wilde dieren. Hij verzekerde, dat gedrieën veiliger was, véél veiliger.

„Dan kies ik graag die veiligheid,” besloot de zilversmid.

Sinjeur Foppens was de volgende morgen meegegaan naar de markt: het opzetten van de kramen en het uitstallen van de koopwaren bood een bedrijvig toneel en het bonte gewemel van de langzaam groter wordende menigte kijkers en kopers gaf een gezellige afleiding.

Toen Thalenz en Floris — hun kraam stond — met het schikken van de stoffen bijna gereed waren, was er een wagen komen aanrijden, geduwd door een hansworst in een veelkeurig pak en vergezeld door een statigdoend man in een lange talaar ¹⁾. De zilversmid herkende hen dadelijk: het waren de kokeler en de hansworst, die hij ook op de markt in Utrecht gezien had. En dáár zag hij het aapje, dat bij hen hoorde: het diertje zat, wat in elkaar gedoken om de kilte van de Septembermorgen, op de kar achter de schamele beschutting van een stuk doek.

De wonderdokter en zijn helper hielden stil vlak naast de kraam van de stoffenkoopman: blijkbaar was die plaats hen door de marktmeester aangezezen. De hansworst begon de kar te ontladen; de meester achtte het blijkbaar beneden zijn waardigheid, mee een hand uit te steken aan dat knechtenwerk. Hij stond deftig en gewichtig toe te zien — zeker ook om door zijn deftigheid al vast indruk te maken op de kijkgrage drentelaars, die straks zijn klanten moesten worden.

De nar zette een stuk of wat lege tonnen op elkaar; begon daar-over-heen planken te leggen, die het verhoog moesten vormen van-waar-af zijn ge-

¹⁾ Lang-afhangend kleed; soort tabberd.

leerde meester straks de saam-getromde en saam-gedromde hoorders en kijkers zou toespreken. Maar de planken waren zwaar en moeilijk te hanteren — Floris zag het; Floris, die juist gereed was gekomen met zijn eigen werk en nu wel een ogenblikje over had om een ander te helpen. Dat dééd' hij — en getweeën hadden hij en de nar de stellaadje spoedig opgericht. Nu nog de staak, waaraan de fèl-kleurige doek met de geschilderde kiespijnlijder de aandacht trekken moest . . . De hansworst plantte de staak naast de stellaadje; Floris nam de bonte lap van de wagen — het aapje van zijn beschutting berovend — en klom daarmee op het plankier.

„Lappen kan ik uitstallen!” grapte hij, terwijl hij het ding aan een stok bevestigde. „Al zijn de onze van andere soort en tot nuttiger gebruik dan deze.”

„Ik dank je voor je hulp, jongeman,” zei de wonderdokter deftig. „Al is je laatste opmerking ongepast en dom.”

Floor keek op — Floor keek lachend op.

Die lach maakte de zaak niet beter en de kokeler scheen willens een lange terechtwijzing te laten volgen, toen de nar hem voorkwam.

„Mijn hooggeleerde meester heeft gelijk,” zei hij met een gemaakt-ernstig gezicht; maar zijn ogen glinsterden schelms. „Gelijk in zijn dank voor de hulp, die je *mij* bewezen hebt, zowel als in zijn vermaning over je ongepaste en domme opmerking.”

Floris keek hem verbaasd, niet-begrijpend aan. Die alwillensdwaas — meende die nu óók hem te moeten terechtwijzen? Die dokter deed het puur uit verwaande deftigheid — maar zo'n zotskap? Had hij hem dáár voor geholpen?

De nar zag Floris' blik; zijn ogen schitterden schelms er toen hij doorging: „Ongepast — want past het jou of mij een oordeel te vellen over het wapperend uithangbord van meester Malaquinus, de beroemdste van alle wonderdokters in de Bourgondische landen? En dom — want deze lap trekt kopers, die kopers brengen penningen en die penningen betalen het levensonderhoud van dokter Malaquinus en zijn onderdanige hansworst.”

Met een koddige buiging besloot de wijsgerige dwaas zijn toespraak; met een behendige sprong ontweek hij een slag van de kokeler . . . en even later schalde zijn stem lustig van het verhoog, de geleerdheid van zijn menslievende meester en de geneeskracht van diens wonderbare kruiden prijzend en aanprijzend voor de luisterende marktbezoekers, die hij met zijn grappen en grollen rond de stellaadje van meester Malaquinus wist te lokken.

Floris was naar de stoffenkraam teruggegaan; sinjeur Foppens drentelde

de markt rond, keek eens hier en neusde eens daar; kwam na een poos weer in de buurt van de kraam en de kokeler.

Het was druk geworden: Thalensz en Floris hadden de handen vol met hun waren te tonen, met hun stoffen af te meten . . . De kokeler was druk bezig een boer te behandelen, die hij op zijn stellaadje had weten te krijgen en die hij nu onder de nieuwsgierige aandacht van de omstanders van zijn kies — en, zoals hij beweerde, van zijn kiespijn — zou bevrijden. De hansworst stond op een hoek van het verhoog — hij had weinig belangstelling voor de geneeskundige verrichtingen van zijn meester: die had hij vaak genoeg gezien, en hij had onder die verrichtingen een eigen en eigenaardige taak! Op een trommel sloeg hij een oorverdovende roffel — zo oorverdovend, dat de pijnkreten van de lijdende boer er bijna door werden overstemd. Zo ijverig was hij de trommel aan het bewerken, dat hij geen aandacht schonk aan het aapje, dat achter hem zat. Het diertje keek rond — maakte een paar passen op het plankier — nam dan plotseling een wijde sprong en verdween achter de lakenkraam. Sinjeur Foppens, die onder de toeschouwers stond, zag die sprong — onwillekeurig volgde hij het dier met de ogen, tot de kraam het onzichtbaar maakte. Hij deed zonder opzettelijke bedoeling een paar passen in de richting van de plaats, waar het beest wezen moest. Toen hij de aap weer zag, was het dier bezig aan een baal te rukken en te plukken; de lange, harige armen trokken het linnen ruw weg. „Ksss!“ trachtte de zilversmid het dier te verjagen, maar het beest hoorde schijnbaar niet: ging door met zijn trekken en rukken. „Gaweg!“ riep Foppens, en vlak bij gekomen schopte hij tegen de baal. Met een verschrikte schok schoot de aap recht — zag even naar de verstoorder van zijn vermaak en klauterde toen haastig tegen de houten gevel van het dichtst-bij-staande huis omhoog. In de rechter voorpoot klemde hij een boek. Foppens begreep — en schrok!

Schrikken deed ook de vrouw, die omhoog uit een geopend venster naar het marktgewoel keek — met een gil deinsde ze achteruit en verdween in de kamer.

Die gil trok aandacht: tal van omstanders zagen het dier in het geopende venster zitten. Ook de nar zag dat — hij trok aan het lange touw, dat aan de halsband van het beest bevestigd was. Wilde het dier dwingen, omlaag te komen. Maar de aap toonde zich balsturig — verzette zich met kracht en klampte zich vast aan één van de vensterspijlen. Weer rukte de nar — fors. Tè fors: het touw van de halsband schoot los. Met een sprong verdween de aap in de kamer . . . Met twee, drie stappen was de zilversmid achter de stoffenkraam, naast Floor. „Die aap heeft een boek uit een baal

gestolen," fluisterde hij gejaagd. „Daar!" en hij wees naar het venster, waar Floris nog net het dier verdwijnen zag. Hij gooide de ellestok neer, waarmee hij juist linnen stond af te meten — zonder een woord rende hij naar de deur van de woning. De nar was van het verhoog gesprongen en holde eveneens op de deur toe. Floris stootte die open — angstig gillen en het dichtslaan van een kamerdeur wezen hen de weg. Ze renden de trap op, die omhoog leidde: halverwege kwam hun een verschrikte vrouw tegemoet.

„De droes! De droes is in mijn kamer!"

De twee gaven geen antwoord — haastten zich langs haar heen. Boven aan de trap stonden ze een ogenblik stil: welke van de twee, drie deuren die ze hier zagen, was de juiste? Floor duwde er één van open — keek het vertrek rond. Nee, geen levend wezen te zien. De volgende deur dan! Ja, dit was het goede vertrek: het openstaande raam overtuigde hem dadelijk daarvan. En toen hij snel rond zag ontdekte hij het dier, dat onder de tafel met het geroofde boek bezig was. Met enkele wijde stappen was de koopmansbediende bij het raam, dat hij dicht trok op hetzelfde moment dat de nar de deur toewierp. Toen keken de beide mannen elkaar aan: Floor bij het raam, de nar bij de deur.

„Hij kan er niet uit," stelde Floor vast. „En hij komt er niet uit, voor ik mijn boek terug heb!"

Hij wilde het dier grijpen, doch de stem van de ander hield hem terug. „Kalm aan," zei deze. „Met vriendelijkheid bereik je bij meester Cezar meer, dan met dreigen of slaan." En de daad bij het woord voegend begon hij het dier vriendelijk te lokken. Meester Cezar keek met zijn verstandige oogjes naar zijn baas — scheen toch langzaam achteruit te willen wijken. Een beweging van Floor deed de aap schichtig omzien: de vrees voor de onbekende man won het van de weigerachtigheid, aan de vleiende stem van zijn bekende meester te gehoorzamen: half onwillig liet het dier zich grijpen. De nar trok hem het boek uit de poten — zonder het in te zien reikte hij het zijn helper van die morgen toe.

„Ik hoop, dat meester Cezar de bladen niet al te zeer beschadigd heeft," zei hij verontschuldigend. „Zo'n aap weet niet, wat hij steelt."

„Dat hoeft niémand te weten," liet Floor zich ontvallen. Hij schrok van zijn eigen woorden: zouden die mogelijk bij de ander een vermoeden, een verdenking doen rijzen?

„Houd het dan bij je," raadde de nar aan, terwijl hij het touw dat hij bij zich had, weer aan de halsband van het aapje bond.

Floor volgde de raad op — al wist hij nu nog niet, wat de hansworst over

hem en zijn boek dacht. Diens woorden konden even goed een onverschillig-daar-heen-geworpen opmerking als een opzettelijke waarschuwing wezen.

Toen de twee met hun gevangene naar buiten kwamen, hadden maar weinig mensen oog voor wat Floris droeg, keken er meer naar de aap op de schouder van de nar. Maar onder de kopers en kijkers bij de stoffenkraam...

Sinjeur Foppens was tussen hen blijven staan, toen hij Floor gewaar-schuwde had; sinjeur Foppens had een paar opmerkingen gehoord, die ge-maakt waren.

„Waar haalt dat beest zo gauw een boek vandaan?” had een zakkendrager gevraagd, en een timmermansgezel had geantwoord: „Uit een baal linnen — ik zag het toevallig.”

„Verkoopt die koopman dan ook boeken?” had de eerste weer gevraagd; en het schouderophalend: „Mogelijk — je hoort tegenwoordig vreemde dingen,” dat als antwoord gekomen was, had sinjeur Foppens doen schrik-ken. Hij had rondgekeken: dicht bij de twee sprekenden stond een schouts-dienaar! Als die gehoord had — als die nieuwsgierig was geworden . . .

Het laatste was zeer zeker het geval — toen de nar met zijn aap weer op het verhoog was geklommen, stapte de schoutsrakker op de alwillensdwaas toe.

„Had die aap niet een boek gekaapt?” vroeg hij.

Floris maakte zich met het geredde boek weg tussen de menigte; haastte een zijstraat in.

„Een boek?” wedervroeg de nar, door verbaasd-doen trachtend tijd te winnen. „Hoe bedoel je?”

Hij had blijkbaar méér begrepen aangaande de aard van het boek, dan Floor geweten had.

„Hier is mijn boek,” mengde de kokeler zich in het gesprek. Hij stak de man het boek toe, dat hij, om bij kopers een indruk van geleerdheid te ves-tigen, bij zich op de stellaadje had liggen. „Voortreffelijke en krachtdadige recepten bevat het,” en terwijl hij het de gerechtsdienaar voorhield begon hij voor het saamgedromde volk een woordenrijke aanprijzing van zijn kunst en zijn waar. De schoutsdienaar deed, als keek hij het hem voorgehouden boek in — lachte — wendde zich af met een geruststellend handgebaar. De zaak was in orde, betekende dat. Dat hij de kunst van lezen niet vol-doende machtig was om met een enkele oogopslag de aard van een boek te herkennen, wilde hij niet voor iedereen weten.

De wonderdokter bleef zijn rederijke toespraak voortzetten — de nar wist een buitenman met een gezwollen kiespijnwang op het verhoog te tronen — de mensen, in gespannen verwachting van wat er met deze nu ge-beuren ging, dachten al spoedig niet meer aan het voorgevallene met de aap.

Toen de markt was afgelopen en de kooplui bezig waren met inpakken, kwam de kokeler in het weggaan langs Thalensz. „Ik heb die schoutsrakker wat voorgebazeld,” zei hij, „want het zou de schuld van mijn aap wezen, als u in moeilijkheden kwam. En het is mijn zaak niet, welke waren of welke boeken u verkoopt. Maar . . . mogelijk dat anderen dat hun zaak wel achten.” Hij liep door — vergezeld van zijn nar, die de wagen duwde waar weer de aap op zat.

Foppens hoorde de woorden — Foppens voegde zijn waarschuwing en zijn aandrang bij die van de kokeler. Als hij dacht aan wat hij in de menigte had horen zeggen; als hij bedacht, dat die praatjes misschien verder zouden worden gebracht en mijn here de schout konden bereiken . . .

Thalensz knikte — ja, het was wel niet geraden lang in Amersfoort te toeven. Dat had hij al bedacht onmiddellijk ná dat de aap het boek had geroofd, en voortdurend had hij met enige bezorgdheid rond gezien, of niet iemand van den gerechte naar zijn kraam kwam. Je kon zonder argwaan te wekken niet opbreken, terwijl de markt nog in volle gang was; anders . . . Verstandig was het van Floor geweest, dadelijk met het boek te verdwijnen.

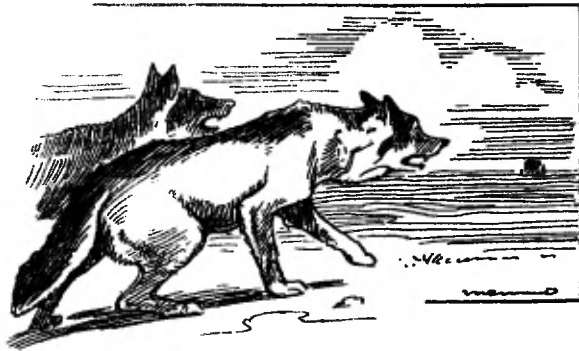
Ze vonden de knecht in de buurt van „Het vergulde vat” — daar had hij op hen gewacht. Was niet naar binnen gegaan: als in de taveerpe naar hem zou zijn gevraagd of gezocht . . .

Ze gebruikten hun maaltijd snel. Nee, nachtverblijf wensten ze niet, zei sinjeur Thalensz, toen de waard daar naar vroeg. Ze wilden nog deze zelfde dag verder — vonden wel onderkomen in een dorpsherberg of gastvrijheid op een adellijk slot. De herbergier trachtte hem tot andere gedachte te brengen; ze konden immers de volgende morgen zo vroeg vertrekken als ze wilden en in „Het vergulde vat” waren ze zeker van een goede keuken en een zacht bed.

Zeker, dat waren ze, gaf sinjeur Thalensz toe. Maar een halve dag werkeloos in Amersfoort blijven of die halve dag gebruiken om de reis te vervolgen . . . Dan koos hij het laatste. En daar zou de waard hem toch geen ongelijk in kunnen geven.

Die haalde de schouders op: och, wat gaf nu een halve dag! Vooral, als je 's morgens goede zaken had gemaakt! Maar ongelijk, ongelijk . . . nee, bepaald ongelijk had sinjeur Thalensz niet.

Een goed half uur later reed de huifkar de stadspoort uit, en de drie mannen voelden zich veiliger naarmate het silhouet van Amersfoort achter hen steeds vager en kleiner werd. Uit hun gezicht verdween . . .

Wolven

De huifkar met koopmansgoederen reed over de eenzame, woeste Veluwe. Onafzienbaar strekte het golvende terrein zich uit in het bleke licht van de late herfstmiddag. De bruine, half uitgebloeide hei met hier en daar donker-glanzende jeneverbesstruiken werd afgewisseld door witte zandverstuivingen, waar aan de rand grillig-gevormde vliegdennen afstaken tegen de mat gekleurde hemel. In de verte was een dennenbos.

„We moeten toch onderdehand aan een hoeve komen,” mompelde Floris Pronck. Hij meende zeker te weten, dat ze niet ver van een eenzaam keuterboerderijtje waren, dat hij zich herinnerde van vroegere reizen. Daar zouden ze dan onderdak vragen voor de nacht: het was al te laat op de dag, om nog te kunnen hopen het dorp te bereiken, dat ze als pleisterplaats na deze dagtocht — de tweede sedert hun vertrek uit Amersfoort — zich hadden gedacht.

Het laatste uur was de reis langzamer gegaan; het bijdehandse paard was moeilijker gaan lopen en nu kreupelde het.

„Ho!” Op de roep van Floris stonden de dieren stil; het schokkende gekraak van de wagen verstomde.

„Het beest kan niet meer,” verklaarde Floor zijn bevel tot stilstaan aan zijn meester. Die knikte — kloof van de wagenbank. Met Floris onderzocht hij het dier: de linker-achterpoot had het hoefijzer verloren en bleek tot overmaat van ramp gekwetst door een scherpe steen.

„Wat te doen?” De mannen keken elkaar aan — overlegden. Het beste was, het kreupele dier uit te spannen en aan de teugel te leiden; dan moest het andere paard de wagen verder alléén trekken.

„Als we die boerderij maar zagen,” herhaalde Floor zijn gemompelde gedachte van daar-even.

Zijn meester zag hem aan: boerderij? Hier vlak bij een boerderij? Toch pas aan de andere kant van dat bos daar ginds! Vóór het bos lag een hoeve, toen ze van Déventer kwamen: was Floris daar misschien mee in de war?

Beschaamd gaf de borst toe: ja, hij had zich vergist! Zeker door het verlangen, om hulp te vinden voor zijn dier en onderkomen voor hen drieën.

Sinjeur Thalenz antwoordde niet op de verontschuldigende verklaring — hij begon te helpen het tuig te ontgespen. Maar midden in dat werk merkten de mannen, dat de paarden onrustig werden: ze hieven schichtig de koppen op — de ogen werden fel van angst — de hoeven bestampten ongeduldig de grond.

Met de riem die hij bezig was los te maken in de hand, luisterde de koopman. Uit de verte kwam een kreet — een lang-gerekt gehuil. Die kreet werd overgenomen — dat gehuil werd sterker, kwam nader. En onrustiger, wilder werden de paarden.

Floors gelaat verstrakte: „Wolven,” zei hij.

„Ik vrees het ook,” zei sinjeur Thalenz.

„Daarginds!” wees de zilversmid, die — op de voermansbank overeind gerezen — verder zien kon dan de beide anderen, die naast de paarden stonden. Dan sprong hij op de grond, begon te helpen de dieren uit te spannen.

Vlakhij was een lage heuvel; een paar dennen groeiden op de top.

„Daarheen!” Kort klonk het bevel van de koopman; snel werd het opgevolgd. Zelf leidde hij het ene paard; sinjeur Foppens voerde het tweede mee. De dieren waren balsturig van vrees; het kostte de mannen moeite hen meester te blijven en aan de bomen vast te binden. Floris was in de wagen geklommen en haalde onder de huid twee bijlen te voorschijn. Daarmee haastte hij zich de heuvel op, zijn meester en diens gezelschap achterna. Het werd tijd: het wolvengehuil kwam snel naderbij. De zilversmid trok het rapier, dat hij opzij droeg en naast elkaar wachtten de mannen — tussen de paarden en de aanrennende wolven. ⁵

„Had ik een spies!” wenste Floor. Hij zou graag de ondiepen op een afstand hebben bestreden met werptuig. Maar dat was onmogelijk: het zou een gevecht worden oog-in-oog.

Het wèrd een gevecht oog-in-oog.

Over de vlakke stormden vijf, zes wolven aan — hun ogen glinsterden vurig in het dieper wordende donker. De paarden stampten en trappelden, rukten aan de touwen, waarmee ze aan de boom waren gebonden.

De voorste wolf rende — de kaken wijd geopend — recht op de mannen af; recht op Floris af . . . Die zag het beest komen — sprong behendig opzij en terwijl het roofdier langs hem stormde daalde zijn bijl. Ze drong diep in de wolvenschedel — het getroffen beest stortte neer. Het kostte Floris moeite zijn wapen uit de gespleten kop los te rukken — een ogenblik was hij daardoor weerloos. En had de zilversmid de tweede wolf niet zijn rapier in de borst gestoten, dan zou Floris de toeklappende kaken van het ondie in zijn vlees hebben gevoeld. . . .

Het werd een woest, verbeterd gevecht. Eén der wolven was om de heuvel heen gerend en wierp zich met een sprong op het dichtst-bij-zijnde paard. Doch de beslagen hoof van de achterpoot trof het vraatzuchtige monster — het beest vloog achteruit en rolde de heuvel af. Daar krabbelde het overeind, bleef een ogenblik als versuft zitten en hief toen een klagend gehuil aan. Dat deed de andere wolven aarzelen — ze bleven aan de voet van de heuvel rondsluipen, als zochten ze een nieuw punt van aanval. De mannen volgden hun bewegingen nauwlettend met de ogen; gereed elk ogenblik de verdediging, de strijd te hervatten. De paarden hinnikten vol schrik — dat geluid scheen de roofdieren prooi te beloven. Eén van hen kwam langzaam weer dichterbij . . .

„Houd dat ondie in het oog!” zei Floris. Hij trad naar de bomen en de beide anderen hoorden, hoe hij met zijn bijl droge takken afhakte. Dan sloeg hij vuur — de vonk spatte over op wat dor loof. Het vatte vlam. Takken wierp hij er op: dunne twijgen eerst, dan dikkere.

Het vuur deed de roofdieren achterwaarts wijken: op een afstand bleven ze — begerig en angstig — toezien. Toen rukte Floor een brandende tak uit de vlammen, zwaaide ze boven zijn hoofd, dat de vlam hoog opflakkerde en slingerde ze naar de loerende roofdieren. Die sprongen terug — kwamen weer nader, zodra de felste gloed scheen gedooft. Maar de droge heipollen begonnen te branden : dra vlamde de grond halverwege de heuvel. Dat dreef de wolven verder achterwaarts: de mannen konden zich naar omlaag wagen om te voorkomen, dat het geworpen vuur zich tot een heidebrand zou uitbreiden. Doch geheel doven deden ze het niet: ze begrepen, dat een wachtvuur veiligheid betekenen zou. Dat wachtvuur legden ze aan op de top van de heuvel, dicht bij de paarden. En pas toen dáár hoge, rode tongen omhoog sloegen, traptten ze het vuur op de heuvel geheel uit . . .

De duisternis was over de Veluwe gevallen — alleen in de nabijheid van het vuur was een cirkel van licht. Een veilige cirkel van licht.

„We zijn wonderlijk bewaard,” zei de zilversmid, terwijl hij zich bij het vuur op de grond neerzette.

„De nacht is nog lang,” antwoordde Floris en wierp een armvol takken, die hij van de bomen gehouwen had, naast de zilversmid neer. „Als die beesten terug komen . . .”

„Dat doen ze niet,” zei Thalenz. „En al deden ze dat: tot nu toe zijn we bewaard. God heeft ons gesterkt.”

„Zo is het,” bevestigde de zilversmid. „Hij is goed voor ons — Zijn bescherming heeft ons tot hier toe veilig doen zijn.”

Floris knikte: zeker, dat zou hij niet graag willen ontkennen — al wist hij, dat ieder ogenblik nieuw gevaar dreigen kon. En niet alleen van roofdieren . . . Hij dacht aan het voorgevallene in Amersfoort; aan de mogelijkheid van nieuwe moeilijkheden op markten en met gerechtsdienaars.

Hij liep naar de paarden om de dieren te onderzoeken: ze waren nu veel rustiger geworden, al had het ene beest een bloedende wonde, waar de klauw van de wolf de huid had opengereten. Floor verzorgde die wond zo goed het ging — toen trad hij weer naar het vuur terug.

„Jij kunt wel gaan slapen,” zei zijn meester. „Dan houden wij tweeën — en hij knikte in de richting van sinjeur Foppens — een poos de wacht. Straks zullen we je wekken en dan kan één van ons wat rusten.”

„Ik wil anders . . .” begon Floris, maar zijn meester liet hem niet uitspreken.

„Dat weet ik wel,” zei hij. „Maar ga jij nu maar éérs liggen.”

Floor strekte zich — een eindje van hen af, maar binnen de lichtkring toch — op de heidegrond uit . . .

Een poos zaten de beide mannen zwijgend bij hun vuur. Slechts af en toe stond één van hen op om nieuwe brandstof te halen en de vlammen te voeden.

Toen begon Thalenz: „Op mijn handelstocht ben ik dit keer wel wonderlijk bewaard en gezegend. Bewaard voor gevaren van mensen — ze dachten beiden aan het voorgevallene in Amersfoort — en van dieren — ze wisten aan de voet van de heuvel de twee dode wolven liggen. En gezegend, niet alleen als ik mijn laken en mijn linnen stoffen verkocht. Maar ook, als ik de bijbel verspreidde. In Amersfoort ben ik de eerste avond — u herinnert zich wel, dat ik toen nog „de stad in” moest — bij een edel man op bezoek geweest. Ik had zijn naam gekregen van één van de broeders, als de naam van iemand, die belangstelling heeft voor de zuivere leer. Hij zag bij het licht van de vlammen, hoe de zilversmid hem belangstelloos aankeek.

„Ja, zó verkoop ik ook bijbels en bijbelse geschriften. Dan bied je eerst je stoffen te koop aan, en als het mogelijk schijnt, breng je voorzichtig het gesprek op andere, kostbaarder waar, die je hebt aan te bieden. Zo heb ik vaak boeken en bijbels verkocht — en zo is het ook die avond gegaan. De heer van Iepenrode, de edelman bij wie ik kwam, kocht niets van mijn stoffen. Ik had ze ook niet bij me — ik vertelde hem alleen, dat ik een keurlijke voorraad in mijn wagen in „Het vergulde vat” had. Maar toen ik — voorzichtig! — het gesprek bracht op wat ik nog meer te koop had, luisterde hij met belangstelling. Ik kon het wagen, om een bijbel en wat andere geschriften te tonen, die ik wél had meegenomen. Hij kocht er van — zou ze aandachtig lezen. En wanneer ik wéér in zijn stad mocht komen . . .”

„En als hij over die boeken met anderen spreekt?” vroeg de zilversmid. „Als hij ze gekocht heeft, om de verkoper bij de schout aan te brengen?” Sinjeur Foppens was zeer voorzichtig: het vonnis, dat hem had getroffen, had die voorzichtigheid veroorzaakt.

De ander schudde het hoofd: „Dat doet hij niet. De broeder, die me op hem opmerkzaam maakte, kent hem. En zelf meen ik ook, mensen te kunnen beoordelen.”

„Maar als u zich in die beoordeling vergist . . .?”

„Dat gevaar loop ik, dat weet ik. Dat gevaar moeten wij allen lopen, die de bijbel onder de mensen willen brengen. En dat durven we lopen, omdat we ons werk biddend en vertrouwend doen.”

Hij zweeg weer — staarde van het vuur weg de duisternis in. Dan zei hij — en hij herhaalde de woorden, die hij reeds eerder tot Foppens had gesproken: „Een koper, die verrader is geworden, heeft noch de schipper noch ik ooit meegemaakt.”

De morgen begon aan te breken, toen Floris Pronck opstond van het vuur, waarbij hij de late nachturen alléén had gewaakt. Toen zijn meester hem — in de nacht nog — gewekt had om de wacht over te nemen, had de borst er op gestaan, dat de oudere mannen beiden zouden gaan slapen. Ze hadden immers geen wolven meer gehoord; het vuur hield de beesten, als die nog in de buurt waren, best op voldoende afstand en de ochtend zou niet lang meer op zich laten wachten. Voor zijn aandrang waren de twee ezweken. En ook: ze voelden zich vermoeid; rust zou hen goed doen. Zo had Floor alleen de wacht gehouden, het vuur verzorgd en uitgezien naar de eerste schemer van de morgen. Nu was die er: in het oosten begon de licht te kleuren en vaag werden bomen en struiken zichtbaar.

De jongeman liep naar de paarden: de wond van het dier, dat door een

wolf was besprongen, was gelukkig niet zo ernstig, dat het beest niet zou kunnen trekken en hij begon in te spannen. Het andere paard kreupelde nog, zag hij, toen hij het de heuvel af bracht: dat moest dus aan de toom worden geleid.

Het geluid van zijn verrichtingen deed de beide slapers ontwaken: sinjeur Thalensz kwam naar de huifkar en hielp zijn knecht.

Ze hadden nog een paar stukken brood — daar deden ze hun ochtendmaal mee. Het was niet ruim . . .

„Als we het bos ginds door zijn en aan de hoeve komen . . .” zei de koopman. „Daar zullen we wel meer eten kunnen krijgen.”

„En hulp voor ons paard,” hoopte Floor.

De tocht naar de hoeve duurde langer dan ze hadden verwacht — de zon stond reeds een goed eind boven de kim, toen ze de boerderij bereikten. In Lage woning was het, onder een bruin-bemost stro-dak. Op het erf scharrelden wat kippen rond onder een paar eikebomen; een varken knorde in een wrak kot. Terzijde van het huis was een put: aan de putgalg hing een akker.

„Water!” zei Floor, en de teugels aan zijn meester reikend liep hij op de put toe. De zwengel knarste, toen hij de emmer dalen deed en weer ophaalde — hij haakte de volle emmer los en liep er mee naar de huifkar. De mannen dronken.

Nog waren ze daarmede niet alle drie gereed, toen uit de hoeve de boer naar buiten trad, getrokken door wat op zijn erf gebeurde.

„Al vroeg op pad,” zei hij, op de wagen toe komend. „Zijn jullie de nacht door gereden?”

De koopman schudde het hoofd — vertelde van hun tegenslag met het paard en van hun gevecht met de wolven.

„Daar zijn jullie goed afgekomen,” zei de huisman. „Ja, er zijn hier in de buurt van die onguere beesten.”

„Dat hebben we gemerkt,” mompelde Floor. Hij kon de opmerking niet binnen houden, doch durfde ze niet hardop maken: de boer mocht zijn woorden eens kwalijk nemen! En ze hadden van die boer hulp nodig!

Die hulp kregen ze: een stevige maaltijd — welkome aanvulling van hun schraal ontbijt — en een dronk warm bier.

De zoon van de boer had intussen de paarden bij de voederbak gebracht; had een paar emmers water voor hen geput. Toen was de kreupele poot onderzocht: een hoefijzer kon wel onder de hoef worden geslagen, maar daarmee was de poot niet genezen. En de weg naar Deventer was lang!

De boer vond de oplossing. Hij was bereid het kreupele beest te ruilen

voor één van zijn paarden — natuurlijk moest sinjeur dan bijbetalen, dat zou toch wel geen bezwaar wezen?

Dat was geen bezwaar, en de ruil-koop kwam tot stand.

„Daar is die boer niet slecht mee,” meesmulde Floor. „Met een paar dagen rust is die poot genezen en dan zijn de carolusguldens van mijn meester pure winst!”

Het kon wel zijn, dat Floor gelijk had — maar sinjeur Thalenz moest óók rekenen met de tijd, die de tocht langer duren zou, als één paard de wagen trok en het tweede — kreupelend — er achter-aan moest worden gevoerd. Hij was met de regeling tevreden; hij was voor de ondervonden hulp dankbaar.

Die dankbaarheid toonde hij, door de boer een boek ten geschenke aan te bieden.

„Wat zou ik daarmee moeten?” vroeg deze, terwijl hij van het boek naar de man keek, die het hem geven wilde. „Daar heb ik niets aan.”

„Daar heb je wel wat aan — daar kun je véél aan hebben,” zei de koopman. „Het is een bijbel.”

„Een bijbel? Die hoef ik niet,” weerde de boer af.

„Waarom niet? Gods Woord wijst de weg ter zaligheid.”

„Ik kan niet lezen,” antwoordde de ander stroef. „En de weg ter zaligheid? Die wijst de kerk . . .”

„Maar de kerk kan dwalen; de Roomse kerk dwaalt.”

„Je bent een ketter!” zei de boer gram. „Wie zó over de kerk spreekt . . .” Doch hij bedwong zich. „Het zou me haast spijten, jullie geholpen te hebben — maar dat kan toch niet verkeerd zijn. Een mens moet zijn even-naaste bijstaan.”

Toch stak hij geen hand uit, toen de paarden voor de koopmanswagen gespannen werden. Hij wachtte zelfs niet het vertrek van die wagen af. Met een gebromde groet keerde hij zich om en verdween in de hoeve . . .

Terwijl ze hun reis vervolgden vroeg sinjeur Foppens zich meer dan eens bezorgd af, of ze verder ongestoord verlopen zou: de houding van de boer — meende hij achteraf — was verre van geruststellend geweest en het kon heel wel wezen, dat de man de baljuw van het dichtst-bijzijnde dorp had gewaarschuwd, dat een koopman met ketterse boeken op zijn hoeve was geweest. Eén keer reden hen een paar ruiters achterop, en de zilversmid opperde de mogelijkheid, dat die ruiters achtervolgers konden wezen.

„Dan verdedigen we ons,” zei Floor en hij legde zijn bijl voor het grijpen.

Toch stak hij geen hand uit.

Maar die bijl was niet nodig: de ruiters bleken een officier en zijn bedienende, die naar één van de IJselvestingen moesten.

De tocht naar Deventer werd gelukkig volbracht — en op een namiddag hield de wagen stil voor een fraaie koopmanswoning in één van de hoofdstraten. Thalenz voerde zijn reisgenoot naar binnen, waar de vrouw des huizes hen reeds in de gang tegemoet kwam.

„Een broeder, die verbannen is om het geloof,” zei hij. „Hij . . .” Hij maakte de zin niet af: een paar kinderen kwamen binnen gestormd!

Ze hadden — terwijl ze op straat speelden — de wagen van vader voor de deur zien stil houden en waren naar huis gerend!

„Vader! vader!” juichten ze. De koopman boog zich tot hen over om hen te kussen — dan, op sinjeur Foppens wijzend: „Hier is iemand, die met vader mee gekomen is. Geef hem eens de hand.”

Dat deden ze — en één van hen, een aardig meisje van een jaar of acht, vroeg vrijmoedig: „Blijft u een hele poos bij ons?”

„Dat weet ik nog niet, lief kind,” antwoordde de zilversmid. „Daar zal ik met vader en moeder nog eens over moeten praten.”

„En daar hoeven kinderen niet bij te zijn,” zei sinjeur Thalenz, terwijl hij zijn vrouw betekenisvol aankeek. „Maar ik zal eerst eens gaan zorgen, dat de wagen wordt afgeladen.”

Toen hij in de huiskamer terugkeerde, zat Foppens in een leunstoel bij de schouw en was bezig de kinderen te vertellen over de stad, waar hij vandaan kwam. De vrouw des huizes was in de keuken, zorgde voor de maaltijd.

Aan die maaltijd vertelde de Delvenaar verder over zijn stad; vertelde vader over wat hij op zijn tocht had meegemaakt. Het verhaal van de aap, die „iets” uit vaders kraam had gestolen, viel bij de kinderen erg in de smaak, en bij het verhaal van de wolven zaten ze met angstige gezichten, hoewel vader toch al veilig thuis was.

Door al dat vertellen duurde het eten langer dan gewoonlijk — werd het ook later dan anders, eer de kinderen slapen gingen. Toen moeder binnen kwam, nadat ze hen had te bed gebracht, vond ze de beide mannen in gesprek. Een gesprek, waarnaar ze eerst luisterde — waaraan ze al gauw deelnam.

Natuurlijk kon sinjeur Foppens zo lang van hun gastvrijheid gebruik maken, als hij wilde — ze had reeds een slaapvertrek voor hem in orde laten brengen.

De zilversmid betuigde zijn dank voor haar bereidwillige zorg. Maar hij wilde toch zo spoedig mogelijk verder reizen. Dat kon immers ongehinderd

nu. En hoe eer hij in Emden was, hoe eer hij zijn vrouw en zijn kinderen kon laten komen.

„Wanneer,” en hij glimlachte terwijl hij de vraag deed, „gaat u weer naar Holland terug?”

„Met een week misschien — en dan kan ik tijding overbrengen. Want dat bedoelt u zeker?” vroeg de koopman.

„Dat bedoel ik inderdaad,” bevestigde Foppens. „Als u van mijn veilige aankomst hier in Deventer zou willen vertellen . . . En Emden bereik ik ook wel zonder ongeval. Mijn vrouw zou zich dan, als ze onze zaken heeft geregeld, dadelijk op reis kunnen begeven.”

Maar toen schudde de Deventer koopman het hoofd. Nee, zich op reis begeven moest ze naar zijn inzicht niet doen, eer ze zeker wist, dat haar man Emden had bereikt. Wanneer hij haar eens zei, dat ze zich gereed moest houden om dadelijk te kunnen vertrekken, als daarvan tijding kwam . . . ?

Zo werd besloten.

8.

Gevat

Sinjeur Thalenz had zijn nieuwe tocht naar Holland pas een dag of wat later kunnen beginnen dan hij van plan was geweest. Daardoor wist hij, toen hij vertrok, dat de banneling uit Delft Emden veilig had bereikt. Die had een voorspoedige reis gehad en dadelijk gelegenheid gevonden, daarvan tijding te doen naar Deventer. „Dan kan vrouwe Foppens vertrekken, zodra haar zaken in orde zijn,” had Thalenz tegen zijn vrouw gezegd, en hij had zich voorgenomen, haar zo nodig niet alleen bij dat vertrek, maar ook bij haar reis behulpzaam te wezen.

Hij was — met Floris Pronck — de Veluwe over getrokken; had de markten van enkele steden in het Utrechtse bezocht en was daarna verder gegaan, Holland in. Telkens had hij uitgezien naar de tjalk van Wouter Geertsz; had hij bij broeders inlichtingen ingewonnen, waar de turfschipper geweest was of verwacht werd — maar niemand had hem met zekerheid de verblijfplaats van Geertsz kunnen noemen. Och, dat was ook te verwachten geweest: zoals hij met zijn wagen dan hier, dan daar was, zo zwierf Geertsz met de „Trouw” langs de vaarten van Utrecht en Holland. Tenslotte zou Thalenz in elk geval zijn boodschap kunnen overbrengen in Leiden, waar Geertsz woonde; waar Geertsz telkens terug kwam. En daarom had de koopman, toen hij het Utrechtse had verlaten, de weg naar de Sleutelstad genomen.

Nu reed de huifkar langs de Oude Rijn, naderde Bodegraven.

„Hier moet het ongeveer wezen,” zei de koopman. „Een oprit, die naar een midlandshoeve voert — de derde vanaf de laatste viersprong.”

„Zo is het ons gezegd,” bevestigde Floor, „en ik geloof, dat ik de hoeve ginds zie liggen.”

Een broeder, waar ze die middag waren geweest en bij wie ze naar de „Trouw” hadden gevraagd, had hun gezegd, dat op een hoeve — „hij ligt midden in het land; eerst krijg je een viersprong en dan de derde oprit” — de boer zeker wel van hun stoffen kopen zou en misschien wel genegen zou zijn, ook „iets anders” te kopen. En nu waren ze bij die hoeve. Floris stuurde de paarden de oprit in; Floris liet de dieren stil houden op het erf.

De koopman klom van de wagen af — liep naar de deur van de woning. Hij stootte die open en trad binnen. Op de ruime deel was niemand — doch toen hij riep, kwam een deern van een jaar of twintig te voorschijn.

„Wat wil je, koopman?” vroeg ze.

„Verkopen, als dat kan,” antwoordde Thalenz. „Ik heb mooie stoffen in mijn wagen.” En met zijn duim wees hij over zijn schouder heen naar buiten, naar waar de huifkar stond.

„Dan moet ik moeder roepen,” zei het meisje en wilde zich reeds omkeren.

„Roep dan vader ook, als die thuis is,” zei Thalenz. Lachend voegde hij er bij: „Vaders hebben meestal de beurs!”

„Zo is het,” gaf de deern vrolijk toe. Ze keerde zich om — riep: „Moeder! Vader!”

De moeder verscheen tamelijk gauw — de vader was blijkbaar niet in huis.

Maar toen de vrouwen de stoffen zagen en van die stoffen elk voor zich één hadden uitgekozen, moest vader toch komen. Van zijn toestemming hing tenslotte de beslissing af!

Hij was in het land achter de hoeve bezig met een paar knechts de sloot schoon te maken — toen zijn dochter hem kwam vertellen, dat er een koopman was en dat moeder en zij elk een lap stof hadden uitgezocht voor een nieuwe huik, kwam hij mee naar de woning. Hij was een grote, wat zwijgzame kerel. Hij keurde de uitgezochte stoffen, bekeek en betastte ze, knikte dan.

„Goed,” zei hij. „Jullie hebt al lang gezegd, dat je zo iets nodig hebt. Goed.”

„Dan moet u betalen, vader,” zei het meisje.

„Goed,” knikte de boer weer, en zich tot Thalenz wendend: „Loop maar even mee naar de opkamer, koopman.”

Thalenz volgde hem — blij, dat hij zo dadelijk met de boer alleen wezen zou; hem de vraag, die hij nog stellen wilde, zou kunnen stellen buiten het bijzijn van anderen.

Achter de boer aan trad hij de opkamer binnen — sloot de deur. En vóór

de hoevenaar het geld had kunnen te voorschijn halen, tastte de koopman zijn weg naar de gewaagde vraag.

„Kan ik je nog meer verkopen, huisman?“ begon hij.

„Twee lappen stof — dat is dunkt me al mooi genoeg,“ meende de gevraagde. Hij vond blijkbaar de uitgave tamelijk begrotelijk.

„Wat je meer koopt, hoeft geen lap stof te wezen,“ zei Thalenz, zonder nog dadelijk duidelijker te willen spreken. De ander keek hem onderzoekend aan. Vroeg dan: „Hoe bedoel je? Wat verkoop je dan nog meer?“

„Goede boeken.“ Thalenz vorste op het gezicht van de ander naar de indruk, die dat woord maakte.

Het maakte indruk. In de ogen van de boer kwam een blik van begrijpen. Dan schudde hij langzaam het hoofd.

„Ik weet, wat je bedoelt. Maar — dat is me te gevaarlijk.“ Hij wachtte even, zei dan: „Zie je, dat hebben ze me al meer gevraagd. Dat zal je wel weten, dat er meer zulke kooplui zijn als jij.“

Thalenz antwoordde noch door een gebaar, noch door een woord. De boer merkte dat op.

„Je kunt me wel vertrouwen,“ zei hij, „al koop ik geen boek van je. Ik hoor wel graag over die dingen spreken — maar zelf zulke boeken op mijn hoeve te hebben . . . Laatst nog was er hier een schipper . . .“ Hij brak zijn zin af — scheen nu op zijn beurt voorzichtig, haast wantrouwend te worden. Maar het woord „schipper“ had Thalenz getroffen.

„Hoe heet die schipper?“ vroeg hij.

„Dacht je hem te kennen?“ wedervroeg de boer.

„Mogelijk. Och — kooplui te land en te water ontmoeten elkaar dikwijls, moet je denken.“

De boer had zich van de kast afgewend en scheen het geld, dat hij daaruit krijgen wilde, geheel vergeten te zijn.

„Dat zal wel,“ zei hij. „En . . . och, je moogt die naam wel weten. Uit Leiden komt die man.“

„Dan is het een turfschipper,“ zei Thalenz beslist.

Dat gaf de doorslag. „Dan ken je hem dus,“ besloot de boer. „Nou, die schipper was hier gisteren nog. Niet met zijn schip — dat ligt een eind verderop, in de buurt van Alphen. Hij kwam hier met een kruiwagen met turf; tenminste — turf . . .“

Weer wachtte de boer een ogenblik. Dan ging hij door: „Die turfschipper deed me hetzelfde aanbod als jij daarnet. Ik heb het afgeslagen, net als van jou. Maar ik ben wel 's avonds bij hem aan boord geweest.“

„Aan boord geweest?“

„Ja — d'r waren nog meer mensen gekomen. Zie je, zo wist ik, wat jij bedoelde daar straks.”

„Koop een bijbel van me,” zei Thalensz, nu openlijk de aard noemend van zijn boeken.

De ander schudde opnieuw weigerend het hoofd. Nee, dat was hem te gevaarlijk. De plakkatens . . .

Hij keerde zich om en deed de kast open — haalde geld te voorschijn en begon dat uit te tellen. Klaarblijkelijk wilde hij dit gesprek beëindigen.

„In orde,” zei Thalensz, terwijl hij het geld natelde, dat de boer op tafel voortelde. Hij streek het op en borg het weg — vroeg toen: „Weet je, waar die tjalk ligt?”

„Wou je die schipper gesproken hebben?”

„Als het kan . . .”

„Goed. Een vijf kwartier verderop.”

Hij sloot de kast en liep naar de deur van de kamer. Maar voor hij die open deed wendde hij zich nogmaals tot de koopman: „Als je de „Trouw” wilt opzoeken . . . Je zou je wagen op mijn erf kunnen laten staan . . .”

„Dat zou ik kunnen doen,” meende Thalensz. „Licht blijf ik aan boord een poos praten en als een huifwagen een tijd bij een tjalk staat te wachten, wekt dat gauw argwaan.”

„Zo bedoel ik het ook,” zei de boer. „En als je soms op de tjalk blijft overnachten, zijn je paarden en je wagen hier veilig.”

Toen ging hij de opkamer uit — de koopman kwam achter hem aan.

Sinjeur Thalensz en Floris Pronck liepen langs de Oude Rijn, op weg naar waar ze de tjalk van schipper Geertsz hoopten te vinden. Het was in de namiddag — als het ver zou blijken naar de turfschuit en als ze lang bleven praten aan boord, kon de boer wel eens gelijk krijgen met zijn veronderstelling, dat ze daar wellicht zouden overnachten.

Maar het liep anders . . .

Ze waren op een eenzaam gedeelte van de weg; een tijdlang hadden ze niemand ontmoet. Toen . . . In de verte zagen ze een groep mensen aankomen, een eigenaardige groep. Wapens blonken in de glans van de dalende zon; de naderenden moesten of soldeniers of schoutrakkers zijn... Niet allen! Dat bleek bij het dichterbij-komen: tussen de gewapenden liep een gekneveld man. In een spanning vol vage onrust nam Thalensz die gestalte op. Ineens zag hij: die man droeg schippersdracht! Die man... Kon het wezen? Was dat . . . ?

„We kennen hem niet!” hoorde de koopman zichzelf tegen Floris zeg-

gen — en de waarschuwing was juist op tijd. Want Floor maakte een onwillekeurige beweging van herkennen: tussen de dienaars van den gerechte ging schipper Geertsz. Een gebonden, een gevangen man!

Hem te herkennen, te laten blijken dat ze tot zijn vrienden behoorden, zou gevaarlijk wezen. En nutteloos! Hoe konden zij beiden hem helpen tegen de gewapenden, die hem meevoerden? Toch wilde Thalenzsz weten.

„Wat voor vogel heb jullie daar gevangen?” vroeg hij, als nieuwgierig stilstaande toen de groep vlakbij gekomen was.

Eén van de gerechtsdienaars gaf antwoord: „Een ketter. Een kerel, die ketterse boeken aan boord van zijn schuit had.”

„Zo.” Meer zei de koopman niet — meer kon hij niet zeggen. Hij keek naar zijn vriend, zijn broeder. Maar Geertsz zag niet op; hield het hoofd gebogen, om zelfs door een blik geen reden tot achterdocht te geven, begreep Thalenzsz.

„Waar brengen jullie hem heen?” Dat vroeg Floor.

„Onder de toren te Bodegraven,” vertelde de schoutsdienaar. Met een paar passen haalde hij zijn makkers in, die met de gevangene door waren gelopen; bekommerde zich verder niet meer om de twee, die hem hadden staande gehouden. Die lui mochten dan misschien de tijd hebben om bij de weg een praatje te maken — je hebt nu eenmaal nieuwgierige lieden, die graag van alles weten en grif een poos blijven praten om te vragen naar dingen, die hun niet aangaan — hij zou blij wezen, als die ketter veilig in het torenhok geborgen was. Dan kon je in het wachtvertrek een pot bier drinken; dat was wel verdiend na zulk een vangst!

Ook Thalenzsz en Floor liepen door — met bezwaarde harten. Wouter Geertsz gevangen! Hoe was dat gebeurd! En . . . waar was Geert? Aan boord nog? Of . . .

„We moeten gaan zien, hoe het met de jongen en met de tjalk staat,” zei Thalenzsz, toen hij de gewapenden met hun gevangene buiten hoorwijdte wist. Floor knikte: zeker, dat moesten ze. Maar voorzichtig! Je wist immers niet, of er geen schoutsrakkers op de tjalk waren achter gebleven om mogelijk nog meer kettters te vangen, die de schipper kwamen opzoeken.

„We lopen er eerst voorbij, of we niets met de hele schuit te maken hebben,” stelde hij voor. „En als de boel dan veilig lijkt, kan ik aan boord gaan om es te kijken. Gelukkig, dat we te voet zijn — de wagen zou ons nu helemaal in gevaar kunnen brengen.”

„Ja.” Meer antwoordde Thalenzsz niet; zwiiggend liep hij verder. Hoe kon alles toegegaan zijn? Was er verraad in het spel? Die boer van van-

middag . . . ? Maar neen, daarvoor was de man bij al zijn vreesachtigheid te voorzichtig en te eerlijk geweest.

De weg maakte een bocht; toen ze die voorbij waren, zagen ze de tjalk liggen. Verlaten. Geen man op dek; geen lichtschijnsel uit het raampje van de roef . . . Onwillekeurig stonden ze stil; keken; luisterden . . . Geen ander geluid dan het suizen van de avondwind en het kabbelend klotsen van het water tegen wal en scheepswand.

„Kom.” Thalensz greep Floor bij de arm — langs de schuit liepen ze. Nee, niets en niemand te zien.

Na een pas of twintig keerden ze terug; bleven bij de loopplank toch aarzelend staan.

„Ik ga aan boord kijken,” zei Floor. Maar hij deed het niet. Nòg niet . . . Hoe stil was de avond: windgesuis en watergeklots.

Dan kwam er een ander geluid — het ruiste in het riet langs de waterkant; er plaste en plonsde iets.

De twee mannen keken in de richting vanwaar dat geluid kwam; tuurden scherper in het schemerduister. Een hoofd werd tussen het riet zichtbaar — een bovenlijf . . . Een gestalte klom tegen de wallekant op.

„Ben jij dat, Geert?” vroeg Floor. Hij sprak met gedempte stem, als vreesde hij dat ook een ander hem zou kunnen horen.

„Gelukkig, dat jullie het zijn,” zei de schipperszoon. „Ik meende al, jullie te herkennen. En toen ik jou hoorde pràten . . .”

Hij was nu op de weg gekomen en liep op hen toe. Het water droop hem uit de kleren.

„Vader . . .” begon hij. Thalensz viel hem in de rede: „We kwamen hem tegen. En we moeten weten, wat hier gebeurd is. Maar eerst moet jij droge kleren aan.”

„Is er iemand aan boord?” vroeg Floor, al vermoedde hij het antwoord wel. Geert zou zeker niet te voorschijn zijn gekomen, wanneer er nog vijanden in de buurt waren.

De schipperszoon schudde het hoofd: „Nee, ze zijn allemaal weg.”

„Kom dan.”

De koopman ging voorop — zocht tastend zijn weg naar de roef. Ze maakten geen licht — dat mocht eens de aandacht trekken!

„Gaan jullie maar zitten,” en terwijl Geert dat zei schoof hij hen in de richting van een bank. „Ik vind wel droog goed — ik weet hier de weg op de tast.”

Ze zagen in het donker vaag, hoe hij kleren te voorschijn haalde; zagen de bewegingen, waarmee hij zijn natte plunje uitdeed en droog goed aan-

trok. Toen Geert daarmee klaar was, kwam de stem van de koopman: „Vertel nu eens, hoe het is gebeurd.”

En de jongen vertelde.

Er waren enkele broeders aan boord geweest: één van hen was gekomen om een bijbel te kopen, en na de koop waren ze blijven praten. Hadden ze gemeenschappelijk uit de bijbel gelezen; over het gelezene gesproken . . . Een poos later waren de bezoekers weggegaan, en vader en hij hadden de maaltijd klaar gemaakt. Ze zaten te eten, toen opnieuw stappen de loopplank over gekomen waren — zware stappen. Een wapen had gekletterd . . . Geert was opgestaan en naar dek gelopen om te kijken. Twee, drie schoutrakkers waren aan boord gekomen — en nog vóór hij vader had kunnen waarschuwen was één van hen al op de trap van de roef. „Daar zit de ketter!” had de kerel naar zijn makkers geroepen en die waren snel achter hem aangekomen. Zo snel, dat ze een ogenblik vergeten hadden, naar Geert om te zien. Van dat ogenblik had deze gebruik gemaakt — haastig had hij zich over boord laten glijden — was met enkele slagen achter-de-schuit-om naar de rietzoom gezwommen, die breed langs de wallekant stond. Had zich daar verborgen — wachtend, wat er verder gebeuren ging. Tussen de riethalmen door glurend had hij gezien, hoe één van de kerels op de wal de wacht hield bij de loopplank: natuurlijk om te voorkomen, dat iemand van de schuit ontsnappen zou. Het had een poos geduurd, eer de mannen uit de roef opnieuw aan dek kwamen. In de stilte van de schemeravond had Geert geloop en gestommel aan boord gehoord. „Toen doorzochten ze de schuit,” zei hij, en Thalenz — in het donker — knikte. Natuurlijk was dat zo geweest.

„En hebben ze wat gevonden?” vroeg de koopman.

Dat had Geert niet kunnen zien, maar hij wist het toch wel. Want hij had horen roepen: „Hier heb ik zijn kettter-bijbel!” En die roep had de jongen de zekerheid gegeven, dat vader zou worden gevangen genomen. Vader was gevangen genomen — de schoutrakkers hadden hem de loopplank over naar de wal geleid en waren met hem afgetrokken.

Geert had een poos gewacht, eer hij zich aan wal durfde wagen, om dan aan boord te gaan kijken. Juist toen hij tegen de kant wilde opklauteren, had hij naderende voetstappen gehoord en was weer teruggedoken in zijn schuilplaats tussen het riet.

„Dat waren jullie, die er aan kwamen,” zei hij. „Ik zag het, toen je dichterbij was gekomen. En toen ik Floor hoorde zeggen, dat hij aan boord wilde gaan kijken, herkende ik zijn stem.”

„Zo,” zei Thalenz; en nog eens, nadenkend: „Zo.”

„Waar ze vader heen brengen . . .” zei Geert.

„Naar Bodegraven. Onder de toren. Eén van die kerels vertelde ons dat,” zei Floor.

„Heb je enig vermoeden, waarom die schoutrakkers vanavond gekomen zijn?” vorste Thalenz. „Kan er verraad in het spel zijn?”

„Ik weet niet,” mompelde de schipperszoon. „Het is best mogelijk — we zijn wel vaker hier geweest en licht hebben anderen dan de broeders wel eens gehoord, van wat vader nog meer verkoopt dan turf.”

Dat was zo — en de koopman zowel als Floor begreep, dat ze het antwoord op Thalenz' vragen die avond zeker niet ontvangen zouden. Misschien wel nooit. Dat antwoord was ook niet het meest noodzakelijk: noodzakelijker was, te beslissen wat er gedaan moest worden. Van een poging om de schipper te verlossen kon geen sprake wezen: het torenhok in Bodegraven zou wel goed gegrendeld en zeker bewaakt zijn.

„Je moet hier weg,” zei Thalenz. „Als ze zouden terug komen . . .”

Ze overlegden, waarheen. De koopman was met de waterwegen niet bekend; Geert gelukkig wel. Hem leek het het beste, de tjalk zo gauw mogelijk uit de Oude Rijn weg te krijgen — ergens een schuilplaats te zoeken in de eenzaamheid van de Brasemer Meer.

„Goed,” zei de koopman. „Dan zullen Floor en ik je helpen — die boer rekent er mee, dat we vanavond niet bij hem terug komen.”

Ze stonden op — gingen naar dek. Geert gaf aanwijzingen: de loopplank werd binnen gehaald, het zeil gehesen en dra gleeed de „Trouw” in de verlatenheid en de duisternis van de nacht over het stille water.

De schipperszoon hield het roer — de beide anderen zaten zwiiggend op de luiken. Keken naar het voorbijglijdende nacht-landschap, zonder het te zien. Ze waren bezig met eigen gedachten, met eigen overleggingen . . . „Als Geert,” begreep de koopman, toen hij na een poos naar deze zag.

Hij stond op — ging naar de jonge man toe. Want er moest overlegd wat er, als de schuit in voorlopige veiligheid was, verder gedaan zou worden. Wie zou de droeve tijding naar Leiden brengen? Wat was voor Geerts' moeder en de kinderen het meest geraden?

„Ze moeten uit Leiden weg,” zei Geert beslist. Dat had hij bij zichzelf besloten, terwijl hij zwiiggend aan het roer stond. En waarheen? Aan boord zou het wel veilig wezen, zolang de tjalk onontdekt in de Brasemer Meer lag; aan boord zouden ze tòch moeten komen, als het tot een uitwijken kwam. En dat zou het komen; vast en zeker zou het dat. Alleen . . . nièt, zolang ze van vader niets naders wisten; nièt, zolang er nog de mogelijkheid mocht zijn, dat vader ontsnapte — Thalenz schudde het hoofd: die

mogelijkheid leek hem zeer gering. Zo niet een ònmogelijkheid. — Of verbannen werd. Toen schudde Thalensz het hoofd niet: hij wilde de jongen de zwakke hoop op die laatste mogelijkheid niet ontnemen. Maar zèlf geloofde hij er niet aan: een banvonnis werd voor een verbreider van bijbels en ketterse boeken, voor een man die ongetwijfeld voor zijn „kettters” geloof zou uitkomen wanneer de geloofsrechters daarnaar vragen zouden, zeker een te milde straf geacht.

„Ik ga zelf naar moeder,” zei Geert. Aan zijn toon was te horen, dat zijn besluit vaststond. Toch poogde de koopman hem van dat voornemen terug te houden: als de gevangenneming van zijn vader in Leiden bekend was — en het was immers heel wel mogelijk, dat daar reeds navraag was gedaan, om méér van de gevangene te weten te komen! — zou zijn zoon en medeplichtige ongetwijfeld suspect ¹⁾ zijn als hij en worden gevangengenomen, zodra men hem zag en herkende; het was beter dat Floor ging.

Geert schudde van neen. Hij wilde zelf gaan. En voorzichtig zou hij wezen. Maar als sinjeur Thalensz Floor missen kon: wanneer deze dan aan boord wilde blijven tot hij, Geert, terugkwam? Er was proviand voldoende.

Goed, dan zou Floor op de tjalk blijven. Sinjeur Thalensz kon heel wel alléén zijn wagen halen en alléén verder trekken. Zou dan inlichtingen inwinnen over wat verder met vader gebeurd was . . . En: wist Geert, waar vrouwe Foppens was, de vrouw van de zilversmid uit Delft? De man, die vader en hij aan boord hadden gehad tot Utrecht? In Utrecht had vader beloofd, haar tijding van haar man te brengen en een veilige wijkplaats voor haar te vinden.

„We zijn in Delft geweest,” vertelde Geert. Vrouwe Foppens was met haar zaken niet gereed geweest — ze was nog in onderhandeling over de verkoop van huis en bedrijf. Of die verkoop intussen beklonken was . . . ?

„Dan moet ik naar Delft,” zei Thalensz. „Haar tijding brengen, die ik uit Emden heb en als het nodig is, haar helpen.”

„Weet u, waar ze schuilplaats zou krijgen en op tijding wachten, als ze uit Delft weg kon?” vroeg Geert.

Ja, dat wist de koopman: bij Pieter Alewijnsz in Roelof Arendsveen.

„Da’s hier in de contreie,” zei Geert. „Dicht bij de Brasemer Meer.”

„Als één van ons daar dan eerst eens ging vragen,” meende Floor. „Dat kan de reis naar Delft uitsparen.”

Maar sinjeur Thalensz schudde het hoofd: nee, hij wilde zorgen, vroeg

¹⁾ Verdacht.

n de ochtend bij de boerderij te wezen om de wagen te halen; in Bodegraven trachten, iets over de schipper te weten te komen, en dan verder zien wat het beste gedaan was. Het zou licht goed wezen, wanneer iemand van hen in de buurt was van de gevangene, om op de hoogte te blijven van wat met hem gebeurde. De zaak van vrouwe Foppens was niet zó dringend: zij werd immers niet bedreigd.

De „Trouw” was inmiddels Alphen voorbij gevaren — Geert had de Heymanswetering ingestuurd en ze naderden Woubrugge.

De morgen begon te lichten. Een eind voor het dorp schoof de tjalk langs de wal: de koopman wilde van boord. De twee anderen konden de schuit dan verder naar de Brasemer Meer brengen en vandaar zou Geert dadelijk op pad gaan naar Leiden.

„Dan ben ik daar tegen de middag,” zei hij tegen Floor, „en ’s avonds kun je ons aan boord verwachten.”

„Blijf in elk geval liggen, tot ik met tijding terug ben,” zei sinjeur Thalensz, de hand ten afscheid reikend. „En Geert — wees voorzichtig! God behoede je.”

Hij sprong op de kant — de twee aan boord keken hem een ogenblik na, toen hij in de aanlichtende morgen zich verwijderde langs het jaagpad. Dan stuurde Geert de schuit naar het midden van de vaart en langzaam gleed ze verder noordwaarts.

Naar de eenzaamheid van het wijde water; naar de veiligheid achter de brede zoom van het hoge oeverriet.

9.

De donkere tijding

De tjalk lag met gestreken mast gemeerd in de verlatenheid van het Hollandse waterland. Aan bakboord het dichte, zachtwuivende riet, waarachter ze schuil ging voor wie aan de landzijde mocht naderen. Aan stuurboord de glanzende wijde van het deinende meer, waar heel in de verte op de over-oever achter een wazige boomgroep een boerderij kon liggen en aan de horizon een dorpstorentje omhoog piekte. „Roelof Arendsveen,” herkende Geert.

Floor stond op het achterdek en keek Geert na, die dwars het meer over roeide. Een eind ten westen van de boerderij wilde hij landen, daar zijn bootje ergens in een kreek of een waterloop vastleggen — „ik vind wel een plek, waar het ding verborgen ligt” — en dan naar Roelof Arendsveen gaan. Want zó had hij zijn plan gemaakt, nadat sinjeur Thalenz van boord was gegaan: Pieter Alewijnsz opzoeken, hem alles vertellen en met hem verder overleggen, hoe hij het best en het snelst naar huis kon komen.

En het was niet alleen om mogelijk met paard en wagen naar Leiden te kunnen komen; hij deed het veel meer in de verwachting, dat Alewijnsz-zelf met hem mee zou gaan. Want hij zag óp tegen het ogenblik, waarop hij thuis zou komen en moeder de sombere tijding brengen zou van vaders gevangenneming. Wanneer dan een oudere man, een vertrouwde vriend van vader, bij hem wezen zou . . .

„Arme kerel,” mompelde Floor, terwijl hij het bootje zich al verder verwijderden zag, al kleiner zag worden. Dan keerde hij zich om en liep langs het gangboord naar voren. Daar lag wat hengeltgerei — Geert had dat voor hem in orde gemaakt en klaargelegd. Want de ganse, stille dag niets doen, niets kunnen doen, zou hem de onvermijdelijke wachturen tergend lang doen schijnen — een bezigheid, al was het een nog zo kalme, rustige bezigheid, gaf tenminste afleiding. En een paar gevangen vissen zouden een welkome aanvulling bij zijn maaltijd zijn.

Met stevige slagen roeide Geert verder. Toen hij de overwal naderde zag hij telkens om en speurde naar een plek, waar hij kon meren. Ja, daar was er een! Een kreek voerde een eindje landwaarts in, en onder knotwilgen die er langs stonden, zou zijn schuitje wel verborgen liggen. Hij voer die kreek in — meerde aan de oever. Zodra zijn vaarttuigje vast lag, begon hij te lopen. In de richting van Roelof Arendsveen.

In de weiden, een eind van de meeroever verwijderd, liep vee en bij een weidehek stond een hondenkar met een paar melkimmers. Dus was er iemand aan het melken . . . Toen de schipperszoon dichterbij kwam zag hij, dat dit zo was: onder een zwart-bonte koe zat een man, het hoofd tegen de flank van het dier gebogen. Geert ging de weide in — liep op de melker toe.

„Goeie morgen,” groette hij. Enigszins verrast keek de boer op: hij had in het weidegras de nader-komende stappen niet gehoord.

„Goeie morgen,” groette hij terug, terwijl de hand werktuigelijk door ging met stralen melk uit de uier van de koe te trekken. Schuimend stroelden die in de emmer.

„Kom je uit dat dorp daar?” vroeg Geert, met een hoofdknik in de richting van de toren.

„Waarom wou je dat weten?” wedervroeg de ander.

„Het is toch Roelof Arendsveen?” informeerde Geert verder.

„Zo is het.”

„Daar moet ik bij een boer wezen — Pieter Alewijnsz. Waar woont die zo wat?”

„Bij Pieter Alewijnsz?” Verbeelde Geert het zich, of lichtte er een vreemde verwondering in de ogen van de vrager. „Waar kom jij dan vandaan?”

„Van ginder.” Met een onbestemd gebaar wees Geert in de richting van het meer. „Ik heb een boodschap voor hem.”

„Zo,” zei de melker, en hij rekte het woord. „Zo . . .” Het scheen, alsof

hij over iets nadacht — hij wachtte tenminste een ogenblik, eer hij verder ging. Dan, als was hij tot het besluit gekomen dat deze vreemdeling en de boodschap, die hij voor Alewijnsz had, hem niet aan gingen, zei hij: „Je kunt deze weg volgen tot je bij een groep populieren komt. Aan een tweesprong. Als je daar de weg rechts inslaat, kom je na een kwartier aan een boerderij. Ze ligt aan een brede wetering. Daar moet je wezen.”

„Dank je,” zei Geert, en zonder verder een woord ging hij terug naar het hek, om daar weer op de weg te komen.

De boer zag hem een ogenblik na en boog zich toen weer naar zijn werk . . .

Het was niet moeilijk de ontvangen aanwijzingen op te volgen; het was niet moeilijk de boerderij van Alewijnsz te vinden. Toen Geert vlakbij gekomen, was zag hij een man het erf af komen, een koptouw in de hand. Geert herkende die man: Alewijnsz zelf.

En die herkende de schipperszoon. Hij bleef staan — wachtte, tot Geert vlak bij hem was.

„Jij hier?” vroeg hij verwonderd. „En lopende; alleen?”

Geert knikte — het was hem onmogelijk, een woord uit te brengen. Dat „alleen” maakte hem met pijnlijke scherpte de verschrikkelijkheid bewust van de reden, waarom hij hier alleen liep: vader gevangen; hij op zijn moeilijke tocht naar huis . . .

De ander zag de ontroering van de jongen — een vaag vermoeden van een schrikkelijke mogelijkheid kwam bij hem op.

„Waar is je vader?” vroeg hij.

Toen vertelde Geert: van wat gebeurd was; van de tocht naar de Brase-mer Meer. Van wat gebeuren moest: van zijn plan tot zijn tocht naar Leiden, naar huis. . . .

Pieter Alewijnsz luisterde zwijgend. Dan vroeg hij: „Dus sinjeur Thalenz wil ook naar Delft, als ik het goed begrijp?”

„Ja.”

„Daar zal hij vrouwe Foppens niet meer vinden. Die is sedert een paar dagen bij mij. Wacht daar op tijding.”

„Die tijding is gunstiger, dan de tijding die ik moeder brengen moet,” zei Geert — en het leek, als klonk er bitterheid in zijn stem. De boer deed, als hoorde hij die klank niet.

„Gunstiger?” herhaalde hij dat woord. „Is sinjeur Foppens dan veilig in Emden gekomen?”

Geert knikte.

Even stonden ze zwiġgend bij elkaar — dan keerde Alewijnzsz zich om: „Ik ga met je mee naar de boerderij,” zei hij, „dan kunnen we vrouwe Foppens gerust stellen. En dan ga ik óók met je mee naar Leiden.”

„Graag.”

Dat was, wat Geert gehoopt had; wat Geert nog niet had gevraagd. Nu bood Alewijnzsz het zelf aan.

„Want je hebt gelijk,” ging de boer door, „het is zaak, dat je moeder en de kinderen zo gauw mogelijk uit Leiden wegtrekken. Ik zal de bruine voor de wagen spannen — dan zijn we er eerder en we kunnen je moeder en je broertjes en zusjes dadelijk meenemen.”

„Graag,” zei Geert weer. Ze was hem een sterkende steun, die bereidvaardigheid van Alewijnzsz hem te helpen.

Samen liepen ze het erf over — de boer ging Geert voor de woning in. Op de deel vonden ze vrouwe Alewijnzsz met een paar kinderen. Stadse kinderen, zag Geert. De kinderen van sinjeur Foppens, begreep hij.

„Waar is jullie moeder? Ga haar eens halen!” zei Alewijnzsz. „Hier is een man, die tijding voor haar heeft.”

„Van vader?” vroeg de oudste, een meisje van een jaar of twaalf.

„Ja,” gaf Geert ten antwoord, „van vader. Die is veilig in Emden.”

„Gelukkig,” zei het kind, en op haar gezichtje kwam een glans van blijdschap. „Daar is vader vrij, heeft moeder gezegd.”

Geert had geen weerwoord: hij zag de blijdschap op het meisjesgelaat. Haar vader vrij! En zijn vader was gevangen man . . .

Een vrouwe kwam het vertrek binnen; dat moest vrouwe Foppens zijn. Dat wàs vrouwe Foppens: Geert hoorde haar naam, toen de boer haar de verheugelijke boodschap vertelde. „Hier is de zoon van schipper Geertsz. Hij heeft sinjeur Thalenzsz gesproken. Uw man is veilig in Emden, vrouwe Foppens.”

De vrouwe keek van Alewijnzsz naar de schipperszoon, als wachtte ze van de laatste bevestiging van het nieuws. Toen Geert knikte . . .

„God dank,” zei ze, en stak de jonge man de hand toe. „Je bent de bringer van een welkome tijding.”

Geert aanvaardde haar handdruk — Geert bleef zwiġgen. Verwonderd zag ze hem aan. Dan verbrak Alewijnzsz de vreemde stilte. „Geert heeft nog andere tijding,” zei hij. „Zwaardere tijding.”

Maar wat die tijding was, zegde hij niet: om de kinderen. Vertelde hij pas — sober en kort — toen die naar buiten waren gegaan op moeders woord.

„Ik ga met hem mee naar Leiden,” besloot de boer zijn mededeling. En tot zijn vrouwe: „Zet Geert brood voor, wil je.”

De boerin deed dat, doch de jongen kon nauwelijks eten. Hij keek telkens door het lage raam naar buiten, waar de boer op het erf bezig was in te spannen. Het was hem een verlossing, toen Alewijnsz weer binnen kwam „Ik ben klaar,” zei deze. „Ga mee, Geert.”

De jongen stond onmiddellijk op; volgde Pieter naar het erf.

Kort daarop reed de wagen dat erf af.

Het gaf grote verwondering, toen voor het huis aan de Oude Rijn een boerenwagen stil hield; toen van die wagen Geert naar beneden klauterde. Hij kwam niet dadelijk naar binnen, zag zijn moeder, die door de kleine ruitjes naar buiten keek — hij wachtte, tot de voerman het paard aan één van de stoepalen had vast gebonden. Dat betekende iets: de jongen met een vreemde hier in Leiden! O, ze wist, hoe gevaarlijk het werk was, dat haar man deed. Herhaaldelijk als hij afvoer met zijn lading turf en boeken had ze de vrees gekend voor wat komen kon, als hij ontdekt werd. Maar telkens was hij weer veilig thuis gekomen. En nu . . .? Nu was Geert er alléén — met een vreemde!

Ze wilde naar de deur lopen — vragen — weten. Maar haar benen weigerden haar de dienst, en ze moest zich aan een stoel vasthouden om niet te vallen. Zo wachtte ze, in vreesvolle spanning. Zo vonden haar Geert en Alewijnsz.

„Moeder!” zei Geert, binnen komend. Meer niet. Het bleke gelaat, waaruit grote ogen vol schrik hem aanstaarden, deed hem verdere woorden op de lippen besterven.

Alewijnsz, vlak achter hem, zag en hoorde. Begreep . . . Hij ging naar de vrouw toe — drukte haar zacht op de stoel neer. „Ga zitten, moedertje,” zei hij. En dan: „Ik ben Pieter Alewijnsz — je zult wel van me gehoord hebben.”

„Wouter sprak vaak over je, ja. Waarom zijn jullie hier, jij en Geert?”

Ze keek naar haar zoon, terwijl ze het vroeg — die zou het antwoord geven. Doch Geert gaf het antwoord niet: het brengen van het droeve nieuws was nu — oog in oog met de bleke, verschrikte vrouw, die zijn moeder was — zwaarder nog dan hij zich had ingedacht. „Vader,” was het enigste, wat hij uitbrengen kon.

Het was genoeg: de vrouw wist! Wist, dat haar bang vermoeden waarheid was . . . Ze sloeg de handen voor het gelaat — snikte.

Roelif, die vanuit een hoek van het vertrek naar zijn grote broer had gekeken die zo onverwacht thuis kwam, en naar de vreemde man, die hij mee bracht, kwam naar moeder toe; legde zijn hand op haar knie.

„Wat is er, moeke?” vroeg het ventje.

De moeder bedwong haar snikken: de kinderen zouden haar nodig hebben! Ze sloeg haar arm om Roelifs schouders; zei, nokkend nog van ontroering: „Geert heeft een boodschap van vader. Vader is . . . weg . . .” Het dreigde haar opnieuw te machtig te worden — ze beet zich op de lippen om niet uit te barsten.

Alewijsz stuurde met een paar woorden Roelif naar buiten, om de anderen te zoeken, die zeker ergens aan het spelen waren. Dan moesten ze samen op het paard passen, tot hij hen riep. Roelif keek hem angstig aan: waarom wilde die vreemde man, dat hij naar buiten ging? Maar toen Geert knikte en óók zei, dat hij Joost en Maartje en Matthijs zoeken moest, gehoorzaamde het kereltje toch. Al keek hij bij de deur aarzelend om.

Zo bleven ze gedrieën in het kamertje: de vrouw, de zoon, de vriend . . . En met sobere woorden vertelde Alewijsz.

De vrouw bewoog zich niet onder zijn verhaal; bleef roerloos zitten, toen hij uitgesproken was. Dan zei Geert: „We moeten weg, moeder.”

Het scheen, als hoorde ze zijn woorden niet; als begreep ze zijn bedoeling niet.

„Vader in handen van de inquisitie,” mompelde ze verslagen.

„Maar veel meer in Gods hand. In Gods genadige vaderhand,” zei Alewijsz. „Dat moeten we voor ogen houden. Het is zwaar, om dit plotselinge leed te dragen, maar God zal kracht geven naar kruis.”

„Ik moet . . . ik wil . . .” Doch wat ze, wilde kon Brechte niet zeggen; wat er gebeuren moest, nu, bij dit onverwachte, dit vreselijke — ze wist het niet.

Alewijsz wist het wel. Hij had gedurende de rit naar Leiden overlegd.

„Je pakt het allernodigste, vrouw Geertsz,” zei hij. „Jullie kunt hier niet blijven; je moet met ons mee.”

„Dat moet, moeder,” bevestigde Geert.

„Ik zet straks twee van de kinderen op de wagen, alsof ze een eindje meerijden. Ga jij dan met de andere twee wandelen — de poort uit. Buiten wachten Geert en ik op jullie.” En toen ze geen weerwoord gaf: „Als ik jullie allemaal hier voor de deur laat opstappen, zou dat argwaan kunnen wekken.”

„Ik laat moeder niet alleen,” zei Geert. „Ik kom met háár mee.”

„Goed,” gaf Alewijsz toe. Hij keek naar buiten: bij het paard stonden verscheidene kinderen — wel tien, wel twaalf.

„Zijn je broertjes en zusje er allemaal?” vroeg hij.

Geert trad naar het raam: „Ja.”

„Dan moeten we geen tijd laten verloren gaan,” en de boer stond op. „Tot straks.”

Hij gaf vrouw Geertsz de hand — wenkte Geert, hem naar buiten te volgen. Daar vertelde deze aan Joost en Matthijs, dat ze een eindje met de wagen mochten meerijden. De jongens keken vragend op: meerijden zou wel prettig wezen, maar het was allemaal zo vreemd. Geert was alleen thuis gekomen, zonder vader; en moeder had geschreid. Nee, ze wilden eigenlijk liever niet . . . Maar het móest, zei Geert. En hij kwam óók — straks . . . Toen begrepen ze er nog minder van; lieten zich toch op de wagen zetten. En terwijl die de straat uit reed, ging Geert weer naar binnen. Moeder had zich vermand: ze was al bezig, het een en ander te pakken. Veel was het niet — veel kòn het niet zijn. Want er was weinig tijd, en hun weggaan mocht niet opvallen door een groot pak reisgoed.

„Kom mee, moeder.”

Geert zag, hoe hard het haar viel alles te moeten achterlaten: haar huisje en haar huisraad, haar linnen en haar keukengerei: de dingen, waaraan ze zo gewend was en waaraan zoveel herinneringen waren verbonden. Maar het móest.

„Kom mee, moeder,” herhaalde hij.

Toen kwam ze — ging ze naar buiten. Met haar oudste, haar steun nu, en met Roelf en Maartje, die telkens vragend-beklemd op keken naar haar moeders zwijgend, bleek gelaat.

Door de bekende en vertrouwde straten liepen ze, met afwezige blik.

Buiten de poort nam de wagen van Pieter Alewijnsz haar en haar kinderen op — langs de rustige landwegen ging het naar de trouwe tjalk, die eenzaam lag in veilige verborgenheid aan de oever van de Brasemer Meer.

Ze hadden de nacht op de boerderij van Pieter Alewijnsz onderdak gevonden: Moeder en Joost en Roelif en Maartje en Matthijs. Liefdevol waren ze ontvangen. De boerin had alles gedaan wat ze kon voor de zwaar getroffen vrouw, voor de van droefheid stille kinderen, die nu wisten dat vader door boze mannen was gevangengenomen. Vrouwe Foppens had begrijpend trachten te troosten, zo ver een mens troosten kon: wist ook zij niet, wat het was een geliefde man in de gevangenis te weten, in de macht van schout en geloofsrechters?

Die zorgende ontvangst en dat warme medegevoel waren sterke troost geweest. Sterke troost was het heenwijzen naar de genade, het weten van de dragende genade Gods; het gezamenlijk bidden om kracht en steun voor het vaderloos gezin. Om kracht en steun voor de vader, de gevangen vader, bovenal.

Geert was 's avonds nog naar boord geroeid. Om Floor niet in de allenigheid te laten; om met Floor samen de tjalk in gereedheid te brengen voor méér mensen, dan ooit aan boord waren geweest. Vrouwe Alewijnsz had hem beddegoed meegegeven — in het ruim zou dat worden neergelegd, zouden de nodige slaappleaatsen worden gemaakt.

In de morgen was Geert zijn moeder, zijn broertjes, zijn zusje wezen halen, en de boerin had hun een flinke voorraad levensmiddelen meegegeven.

Toen was de lange dag aan boord begonnen. De dag, waarvan de ochtenduren nog afleiding boden door allerlei kleine bezigheden; waarvan de mid-

daguren sleepten door wachten, wachten . . . Een wachten, dat in de avond niet was vervuld.

Dat de volgende middag pas een eind nam.

Joost zag het het eerst: een roeischuitje, met twee mannen aan boord, dat vanaf de overwal koers zette naar de „Trouw”. Hij riep Geert, die in het ruim bezig was, en Geert herkende spoedig de naderende mannen. Alewijnsz zat aan de riemen, en tegenover hem hield sinjeur Thalenz het roer.

„Ga moeder zeggen, dat Alewijnsz er aan komt,” zei hij tegen Joost, en de jongen deed dat.

„Komt de boer naar ons toe?” vroeg moeder, aan dek komend.

„Met sinjeur Thalenz,” antwoordde Geert. Hij wees naar het bootje, dat intussen tamelijk dicht bij was gekomen. Nog een paar ogenblikken — toen wierp Alewijnsz de riemen binnenboord en gooide het meertouw, dat aan de kop van zijn schuit was bevestigd, naar Geert over. Die ving het — trok het schuitje langzij en sloeg het touw om de bolder. Floor hielp de beide mannen aan boord: eerst zijn meester, dan de boer.

„Dit is sinjeur Thalenz, moeder,” zei Geert, en de koopman boog licht voor de vrouw van zijn gevangen broeder.

Ze gingen in de kajuit, de volwassenen — Floor bleef met de kinderen aan dek.

En in de kajuit vertelde Thalenz. Hoe hij met zijn wagen naar Den Haag was gereden — de boer, op wiens erf de wagen de nacht gestaan had, had wel enigszins verwonderd gekeken, toen hij alléén terug kwam om zijn reis te vervolgen, maar had niets gevraagd. De koopman had overlegd, hoe hij in Den Haag iets omtrent de schipper zou kunnen te weten komen: om aan de Voorpoort ²⁾ te gaan vragen, of er ook een gevangene was binnengebracht, leek hem te gewaagd. Maar hij had geluk gehad — of beter: zijn weg was bestierd . . . Toen hij in een taveerne een kroes bier dronk, was er een man binnen gekomen, die hij herkende. Het was de schoutsrakker geweest, aan wie hij op de weg in de buurt van Bodegraven gevraagd had, wat voor gevangene hij en zijn makkers geleidden. Hij had de man aan zijn tafeltje genodigd; had bier voor hem laten komen. „Om het weerzien te vieren,” had hij gezegd, en de schoutsrakker was maar al te bereid geweest op kosten van de koopman die viering te aanvaarden. Had onder het gelag verteld wat Thalenz weten wilde: de gevangene, met wie hij hem gezien had, hadden ze naar 's-Hage moeten brengen. De ketter zat nu op de Voor-

²⁾ Gevangenpoort.

poort. „Een onaangenaam verblijf,” had sinjeur Thalensz opgemerkt en de ander had dat grinnikend toegestemd. Zeker was het een onaangenaam verblijf: donker en benauwd . . . En niet ruim van eten en drinken. Nee, ruim van eten en drinken zeker niet.

Wat de man gezegd had van de folterkamer en van de manier, waarop de gevangenen daar werden ondervraagd, vertelde de koopman niet over. Och, het was immers bekend, hoe vreselijk de pijnlijke ondervraging was. Vrouw Geertsz wist dat ook wel; ongetwijfeld dacht ze er voortdurend aan . . . En waarom zou hij die gedachten dan verlevendigen door zijn woorden? Nee, dan vertelde hij liever, wat hij óók van de schoutsrakker gehoord had. Dat het aan familieleden van gevangenen toegestaan werd, hun man of hun vader te bezoeken . . . De schout kon daarvoor toestemming geven.

„Dan ga ik naar Wouter toe,” zei vrouw Brechte.

„En ik.” Dat was Geert.

„Natuurlijk — je kan je moeder niet alléén laten gaan,” zei sinjeur Thalensz. „Maar of je dadelijk toegelaten zal worden, dat weet ik niet. Misschien duurt het een poos, eer je toestemming krijgt.”

„Dan blijven we, als dat nodig is, een paar dagen in een herberg”, én Geert wendde zich naar zijn moeder. „Dat vindt u toch ook?”

Toen aarzelde Brechte even: de andere kinderen!

„Die moeten dan op de boerderij komen zo lang,” besliste Alewijnsz.

„Als dat kan . . .” nam de schipperse zijn aanbod weifelend aan.

Natuurlijk kon dat. In tijd van nood kon alles, wat nodig was om elkaar te helpen.

De twee mannen stonden op: het werd tijd, om terug te gaan. Geert ging de bezoekers voor aan dek; daar vonden ze Floor. Hij zat met de kinderen op de luiken en vertelde van zijn reizen met de wagen.

„Maar nu blijf je zeker bij ons?” vroeg Roelif.

Floor schudde het hoofd: „Dat weet ik niet, kerel. Als sinjeur me nodig heeft . . .”

„Sinjeur hééft je nodig,” zei Thalensz, die de vraag en het antwoord hoorde. „Je kunt hier weinig of niets meer doen, en al kan ik een paar dágen wel alleen, voor-goéd gaat dat niet.”

Nee, voor-goéd alleen met de wagen door de gewesten trekken zou niet gaan, dat wist Floor uitstekend.

„Wanneer . . .” begon hij.

„Wanneer je weer mee moet? Dadelijk, zou ik zeggen. Morgen wil ik verder.”

„Je hoort het, Roelif,” en Floor zette het ventje, dat op zijn knie zat, in het gangboord. Het jochie keek wat teleurgesteld; doch toen Alewijnsz beloofde dat hij een poosje op de boerderij komen mocht, was Roelif gauw over zijn teleurstelling heen.

„Met ons allemaal?” wilde hij weten.

Nee, niet met allemaal: Moeder en Geert gingen een paar dagen op reis.

Maartje zag hem aan — ze zei niets, maar haar gezichtje vertelde, dat ze het doel van die reis begreep.

De drie mannen stapten in het roeischuitje — Pieter stootte af — nam de riemen.

Door de stille avond klonk het regelmatig geplas, waarmee ze in het water werden geslagen. Geert keek het zich verwijderende bootje enkel oogenblikken na; dan keerde hij zich om en ging met de anderen de roef binnen, waar moeder wachtte.

Het had moeite gekost, toestemming te krijgen om de gevangene op de Voorpoort te bezoeken. Wel twee, drie keer was Geert er voor naar het schoutshuis geweest. De eerste maal had hij de schout niet aangetroffen; de tweede maal had deze geen beslissing willen nemen: hij beweerde, zich de gevangene om wie het ging, niet precies te herinneren. Maar Geert was teruggekomen — had aangehouden — en ten leste had de schout bewilligd.

Nu stonden ze voor de gevangenis. Geert had de klopper op de ijzeren deurplaat laten vallen; het donkere geluid, dof weerklinkend in de holle ruimte binnen, was weggestorven en ze wachtten: moeder en Geert.

Er werden stappen hoorbaar achter de eikenhouten deur — een klein getralied luikje ging open — een nors gelaat werd zichtbaar.

„Wie daar?” vroeg de cipier; en toen hij een vrouw en een jonge borst zag: „Wat willen jullie?”

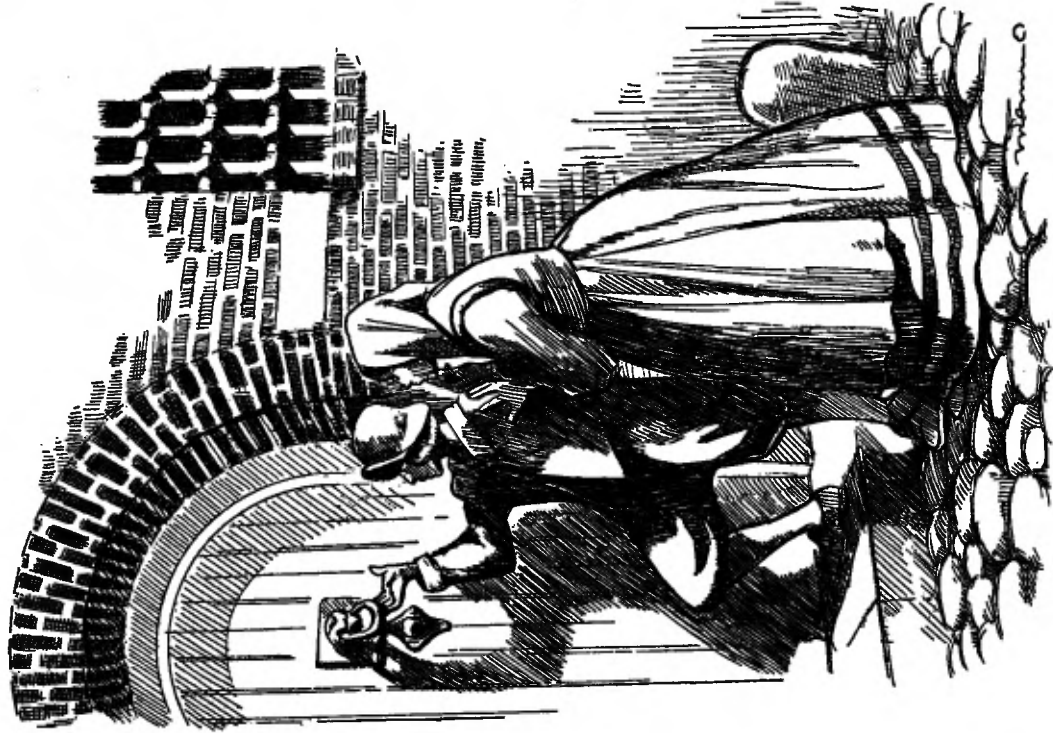
„Wij willen een gevangene bezoeken: Wouter Geertsz, de schipper.”

„De ketter,” verbeterde de bewaker. Geert deed, als hoorde hij de minachtende toon niet, waarop dit werd gezegd: om moeder, om vader bedwong hij zich.

„De schout heeft toestemming gegeven,” zei hij. „Zie maar.”

Hij stak het stuk papier, waarop de schout een paar woorden geschreven had, tussen de tralies door de man toe. Die nam het aan — keek het in. Dan, zonder verder een woord, schoof hij binnen een grendel terug en de deur draaide open. In het portaal liet hij de twee staan, tot de deur weer gegrendeld was; zei dan: „Kom mee.”

Het was donker binnen, een sombere donkerte. Van buiten gekomen,

Nu stonden ze voor de gevangenis. Geert had de klopper op de ijzeren deurplaat laten vallen.

waar het volop dag was, hadden moeder en Geert moeite te onderscheiden waar ze waren en waar ze liepen. Af en toe strompelend, kwamen ze achter de cipier aan, die hen voor ging een trap op. Langzamerhand wendden hun ogen aan de duisternis.

Het was een smalle trap, die ze gingen; de eiken treden waren uitgesleten door talloze stappen. Stappen van gevangenen; van bezoekers dier gevangenen . . . Op een soort overloop bleef de cipier staan voor een lage deur, met ijzer beslagen. Uit de bos grote sleutels die hij droeg, zocht hij er één — dan knarste het slot.

„Bezoek voor je,” zei de man, terwijl hij de deur een eind open trok.

Een duffe stank sloeg hen tegemoet — ze zagen een sombere ruimte, waarin schaars licht viel door een klein, vuil venster achter ijzeren spijlen. Ze hoorden geritsel van stro: de gevangene richtte zich half op om te zien. Zijn ketens rammelden.

„Over een half uur kom ik jullie weer halen,” zei de bewaarder. Hij schoof moeder naar binnen — Geert volgde. Achter hen ging de deur dicht; de stap van de bewaker verwijderde zich langs de houten trap.

„Wouter!”

Brechtte hurkte op de grond naast haar man — zocht zijn handen. Ze tastte de boeien, waarin hij was geklonken . . . Alsof het voor een ongeboeid man mogelijk wezen zou, uit dit sombere hok te ontvluchten!

Geert leunde tegen de wand.

„Jullie beiden!” hoorde hij vader zeggen. „God dank, dat ik jullie mag zien. Waar zijn de kinderen?”

„In veiligheid,” antwoordde moeder. „In Roelof Arendsveen.”

„Bij Alewijnsz?”

„Ja, vader.” En Geert vertelde: van hoe hij uit de handen van de schoutsridders gebleven was; van de komst van sinjeur Thalenz en Floor; van de vaart naar de Brasemer Meer en van zijn tocht met Pieter Alewijnsz, om in Leiden het droeve nieuws te gaan brengen.

„Ik ben toen met de kinderen dadelijk mee gegaan,” nam de vrouw het verhaal over. „Geert en Alewijnsz vonden dat het veiligst.”

„Dat was het ook,” bevestigde de gevangene. „En . . . en . . .”

Hij aarzelde een ogenblik: het was zo moeilijk uit te spreken wat hij nu zeggen wilde. Maar het móest . . .

Hij vermande zich; ging door: „Voorlopig zullen jullie daar wel veilig zijn. Maar je kunt er niet blijven. En terugkeren naar Leiden . . .”

„Als jij vrij zou komen . . .” aarzelde Brechte.

O, ze wist wel dat dat een ongegronde hoop was; ze wist wel, dat op een

vrij-komen voor een gegrepen ketter, voor een man die gedaan had wat Geertsz had gedaan, niet te rekenen viel. Maar als . . . Het was zo zwaar, zo onnoemelijk zwaar, elke hoop te laten varen!

„Zelfs al zou ik verloochenen, dan nòg niet,” hoorde ze haar man zeggen.

„Zelfs al zou ik terugkeren tot de Roomse kerk . . . Dan zou verbanning het lichtste vonnis wezen.” Hij ging rechter zitten — weer rammelden zijn boeien. „En mijn Heiland verloochenen, erkennen dat Zijn volbracht werk alléén niet voldoende zou zijn voor mijn zaligheid, maar dat Hij telkens en telkens weer door de mispriesters onbloedig moet worden geofferd in de mis; dat mijn goede werken moeten mee helpen om mijn zaligheid te verdienen — dat mag ik niet en dat kan ik niet.”

„Dat kunnen we niet,” bevestigde de vrouw — maar haar stem brak in een snik. Want betekende dat niet gevangenschap en pijnbank en vonnis? Dood-vonnis?

Ze zei die dingen — en haar man en haar zoon luisterden. Dan kwam de stem van de gevangene: „Ja, dat betekent het. Maar het betekent méér. Het betekent óók: de zaligheid. Want wie volharden zal tot het einde, die zal zalig worden, heeft de Heiland zelf gezegd.”

En hij sprak over wat Jezus Christus heeft geleden voor de Zijnen. Wat was dan hún lijden voor Hèm?

„Geen betekenis heeft het vergeleken met de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden, zoals Paulus zegt,” zei hij en zijn stem klonk vast. „Dat is de troost, de zekerheid, die God me geeft in mijn moeite en nood.”

Van die moeite vertelde hij op hun vragen met sobere woorden. Van de pijnlijke ondervragingen, waardoor de kettermeesters hem wilden dwingen tot verloochening van zijn geloof. „Maar God heeft me gesterkt en zal me verder sterken. Hij zal mijn gebed verhoren. Ook mijn gebed voor jullie.”

„Als het onze voor u, vader,” zei Geert.

„Je moet moeder en de kinderen veilig buiten deze gewesten brengen, jongen. Hoe eer hoe beter.”

Maar daar wilde Brechte niet van horen. Zo lang vader nog in de gevangenis was, zo lang er nog hoop kon wezen — o, ze wist wel, hoe gering die hoop mocht zijn! — bleef ze in Holland. Het zóu toch kunnen . . .

De gevangene gaf geen antwoord: hij begreep, dat ze zich vastklampte aan wat nog zwakker was dan een strohalm. Wilde tòch deze zwakke verwachting haar niet geheel ontnemen.

De cipier klopte op de deur. „De tijd is haast voorbij,” hoorden ze hem roepen.

Haast voorbij! Al te snel waren de kostbare ogenblikken vergleden; al te kort was de tijd die nog restte.

„Laten we samen bidden.”

Wouter Geertsz vouwde de geketende handen. In een smekend, een vertrouwend gebed droeg hij zichzelf en de zijnen aan Gods genadige Vadertrouw op.

Toen kwam het afscheid — verhaast door de bewaker, die in de nu open deur tot spoed maande . . .

II.

Trouw tot het einde

Ze waren weer aan boord van de „Trouw” teruggekeerd, vrouw Geertsz en haar kinderen. Daar was hun verblijf minder opvallend dan op de boerderij van Pieter Alewijnsz, die immers al gasten had. Stadse mensen . . . En aan wie deze en gene al eens had gevraagd, wat dat toch voor lieden waren. Zeker geen bloedverwanten van hem? veronderstelde dan soms een achterdochtige of misschien wel een kwaaddenkende vrager. Daar zag noch de vrouw noch een van haar kinderen naar uit.

Nee, Pieter Alewijnsz moest niet méér de aandacht tot zich en zijn boerderij trekken — dat zou gevaarlijk kunnen worden! Had niet onlangs in de dorpstaveerne een dagloner — zijn zuster was maerte bij de pastoor van Rijnsaterwoude — onder het gelag beweerd, dat Alewijnsz wel váák naar zijn eiland ging om vee te tellen en wel lang weg bleef voor die tellerij? De kerel was zelfs een keer met een bootje in de richting van het eiland geroeid, maar toen hij bij het naderen de boer uit de schuur had zien komen, had hij afgehouden en was doorgevaren. Toch had Pieter sedert dien zijn tochten naar het eiland verminderd; had zijn bijbel daar nog beter verborgen dan tot dusver. Nee, een verblijf van vrouw Geertsz en haar kinderen op de hoeve scheen ongeraden.

En waarom zouden ze niet op de tjalk huizen? Dan kon Geert de schuit in gereedheid houden om weg te varen zodra dat nodig, zodra dat doenlijk bleek. En als ze weg varen zouden . . . Dan zou vrouwe Foppens met haar kinderen meegaan — want dan zou de tocht naar het noorden voeren, naar Oost-

Friesland, waar in Emden sinjeur Foppens wachtte en de vrijheid wenkte.

Zo was afgesproken — zo zou het gebeuren. Wanneer de wachttijd om wezen zou.

De wachttijd — de bange wachttijd. Een enkele maal was vrouw Geertsz weer naar 's-Hage geweest; had ze haar man weer opgezocht. Verzwakt en gebroken naar het lichaam had ze hem aangetroffen: de duffe, donkere benauwenis van zijn gevangenenhok, meer nog de afmattende verhoren en de wrede martelingen die hij had moeten doorstaan, hadden zijn krachtig gestel, gewend aan de frisheid en de ruimte van Hollands vaarten en landen en luchten, geknakt. Maar ongebroken was gebleven zijn geloof en zijn geloofsmoed: zijn Heiland bleef hem sterkend nabij.

Het rechtsgeding, tegen hem aangespannen, naderde het eind. Ze wisten het: de vrouw en de kinderen op de tjalk; de vriend, de broeder en zijn gezin op de hoeve. En ze volhardden in hun gebeden om kracht — kracht voor hem en voor hen.

Toen kwam de dag, die een einde maakte aan de ondanks alles vastgehouden hoop van Brechte Geertsz.

Een regenachtige dag was het. Over de lage landen en het wijde water joegen grauwe wolken, waaruit telkens regenbuien neer striemden. Dan hing de regen als een mistgordijn over de verlaten streek; dan sloegen de dikke druppels de spiegel van het meer of stoof een regenvlaag over het wateroppervlak.

Niemand was aan dek; ze zaten bij elkaar in de kleine roef en Geert probeerde de kinderen bezig te houden met verhalen. Het lukte niet al te wel: Geerts verhalen gingen — hoe kon het anders! — over zijn tochten langs rivieren en vaarten, en op die tochten was vader er altijd bij geweest . . . Vader! Geen ogenblik eigenlijk was hij uit hun gedachten en al wisten de kleinsten niet, hoe erg het met hem was de laatste maal toen moeder hem bezocht had, dat vader gevangen zat en misschien niet meer terug zou komen, dat wisten ze wel. Zo veel had Geert, had moeder hun verteld — om hen voor te bereiden.

Matthijs werd ongedurig: hij kon niet lang stil zitten en het vertellen van zijn broer boezemde hem dit maal niet veel belangstelling in. Hij ging op zijn knieën op de bank liggen die langs de wand van de roef liep, om door het kleine venstertje naar buiten te kijken. Veel kon hij niet zien: het ruitje zat vol regendruppels, die bij het naar-beneden-zakken grillige strepen op het glas trokken. De jongen bracht zijn hoofd zo dicht mogelijk bij de ruit, tuurde ingespannen . . .

Regen — grauwe regen.

Maar in die grijze eentonigheid kwam een donker ding, gleed een vage vorm over het meer in de richting van de tjalk. Een bootje, begreep Matthijs. Blij, dat er mogelijk iets kwam, dat er kans was op wat afwisseling in de eentonigheid van de dag, klauterde hij haastig van de bank af.

„D'r komt een schuitje, geloof ik,” zei hij en hij liep naar het trapje, dat naar dek leidde.

„Een schuitje?” herhaalde zijn moeder vragend dat woord. Een plotse-linge, beklemmende schrik legde zich om haar hart. Ze voelde, dat ze bleek werd.

Geert zag haar aan.

„Misschien komt dat bootje niet eens naar ons,” probeerde hij haar gerust te stellen, maar hij geloofde zelf niet wat hij zei. Trouwens: nog waren de woorden niet uit zijn mond, of ze werden gelogenstraft door het bonkend geluid van een bootkop tegen de scheepswand. Met een paar stappen was Geert aan dek. Hij duwde Matthijs opzij, die in het gangboord stond — boog zich om het touw aan te nemen, dat de man in de boot omhoog reikte.

Die man was Alewijnsz.

Geert legde het touw om de bolder vast; hielp dan de boer aan boord. Nog hadden de twee geen woord gewisseld, maar zonder dat begreep de jongen, waarvoor Alewijnsz kwam. Hij herinnerde zich de schrik van moeder in de roef; hij zag het ernstige gelaat van Pieter.

Die volgde hem naar binnen. Vertelde daar.

Ze wisten, dat hij een broeder in 's-Gravenhage gevraagd had, hem in te lichten als er iets over het gerechtsgeding te melden was? Alewijnsz vroeg het — al was het antwoord hem zó bekend, dat hij er niet eens op wachtte. Zijn vraag was de inleiding tot zijn tijding; zijn vraag stelde de moeilijke, de zware plicht om te spreken nog éven uit.

O, hij had daar tegen-op gezien, Pieter Alewijnsz. En vanaf het ogenblik dat hem de tijding gewerd tot dit ogenblik, waarin hij tegenover de vrouw zat die weldra weduwe wezen zou, had die tijding als een last op hem gelegen. Aan de riemen in de stromende regen, terwijl door de wind opgejaagde schuimkoppen braken tegen de steven van zijn schuitje, had hij overlegd hóe hij zeggen zou, wat hij zeggen moest. Had hij gebeden om wijsheid, om kracht . . . Had hij gevraagd om de woorden, waarin hij niet alleen het verschrikkelijke zou kunnen zeggen, maar waarmede hij ook troost zou mogen brengen.

Hij keek naar de vrouw: de ogen in haar bleke gelaat waren strak op de

zijne gericht . . . Hij keek naar de kinderen, zag de angstige spanning op hun gezichten . . . Dan wendde zijn blik zich weer naar Brechte, de vrouw, de moeder . . .

Toen kwamen de woorden. Rustig, gedragen. De woorden, die het vreselijke meldden.

De broeder uit 's-Hage was gekomen — deze morgen. De hele nacht had hij gelopen — want laat was het geweest de vorige dag, toen het vonnis was geveld; toen het vonnis hem bekend was geworden.

„Je man is getrouw gebleven aan zijn Heiland,” zei Pieter Alewijnsz, en hij zag Brechte vol aan. „Hij zal zijn belijdenis met zijn bloed bezegelen.”

Een zwijgen viel in de roef. Een droef, een ernstig zwijgen. Dan vroeg Geert — en zijn stem klonk hees en zacht: „Hoe?”

„Metten zwaarde.”

Brecht loosde een diepe zucht. Was het van smart alléén, of lag er iets van dankbaarheid in, omdat „metten zwaarde” een niet zó martelend sterven was als „tot asse verbrand”?

Alewijnsz vertelde méér: de veroordeelde mocht nog eenmaal zijn vrouw en zijn zoon ontvangen. Daags voor de terechtstelling.

Geert sprak geen woord, maar hij legde zijn hand op moeders arm. Ze begreep: zij samen . . . En ze knikte — de ogen vol tranen.

Pieter Alewijnsz vouwde de handen; allen bogen het hoofd.

In de kleine roef, terwijl buiten regen ruiste en de wolken donkerder werden boven het meer, waar in wijde eenzaamheid de tjalk lag, baden de bedroefden voor hun man, hun vader, hun broeder.

Ontvingen ze kracht op hun gebed.

Het afscheid in de gevangenis was droef geweest — toch overglansd door een stille vreugde.

Droef: want als de dood scheiding zal maken tussen wie elkaar zo liefhebben, dan schrijnt de pijn van het laatste bijeen-zijn-op-aarde.

Doch overglansd door een stille vreugde; want wachtte niet achter de sombere dood de eeuwige heerlijkheid om Christus' wil?

Daarover hadden ze meest gesproken, de drie die in het duffe gevangenhok voor het laatst samen waren. Ze hadden elkaar gesterkt en getroost met de zekerheid van Gods genade — voor vader, die heen gaan zou van deze aarde; voor hen, die achterblijven zouden.

„God zal voor jullie zorgen,” had Wouter Geertsz gezegd. „Hij is een Vader der wezen en een Man der weduwen. In Zijn hoede zijn jullie veilig.”

Dat geloofden ze, vast en onomstotelijk — de vrouw, de zoon . . .

En dat geloof zou hen sterken, óók de volgende dag. En de dagen, de jären wellicht, daarna.

Brechtje Geertz had er niet van willen horen, reeds die avond terug te keren naar Roelof Arendsveen. Ze wilde zo lang mogelijk zo dicht het kon blijven bij haar man; ze wilde hem zien op zijn laatste gang. En Geert en Pieter Alewijnsz hadden toegegeven . . .

Want Pieter was mee naar 's-Hage getogen; had voor onderdak bij een van de broeders gezorgd en toen Brechte — na haar terugkeer van de Voorpoort — nõg eens haar vaste besluit te kennen gaf, niet naar de tjalk terug te keren eer „alles voorbij was”, zweeg hij. Alles wat hij had kunnen aanvoeren om haar van dat besluit af te brengen, hād hij immers reeds aangevoerd in de gesprekken, die ze er over hadden gehad; en waarom zou hij haar het blijven zwaarder maken dan het ongetwijfeld reeds was? En toen Brechte zich naar het slaapvertrek had begeven, haar door haar medelevende gastvrouw gewezen, overlegde Pieter Alewijnsz met Geert en met de broeder die hen herbergde, waar ze de volgende dag het best en vooral het meest onopgemerkt zouden kunnen gaan staan, om de droeve stoet te zien voorbij-trekken.

Het was vol in de omgeving van het Groene Zoodje en vooral rond het schavot, dat daar stond opgeslagen. Dichtbij was een hoge stellage opgericht, met deftige zetels. Dat waren de plaatsen voor de rechterlijke en geestelijke hoogwaardigheidsbekleders, die de voltrekking van het vonnis zouden bijwonen.

Nog waren die zetels leeg, toen drie mannen en een vrouw, door het volk heen-dringend met vragende woorden of zo nodig met onophoudelijk duwen, een plekje zochten onder de menigte op de korte weg, die van de gevangenis naar de plaats van de terechtstelling leidde.

„Hier!” zei één van de mannen en hij bleef staan. Hij had, als zijn metgezellen, de muts diep in de ogen gedrukt en de vrouw droeg een lange huik, waarvan de kap haar gelaat grotendeels verborg.

Om hen heen waren de gesprekken gedempt maar levendig. Een bierdrager beweerde, dat het recht en goed was, als ketters met hun leven boetten voor hun dwalingen en hun halsstarrigheid; doch een ander — een beenhouwersgezel — schudde het hoofd. Waarom moest iemand gedood worden, die niet alles geloofde wat de pastoor verkondigde? De veroordeelde was geen rabauw, wist hij voor zeker — een turfschipper was het, die niet anders gedaan had dan door eerbare handel het brood voor zich

en zijn gezin winnen. Maar dat wist de bierdrager beter: wát eerbare handel! Vileyne ketterse boeken had de kerel verkocht en schandaleus over de heilige mis en de heiligenverering gesproken . . .

Het gesprek verstomde plotseling en alle halzen rekten zich. Want de zetels op de stellage werden ingenomen: rechters in statige tabbaarden en geestelijken in plechtgewaden namen hun plaatsen in. Dan wendden de ogen der wachtenden zich in de richting van de Voorpoort. In het licht van de morgenzon schitterden boven de hoofden der menigte de punten en bijlen der hellebaarden van de gerechtsdienaars, die de veroordeelde uit de gevangenis geleidden naar het schavot . . . Dichter-bij kwam de sombere troep: te midden van de gewapenden liep Wouter Geertsz. Rechtop — met een stille glimlach om de mond en ogen, die omhoog staarden. Naar de hemel . . . Vlak langs de drie mannen en de vrouw kwam hij. En dáár . . .

„Blijf trouw, Wouter!” klonk een vrouwenstem. Ze brak in een snik.

De gevangene wendde het hoofd: hij had de stem, de vertrouwde, geliefde stem, herkend. Zijn ogen zochten — ze vonden . . .

Doch ook andere ogen zochten. Ogen, die dreigende blikken wierpen. Eén van de gerechtsdienaars deed een stap in de richting van waar de stem geklonken had — de forse beenhouwersgezel stond hem in de weg; blééf hem in de weg. Ging geen voet op zij.

„Laat me door!” eiste de schoutsdienaar. Doch de ander lachte.

„Waarheen, makker?” vroeg hij. „Je ziet toch, dat ik ginds noch weer kan!”

Dat zag de schoutsrakker niét; hij zag wel, dat achter de beenhouwer beweging in de menigte was gekomen; dat twee, drie gestalten haastig door het volk werden achteruit-, werden wèg-gedrongen. En dat dat volk onmiddellijk weer dicht-opéén stond. Zó dicht opeen, dat er voor hem geen doorkomen aan was.

Toen voegde hij zich weer tussen zijn makkers, die de ketter geleidden...

Buiten de menigte gekomen wilde Brechte stilstaan — omkeren . . . Trachten te zien en te horen. Maar de broeder bij wie ze thuis lag, maar Geert, drong haar tot verder gaan. Ze had vader gezien; ze had hem haar laatste troostwoord, haar laatste woord van steun, toegeroepen. Het was beter als ze nu niéts meer zag; het verschrikkelijke ogenblik-zelf niet meemaakte. Het was véiliger ook, niet langer te toeven: had moeder niet gezien, hoe één van de hellebaarddragers in hun richting had willen komen?

Met zachte drang voerden ze haar mee.

Pieter Alewijnsz was gebleven: hij wilde horen, hij wilde zien. Ook, om straks te kunnen vertellen van de dood, van de overwinning van Wouter Geertsz.

Hij hoorde; hij zag.

Hij hoorde, hoe vanaf de stellage tegenover het schavot het vonnis luid gelezen werd; hij zag, hoe een monnik met een kruisbeeld in de hand nog op het laatste ogenblik trachtte, de veroordeelde tot herroepen te bewegen. Hij zag, hoe Wouter Geertsz het hoofd schudde; hoorde hem luid — zodat het ver over de hoofden klonk — zeggen: „Ik vertrouw op de genade van mijn Heiland alléén. Op Zijn zoendood en Zijn zondevergeving bouw ik mijn vertrouwen op de zaligheid. God helpt mij!”

Hij zag, hoe de beul het schavot betrad, hoe Wouter Geertsz knielde bij het blok . . . Dan flikkerde het zwaard . . .

Tussen de langzaam zich verspreidende menigte liep Pieter Alewijnsz mee door de straten van 's-Hage. Hij luisterde niet naar de gesprekken en de opmerkingen rondom hem — hij zocht niet de kortste weg naar huis. Het gebeurde, de dood van zijn broeder in het geloof, had hem diep aange-grepen. Tot het einde toe was Wouter Geertsz standvastig gebleven — tot het dodelijke einde toe. Hoe zou het zijn als het hem, hem-zèlf, Pieter Alewijnsz, treffen mocht? Als hij mogelijk zou worden gegrepen, gekerkerd, gefolterd . . .? Even voer een huivering hem door de leden — dan richtte hij zich rechter en stapte steviger voort. „In stervensnood geeft God stervensgenade,” mompelde hij in zichzelf. Want zó was het toch: niet de geestkracht of de manhaftigheid van Wouter Geertsz hadden deze de kracht gegeven te volharden tot het martelaarschap toe; maar Gods genade, die Zijn gelovig-vertrouwend kind had gesterkt naar lichaam en ziel. Zoals God in Zijn genade ieder van Zijn kinderen sterken zou, naar wat elk bijzonder zou behoeven . . . Getrouw blijven — dat kòn niet en dat hóefde niet in eigen kracht; trouw blijven zou en kon alleen in Gods kracht.

Brechte Geertsz zat in de achterkamer toen Alewijnsz met zijn gastheer, die hem de buitendeur had ontgrendeld, binnentrad. Geert was bij haar — met de vrouw des huizes. Ze hadden blijkbaar samen gelezen en gebeden: op tafel lag nog de bijbel opengeslagen. Pieter nam een stoel — zette zich. Vertelde toen. Weinig over het schrikkelijke ogenblik, waarin het zwaard had geflikkerd; veel over de houding en de woorden van de martelaar. Over het geloof, dat Wouter Geertsz openlijk had beleden; over de

kennelijke genade, waarmede God Zijn bloedgetuige tot het laatste toe had gesterkt.

Dat troostte bij de diepe smart . . .

Laat in de namiddag reed de wagen van Pieter Alewijnsz 's-Hage uit, de weg naar Leidsendam op. Vrouw Geertsz had niet langer willen toeven, zelfs niet de nacht over tot de volgende morgen. Haar hart trok naar haar kinderen, haar vaderloze kinderen. In zichzelf teruggetrokken zat ze naast Geert op de bank, die Pieter Alewijnsz in zijn wagen had geplaatst — soms zag Geert, hoe de lippen van zijn moeder bewogen.

Hij eerbiedigde haar zwijgen, al had hij veel met haar te bespreken; een belangrijk besluit haar mede te delen. Maar dat kon morgen, desnoods overmorgen óók . . .

Toen de avondduisternis begon te vallen, wendde Pieter Alewijnsz zich half om.

„Het wordt bezwaarlijk verder te rijden,” zei hij. „De weg is me wel bekend, maar er kan geoefte zwerven.”

„Wat zouden rovers zoeken bij een paar eenvoudige reizigers als wij?” antwoordde de vrouw. „Laten we doorrijden als het kan.”

„We zijn in elk geval twee man sterk,” hielp Geert haar. „Als we aangevallen worden . . .”

„Goed dan,” gaf de boer toe. „Ik had hier anders in de buurt bij een kennis onderdak gevraagd tot morgenochtend.” Maar dat was dan niet nodig, en door de stille nacht reed de wagen voort.

Nu Pieter Alewijnsz het zwijgen gebroken had, nu woord en wederwoord waren gewisseld, waagde Geert het een gesprek met moeder te beginnen. Over wat nu gedaan moest worden. Langer blijven in Holland was onnodig geworden — gevaarlijk was het al een poos geweest. En vrouwe Foppens, die gewillig gewacht had zo lang als dit van haar gevraagd was, zou nu wel graag zo spoedig doenlijk naar haar man willen vertrekken.

„Om ons hoeven jullie je niet te haasten,” zei Pieter Alewijnsz, die vanaf de voermansbank het gesprek had gevolgd. „Dat weet je wel. Maar wat Geert zegt, is waar. Ik geloof ook, dat vertrekken veiliger is.”

„Dat doen we zo spoedig het kan,” besloot vrouw Geertsz.

Het kon zeer spoedig. Geert had immers de tjalk vaarklaar gehouden, en toen vrouw Alewijnsz en haar man voldoende levensmiddelen voor meer dan een week aan boord hadden laten brengen, belette niets de uitwijkingen meer, hun tocht te aanvaarden.

Pieter Alewijnsz en zijn vrouw kwamen — de tweede dag na de terugkeer uit 's-Hage — in de prille ochtend naar de „Trouw” geroeid. Moeder en Geert wachtten hen in het gangboord — hielpen hen aan dek. Op de luiken zaten en stonden de kinderen; naast de mast stond vrouwe Foppens. De opkomende zon legde een zachte glans over het water en het oeverriet suizelde in de koele morgenwind.

„God zegene jullie voor alles, wat je voor ons gedaan hebt,” zei moeder en ze zag Alewijnsz en zijn vrouw vol dankbaarheid aan.

„Het is met liefde gedaan — ter liefde van onze gestorven broeder. Ter liefde van onze Heer en Heiland bovenal,” antwoordde de boer. Hij keek naar de vrouwen: de weduwe, die zonder haar man moest wegtrekken; de ballingen, die haar man in ballingschap hervinden ging. Hij keek naar de kinderen: hun gezichten stonden droef en ernstig, gedrukt als de kleinen waren door het grote verdriet, dat hen had getroffen of dat ze hadden gezien. Hij keek naar Geert . . .

„Op jou zal veel aankomen,” zei hij. „Jij draagt grotendeels de verantwoordelijkheid op reis. De Here sterke je en Hij moge jullie geleiden.”

„En mij veilig terugbrengen in de Nederlandse gewesten,” antwoordde Geert.

Alewijnsz keek verrast op; Geerts moeder deed een stap op haar zoon toe.

„Wat . . .” begon ze verwonderd; doch eer ze haar vraag had kunnen voltooien, zei Geert: „Ik heb er lang over gedacht, moeder, en ik had het mogelijk eerder, mogelijk pas later, wanneer u veilig in Oost-Friesland bent, moeten vertellen. Maar ik wil . . .” Hij aarzelde even: het was wel een gewichtig besluit, dat hij meedelen ging. Dan vermande hij zich, ging verder: „Ik wil het werk voortzetten, dat vader deed. Turf verkopen — ja zeker, omdat ik voor u en de kinderen het brood moet winnen. Maar veel meer: bijbels en boeken verspreiden, om de kennis van het zuivere evangelie te bevorderen. Vader gaf daar zijn leven voor; ik wil het mijne er ook aan wijden.”

Even gaf niemand antwoord; dan zei vrouw Brechte — en haar stem trilde —: „Als dat je verlangen is, jongen . . . Ik zou je niet dūrven, niet mógen tegenhouden, als je zó je werk wilt stellen in 's Heren dienst.”

Een korte poos later gleeed de „Trouw” met gebolde zeilen de wijde watervlakte over naar het noordoosten. De Amstel zou ze afzakken, de Zuiderzee oversteken en door de Friese en Groningse binnenwateren naar Emden stevenen.

Geert hield het stuur.

Pieter Alewijnsz, in zijn roeibootje, zag de wegzeilende schuit na. De jonge man aan het roer keek om; hief de arm ten afscheid. Hij zag, hoe Alewijnsz zijn groet beantwoordde. Toen greep hij opnieuw de helmstok: zijn éérste taak was, de vluchtelingen naar het veilige Oost-Friesland te brengen.

Maar dàn — dàn zou hij keren.

Naar vaders land en naar vaders werk . . .

